

En rättvis väg genom krisen

Vänsterpartiets budgetmotion 2023

Motion till riksdagen 2022/23

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

En rättvis väg genom krisen - Vänsterpartiets budgetmotion för 2023

1 Sammanfattning

Vänsterpartiet vill återupprätta det välfärdssamhälle som tidigare generationer har byggt upp och eftersträvar en samhällsutveckling med goda och jämlika förutsättningar för alla som bor och verkar i vårt land. Den ekonomiska politiken ska inriktas mot full sysselsättning och ekonomisk jämlikhet. Samtidigt måste klimatomställningsarbetet accelereras betydligt för att vi ska nå våra klimatmål.

Det ekonomiska läget präglas i dagsläget av hög inflation, stigande räntor och effekter av Rysslands krig i Ukraina. Vänsterpartiet värnar de svenska hushållens ekonomi. Vi föreslår därför i denna motion ett omfattande paket för att hushållen ska skyddas mot prischocker, kraftiga kostnadsökningar för energi och på sikt en ökande arbetslöshet.

Arbetsmarknaden utvecklades starkt under första halvan av 2022 och sysselsättningsgraden ligger på historiskt höga nivåer. Mycket talar dock för att en omsvängning är på väg, inte minst inom handeln och byggbranschen. Under nästkommande år väntas sysselsättningen minska på bred front i näringslivet och arbetslösheten beräknas öka till närmare 8 procent under slutet av året.

Vänsterpartiet förespråkar den positiva arbetslinjen. Det innebär en politik för full sysselsättning i kombination med starka trygghetssystem ger ett skydd för individer vid tillfälliga perioder av arbetslöshet, sjukdom, föräldraledighet samt när arbetslivet är slut.

Ett sådant system måste understödjas av en ekonomisk politik med stora satsningar på välfärden, utbildning och investeringar.

Den höga inflationen sätter också Sveriges kommuner och regioner under stark ekonomisk press via höga priser på energi, varor, räntor och ökade pensionskostnader. Vänsterpartiet driver ökade statsbidrag till kommuner och regioner som en prioriterad fråga. Välfärdssektorn har under lång tid varit underfinansierad. Samhället behöver förnya sitt åtagande att säkerställa en god arbetsmiljö och goda arbetsvillkor för de som söker sig till förskolan, sjukvården, skolan och äldreomsorgen och för de som redan arbetar där. För Vänsterpartiet är det vidare en självklarhet att resurserna som är avsatta för att finansiera den gemensamma välfärden ska gå till utbildning, vård och omsorg och inte till kommersiella bolag som etablerat sig i sektorn.

Världen befinner sig i ett klimatnödläge. Det står bortom allt tvivel att mer behöver göras såväl globalt som nationellt och lokalt. När samhället ställer om ska det ske på ett socialt hållbart sätt. Samhället behöver framför allt bygga hållbara alternativ till dagens klimatskadliga verksamheter. Vänsterpartiet vill därför sätta ett historiskt omfattande investeringspaket för klimatet. Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimat-omställningen accelereras. Vänsterpartiets föreslagna investeringsprogram kommer att innebära ökad jämlikhet, stärkt produktivitet, minskad arbetslöshet och en modernisering av det svenska samhället.

Ojämligheten i Sverige har ökat sedan mitten av 1980-talet. En viktig orsak till de ökade klyftorna är hur det svenska skattesystemet utvecklats. Skattekvoten har sänkts från 49,8 procent 1990 till 42,1 procent 2022, vilket motsvarar ca 440 miljarder kronor i mindre skatteinkomster varje år. Vänsterpartiet efterlyser en genomgripande skattereform som ska skapa ett enhetligt, rättvist och legitimt skattesystem som kan bidra till en långsiktig finansiering av välfärden.

Sverige har bland de starkaste offentliga finanserna i västvärlden och löpande och stora överskott i bytesbalansen. Den svenska ekonomin är på väg in i en lågkonjunktur, vilket motiverar en finanspolitik i expansiv riktning. Finanspolitikens bör samtidigt inte utformas på ett sätt som motverkar Riksbankens arbete. I vårt budgetalternativ lägger vi därför en budget i balans.

Den ekonomiska politiken bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, rättvis fördelning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella mål och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen. Vänsterpartiet föreslår därför att det finanspolitiska ramverket kompletteras med mål för arbetsmarknaden om full sysselsättning och ett mål för offentliga investeringar i linje med våra klimatåtaganden.

2 Innehåll

1 Sammanfattning	1
2 Innehåll	3
3 Förslag till riksdagsbeslut	6
4 Det ekonomiska läget	7
4.1 Det svikna Sverige	10
4.1.1 Den negativa arbetslinjen	11
4.1.2 Brott, straff och skjutvapenvåld	16
4.1.3 Underbara dagar framför oss?	19
4.2 Marknaden hör inte hemma i välfärden	21
4.2.1 Vinstförbud i välfärden	22
4.2.2 Valfrihet för brukare, inte företag	23
4.2.3 En stopplag för utförsäljning av samhällsfastigheter	24
5 Regeringens ekonomiska politik	25
5.1 Åtstramningar i välfärden	25
5.2 Orättvis fördelning av krisens bördor	26
5.3 Sänkta klimatambitioner	27
5.4 Sveriges roll i världen	28
6 Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken	29
6.1.1 Den svenska modellen	29
6.1.2 Bryt med normpolitiken	31
6.1.3 En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar	32
6.1.4 Generell välfärd en del i arbetslinjen	32
6.1.5 En kunskapsnation i världsklass	33
6.1.6 Klimat	34
6.1.7 Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter	36
6.1.8 Enhetliga skatter är omfördelande	38
6.1.9 Finanspolitiska överväganden	39
7 Starka och trygga löntagare	40

7.1	Inför ett arbetslöshetsmål	40
7.2	Sysselsättningsgraden kan bli 84 procent	41
7.3	En investeringsplan för klimatet ger ökad sysselsättning	42
7.4	Kompetenslyft för omställning	43
7.5	En aktiv arbetsmarknadspolitik	45
7.5.1	Arbetsförmedlingen	45
7.5.2	Höj och indexera lönetaken för subventionerade anställningar	47
7.5.3	Arbetsmarknadsutbildning	48
7.5.4	Reguljär utbildning	49
7.5.5	Särskilda insatser för långtidsarbetslösa	49
7.6	Arbetslöshetsförsäkringen	50
7.7	En positiv arbetslinje kräver en stark socialförsäkring	52
7.8	Sjukförsäkringen	54
7.9	Pensionssystemet	56
7.9.1	Höj pensionerna	56
7.9.2	Övergångsregler	57
7.9.3	Offentligfinansiella effekter	58
7.9.4	Ytterligare förändringar inom pensionssystemet	59
7.10	Den ekonomiska familjepolitiken	60
7.10.1	Inför ett tillfälligt ensamstående tillägg i barnbidraget	60
7.10.2	Höj grundnivån i föräldraförsäkringen	61
7.10.3	Höj försörjningsstödet	62
7.11	Reformtabell	62
8	Generell välfärd för ett helt samhälle	63
8.1	Resurser som följer befolkningstillväxten	63
8.2	Ökad personaltäthet och bättre villkor i offentlig sektor	64
8.3	Kompetensförsörjning inom vård och omsorg	65
8.4	Möjlighet till betald specialistutbildning för sjuksköterskor i hela landet	65
8.5	Glesbygdstillägg inom sjukvården	66

8.6	Ökad tillgång till psykologisk behandling	67
8.7	Tandvård	67
8.8	Förbättrad arbetsmiljö i statlig sektor	69
8.9	Stärk Sveriges kommuner och regioner – reformtabell	71
9	En kunskapsnation i världsklass	72
9.1	Främja ökat deltagande i förskolan	73
9.2	Gör förskolans resurstilldelning kompensatorisk	74
9.3	Inför en ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i grundskolan	75
9.4	Stärk de kompensatoriska insatserna i gymnasieskolan	77
9.5	Främja ökat deltagande i fritidshemmen	78
9.6	Minska studenternas ekonomiska risk vid högre utbildning	79
9.7	Öka satsningarna på högre utbildning universitet och högskola	80
9.8	Höj forskningens basanslag	82
9.9	Stöd till folkbildningen	82
9.10	Kulturskolor för alla barn	83
9.11	Reformtabell	84
10	Hållbara investeringar för en hållbar framtid	84
10.1	En investeringsplan för grön omställning	85
10.2	En investeringsplan för klimatet ger ökad sysselsättning	86
10.3	Klimatsmarta och trygga boenden	87
10.4	Förnybar energi	89
10.5	Hållbara transporter	91
10.5.1	Nytt elbilstöd som når fler hushåll	91
10.6	Underhåll befintlig transportinfrastruktur	93
10.6.1	Lånefinansiera de nya stambanorna – höghastighetsbanorna	93
10.6.2	Kollektivtrafikens roll i omställningen	95
10.7	Värnet om naturen/skydda miljön	96
10.8	Institutionalisera klimatinvesteringspolitiken	98
10.9	Reformtabell	98

11 Vänsterpartiets skattepolitik	99
11.1 Skatt på kapital och egendom	99
11.1.1 Enhetlig kapitalbeskattning	100
11.1.2 Arvs- och gåvoskatt	102
11.1.3 Beskattning av fastigheter	103
11.2 Skatt på förvärvsinkomst	104
11.2.1 RUT och ROT	107
11.2.2 Sociala avgifter	108
11.2.3 Ränteavdragen och kreditrestriktionerna för bolånetagarna	108
11.3 Miljöskatter	109
11.4 Vänsterpartiets skatteförslag	112
12 Långsiktigt hållbar finanspolitik	113
12.1 Klimatomställningen och behovet av ett reformerat ramverk	113
12.2 Ett ramverk för ett rikare Sverige	114
12.3 Realekonomiska mål bör komplettera de finansiella målen	116
13 Utgiftsramar och fördelning av utgifter i statsbudgeten	117
14 Den offentliga sektorns finanser m.m.	127
15 Beräkning av statsbudgetens inkomster	129

3 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen godkänner de riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken som föreslås i motionen (avsnitt 6-11).
2. Riksdagen beslutar att upphäva det tidigare fastställda utgiftstaket för 2024 (avsnitt 4.2 i propositionen).
3. Riksdagen avslår regeringens förslag att fastställa utgiftstaket för staten inklusive ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget till 1 825 miljarder kronor för 2025 (avsnitt 4.2 i propositionen).

4. Riksdagen fastställer utgiftstaket för staten inklusive ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget för 2023 enligt förslaget i tabell 16, avsnitt 14 i motionen.
5. Riksdagen godkänner beräkningen av inkomsterna i statens budget för 2023 enligt förslaget i tabell 17, avsnitt 15 i motionen och ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med lagförslag i överensstämmelse med denna beräkning.
6. Riksdagen godkänner den preliminära beräkningen av inkomster i statens budget för 2024 och 2025 enligt förslaget i tabell 18, avsnitt 15 i motionen som riktlinje för regeringens budgetarbete.
7. Riksdagen beslutar om fördelning av utgifter på utgiftsområden för 2023 enligt förslaget i tabell 9, avsnitt 13 i motionen.
8. Riksdagen godkänner den preliminära fördelningen av utgifter på utgiftsområden för 2024 och 2025 enligt förslaget i tabell 10, avsnitt 13 i motionen som riktlinje för regeringens budgetarbete.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se till att en översyn av modellen för pris- och löneomräkning görs och därefter vidta åtgärder för att komma till rätta med dagens brister och tillkännager detta för regeringen.

4 Det ekonomiska läget

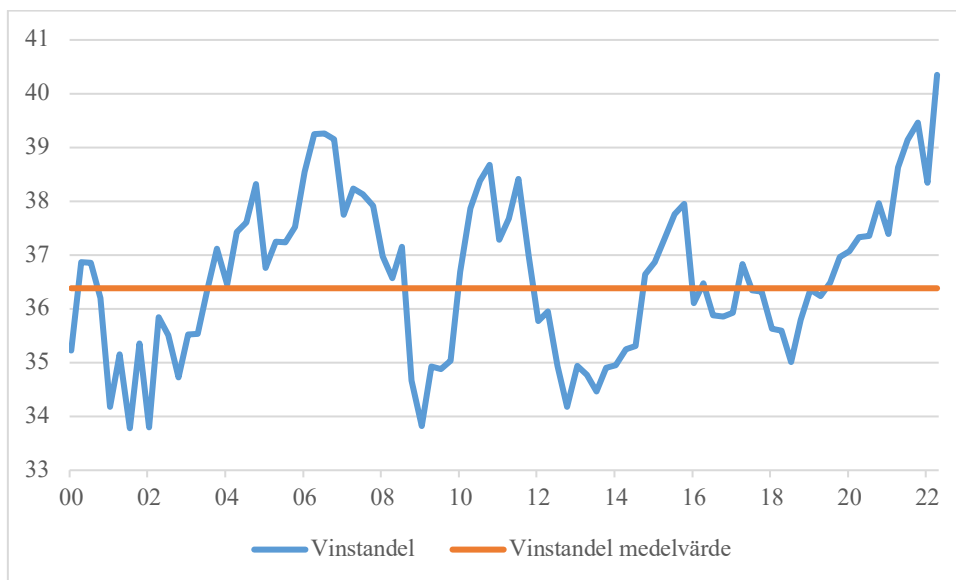
Det ekonomiska läget präglas av hög inflation, stigande räntor och effekter av Rysslands krig i Ukraina. Efter pandemin hann produktionen inte anpassa sig till den snabbt stigande efterfrågan i världsekonomin. Detta resulterade i stigande priser på en rad viktiga rå- och insatsvaror samt på transporter. Rysslands krig i Ukraina har drivit upp priserna än mer på flera råvaror och framkallat stora störningar på energimarknaderna i Europa, vilket fått elpriserna att stiga till mycket höga nivåer. Den höga inflationen urholkar hushållens köpkraft, vilket håller tillbaka konsumtionen. För att få ned inflationen har centralbanker runt om i världen höjt sina styrräntor. Riksbanken höjde den svenska reporäntan med 1 procentenhet till 1,75 procent och signalerade att fortsatta höjningar är att vänta. De höjda räntorna påverkar direkt bolåneräntorna, vilket ytterligare gröper ur hushållens köpkraft.

Det finns skäl att ifrågasätta Riksbankens agerande. Till skillnad mot vad som är fallet i USA är inflationen i Europa och Sverige nästan uteslutande utbudsdriven.

Löneutvecklingen i Sverige är fortsatt dämpad och pristrycket från arbetsmarknaden mycket begränsat. Höjda räntor är ett mycket trubbigt verktyg mot störningar på energimarknaderna och höga livsmedelspriser. Det kommer att leda till att investeringar och sysselsättningen minskar än mer. Vi ser nu också en rejäl avmattning av inflationstakten i producentledet, vilket ännu så länge inte slagit igenom i konsumentpriserna. Detta har resulterat i att företagen har kunnat hålla uppe sina vinster. Parallellt med måttliga löneökningar innebär detta att löntagarna får ta hela kostnaden för de stigande priserna, jmf. figur 1 nedan, som visar utvecklingen av vinstandelarna i näringslivet.

Figur 1 Vinstandelar i näringslivet

Procent av förädlingsvärdet, säsongrensade kvartalsvärden

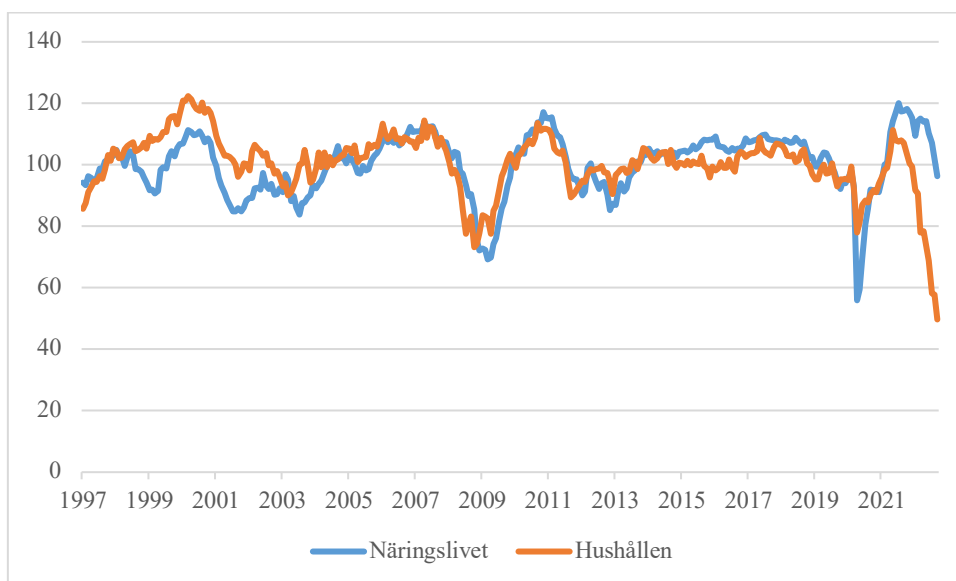

Källa: Konjunkturinstitutet, "Lönebildningsrapporten 2022".

De flesta framåtblickande indikatorer har fallit tillbaka den senaste tiden, även om de för företagen fortfarande ligger på relativt höga nivåer. Hushållens syn på framtiden är dock på rekordlåga nivåer (se figur 2 nedan).

Figur 2 Näringslivets och hushållens konfidensindikatorer, 1997–2022 (sept.)

Index medelvärde= 100, säsongrensade månadsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget september 2022.

Samtidigt slår en vikande omvärldskonjunktur mot den svenska exportnäringen. Störningar i globala leveranskedjor utgör fortsatta hinder, även om de flesta problemen verkar vara över. Totalt väntas exporten växa med drygt 2 procent under 2023, vilket kan jämföras med en genomsnittlig tillväxt på 5,4 procent under perioden 1993–2021.¹ Även utvecklingen på bostadsmarknaden ser dystert ut. Höga priser på råvaror och material tillsammans med stigande räntor och lägre bostadspriser väntas pressa bostadsinvesteringarna. De totala bostadsinvesteringarna bedöms minska med drygt 9 procent under 2023. Sammantaget leder detta till att BNP väntas minska med 0,1 procent nästa år.²

Arbetsmarknaden utvecklades starkt under första halvan av 2022 och sysselsättningsgraden ligger på historiskt höga nivåer. Företagens anställningsplaner tyder dock att en omsvängning är på väg, inte minst inom handeln och byggbranschen.³ Under nästkommande år väntas sysselsättningen minska på bred front i näringslivet och arbetslösheten beräknas öka till närmare 8 procent under slutet av året.

Den höga inflationen sätter också Sveriges kommuner och regioner under stark ekonomisk press via höga priser på energi, varor, räntor och ökade pensionskostnader. Tillsammans med den demografiska utvecklingen, med en stigande andel äldre, och vikande skatteunderlag uppstår stora resursgap i kommunsektorn.

¹ Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget september 2022.

² Ibid.

³ Ibid.

Konjunkturinstitutet bedömde i sin septemberprognos att kommunsektorn behöver tillföras 10 miljarder kronor fram till 2023 för att Sveriges kommuner och regioner ska kunna klara av ett ”bibeållit offentligt åtagande”. Sveriges kommuner och regioner (SKR) inkom den 28 oktober i år med en hemstállan till regeringen om stöd för att hantera ekonomin i kommuner och regioner.⁴ I denna anförde SKR att kommunsektorn som helhet beräknades gå med årliga underskott på 20–30 miljarder kronor de kommande åren i relation till gällande regelverk. I budgetpropositionen för 2023 tillför regeringen ca 12 miljarder kronor till kommunsektorn för nästa år i form av ökade generella och riktade statsbidrag. I avsnitt 8.9 redogör vi för Vänsterpartiets plan för att hantera kommunsektorns ekonomi och stärka välfärden.

4.1 Det svikna Sverige

Sverige präglas av stora och växande regionala skillnader. Ojämligheten syns på kartorna – på Sverigekartan och på stadskartorna. Pengarna finns i centrum, i de stora städerna och i stadskärnorna. Samtidigt lämnas landsbygden, bruksorterna och förorterna efter. Av de tio kommuner med högst medianinkomst i Sverige finns sju i Stockholms län och av de tio med lägst medianinkomst ligger endast två i storstadsområden.⁵ Inom våra storstäder finns gigantiska klyftor. Mellan ändhållplatserna i Stockholms tunnelbana skiljer det flera år i medellivslängd. Till exempel lever en högutbildad man i Danderyd i genomsnitt 18 år längre än en lågutbildad man i Vårby.⁶

Vänsterpartiet vill att alla ska ha både rätten och möjligheten att bo där man själv önskar i Sverige. För det behövs en övergripande strategi som bygger på långsiktig tillväxt, högre och mer jämnt fördelad sysselsättning och ett tydligt ansvar för staten att se till att grundläggande samhällsservice finns i hela landet. Tillgången till offentlig service i form av god vård, skolor, barn- och äldreomsorg är avgörande. Samhället måste även tillhandahålla en tillräckligt god pension och trygga inkomstförsäkringar vid sjukdom och arbetslöshet. Statlig service, såsom Skatteverket, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen måste finnas tillgänglig runt om i landet.

⁴ https://skr.se/download/18.50fbfe141840e2c6c5a54e85/1667389150465/WEBB-SKR2022_00375-1-Hemstállan-stod-med-ekonomin.PDF

⁵ SCB <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/inkomster-for-personer/>

⁶ <https://www.folkhalsoguiden.se/nyhetsarkiv/stora-halsoklyftor-i-stockholms-lan/>

Det svikna Sverige är en effekt av politiska beslut – det är politikerna och partierna som svikit. Utvecklingen sedan 1990-talet, som drivits på av såväl socialdemokratiskt ledda som borgerliga regeringar har slagit hårt mot delar av landet. Avregleringar och utförsäljning av offentlig verksamhet, i kombination med en övertro på marknadslösningar har flyttat arbetstillfällena från glesbygd och förorter. Urholkning av trygghetssystemen har minskat individuella inkomster och kommunala skatteintäkter samt ökat kommunernas utgifter för försörjningsstöd i landets fattigaste kommuner. Under samma period har omfattande statliga skattesänkningar gynnat invånarna i landets rikaste kommuner.

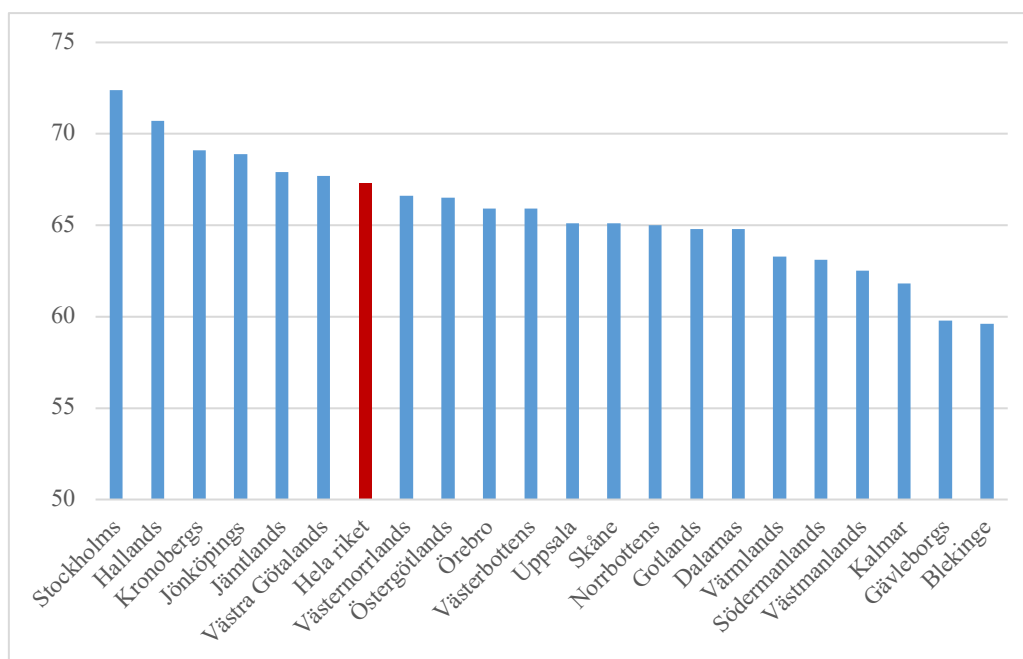
4.1.1 Den negativa arbetslinjen

Den politik som har skapat dagens situation kan beskrivas som den negativa arbetslinjen – föreställningen att fler ska komma i arbete genom att försvåra livet för den som inte arbetar. Det krävs politiska beslut för att vända den utveckling som resulterat i att delar av landet har sämre förutsättningar att skapa goda levnadsvillkor för sina invånare. Det krävs en positiv arbetslinje som erbjuder trygghet och en väg tillbaka till arbete för den som inte kan arbeta och omställningsmöjligheter när arbetsmarknaden utvecklas och förändras.

Vårt gemensamma samhälle vilar på att så många som möjligt vill, kan och får delta på arbetsmarknaden men det är stor skillnad på sysselsättningsgraden mellan olika delar av landet. För att åstadkomma en högre sysselsättningsgrad krävs goda förutsättningar för investeringar och företagande i hela landet tillsammans med en aktiv arbetsmarknads- och utbildningspolitik som bidrar till att arbetskraften har den kompetens som efterfrågas.

Sysselsättningsgraden i respektive region bestäms av andelen av innevånarna som är i arbetsför ålder (15–74 år), hur stor del av dem som deltar på arbetsmarknaden och sedan faktiskt också får ett arbete.

Figur 3 Sysselsatta i % av befolkningen 15–74 år, per län. 2021

Källa: SCB, AKU

Lägre arbetskraftsdeltagande leder till lägre skatteintäkter för kommunerna. Lägre ersättningsnivåer i trygghetssystemen ger också lägre skatteintäkter. När de statliga trygghetssystemen inte räcker till ökar kostnaderna hos kommunerna, bl.a. i form av ökade utgifter för ekonomiskt bistånd. Dessa ökade kostnader tränger undan satsningar på den offentliga service som kommunerna erbjuder sina medborgare.

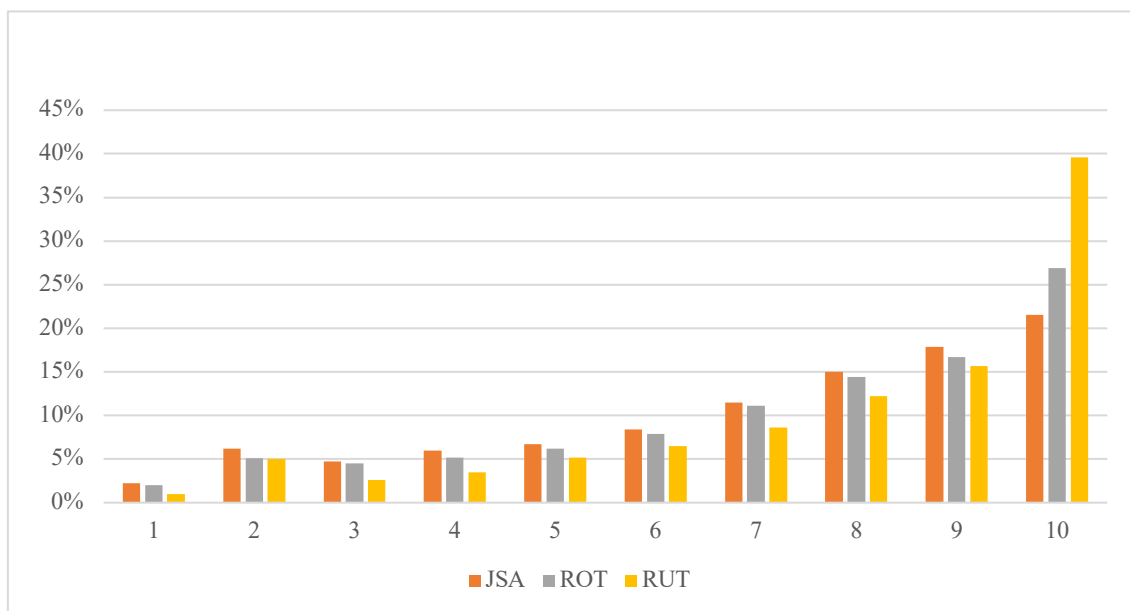
De senaste årtiondena har det offentliga dragit sig tillbaka från landsbygd och förorter. I slutrapporten som den parlamentariska landsbygdskommittén lämnade 2017 konstaterar man att de statliga arbetsställena minskade i alla tätortsstorlekar under perioden 2008–2014 och i absoluta tal mest i de minsta tätorterna. Kommittén konstaterar vidare att staten har dragit sig tillbaka från landsbygderna och allt mer koncentrerat verksamheten till tätorter och större städer.⁷

Samtidigt har den politik som tog form under alliansens negativa arbetslinje, men även förts vidare av socialdemokratiskt ledda regeringar, gynnat höginkomsttagare och därmed höginkomstkommuner på bekostnad av låginkomsttagare och låginkomsttagarkommuner. Jobbskatteavdragen, den slopade arvsskatten, nedskärningar i sjukförsäkringen, den försämrade a-kassan, de omfattande sparkrav på välfärden och nedmonteringen av arbetsmarknadspolitiken är några framträdande exempel på denna

⁷ SOU 2017:1 För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2017/01/SOU-2017_1_tryck.pdf

utveckling. Figuren nedan visar hur ojämnt jobbskatteavdragen samt RUT- och ROT-avdrag fördelar sig på boende i olika kommuner.

Figur 4: Skattereduktioner som andel (%) av riket för 2007–2018, i kommuner uppdelat på decilgrupper.

Källa: Eriksson (2021), Regionalt utfall av hushållens beskattning 2000–2018. En analys av hushållens statliga skatter och reduktioner. (ROT 2004–2018)

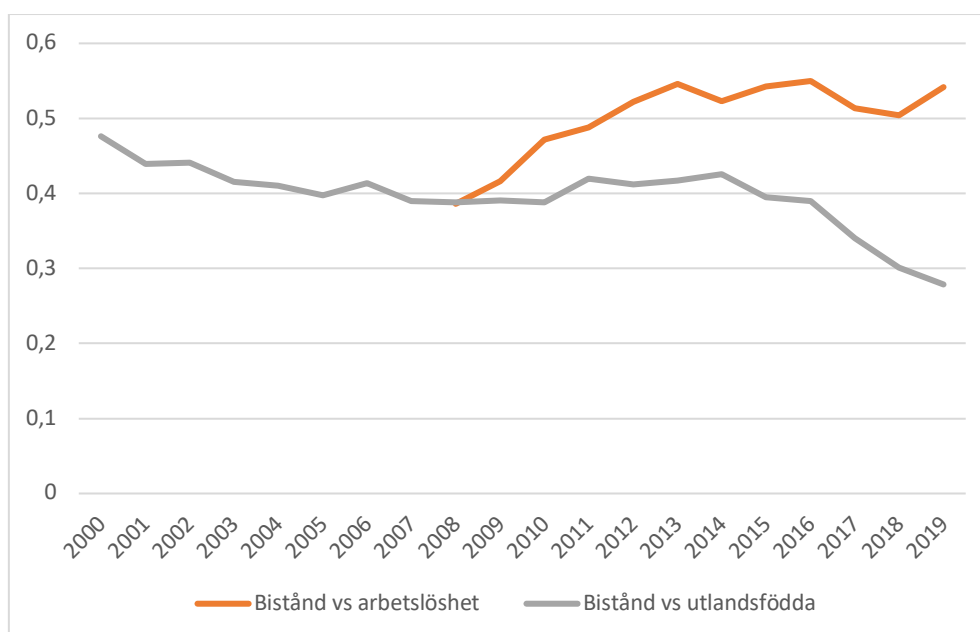
Dessa skattesänkningar genomfördes i samband med, och finansierades genom, kraftiga nedskärningar av trygghetssystemen. När ersättningarna från a-kassan, sjukförsäkringen och pensionen minskar sjunker inkomsterna för invånarna, vilket blir extra tydligt i kommuner där en stor andel uppbär dessa ersättningar. Därmed minskar köpkraften vilket påverkar den lokala näringsverksamheten. Även skatteintäkterna i dessa kommuner sjunker. Samtidigt ökar behoven av försörjningsstöd vilket innebär ökade kostnader för kommunerna.

Det finns olika uppgifter angående hur många som utförsäkrats och nu lever på försörjningsstöd. Uppskattningarna varierar mellan 18 000 och drygt 27 000 personer, beroende på hur man räknar. Den nationella samordnaren för en välfungerande sjukskrivningsprocess konstaterar att det sannolikt rör sig om en underskattning och att det kan handla om över 50 000 människor.⁸ I dessa fall tvingas alltså kommunerna stå för kostnader som staten bör ta.

⁸ Arbetet 2020-11-02 (<https://arbetet.se/2020/11/02/allt-fler-sjukskrivna-tvingas-soka-hjalp-hos-socialtjansten/>), DN 2020-12-06 (<https://www.dn.se/debatt/svensk-valfard-fungerar-inte-for-den-som-ar-sjuk-lange/>), SOU 2020:24 Tillsammans för en välfungerande sjukskrivnings- och rehabiliteringsprocess.

Mellan början på 2000-talet och 2019 ökade kommunernas kostnader för ekonomiskt bistånd från drygt 8 miljarder kronor till 12 miljarder kronor. Enligt SKR finns det två huvudsakliga förklaringar till den ökade kommunala försörjningsbördan: (i) Att arbetsmarknadspolitiken i högre grad blivit en kommunal angelägenhet och (ii) att många nyanlända slussas över till försörjningsstöd efter etablering. Sambandet mellan kommunalt försörjningsstöd och arbetslöshet har förstärkts över tid, både när sambandet studeras isolerat och i relation till andra förklaringsvariabler (se figur 5).

Figur 5 Årsvisa korrelationer mellan ekonomiskt bistånd per person och arbetslöshet respektive andel utlandsfödda i alla 290 kommuner 2000–2019

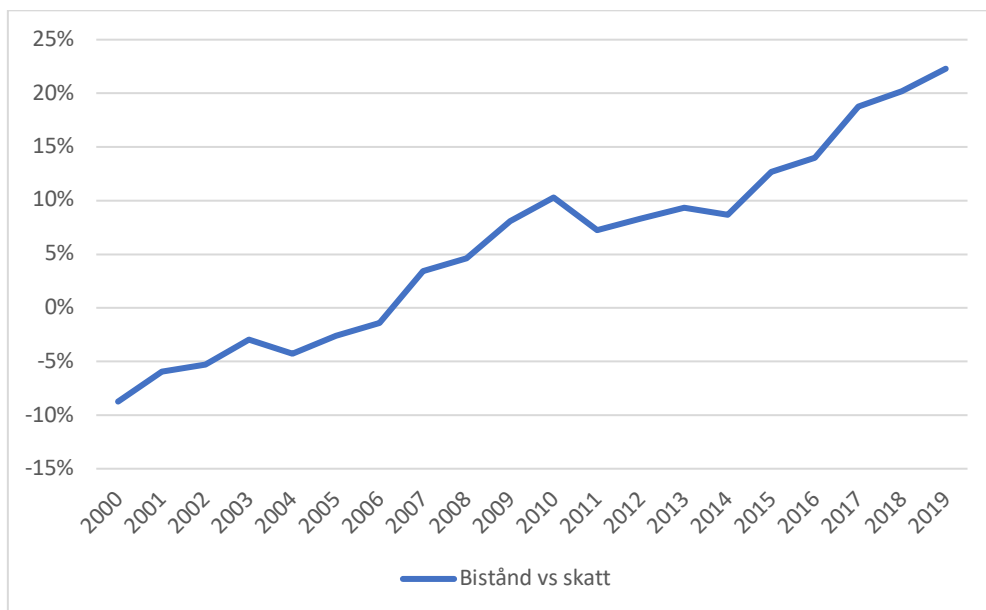

Källa: Socialstyrelsen och Arbetsförmedlingen, i Eriksson (2021), Kommunernas ökade kostnader för försörjningsstödet.

Trots att två tredjedelar av mottagarna av försörjningsstöd är utlandsfödda har sambandet mellan percapita-kostnader för ekonomiskt bistånd och andelen utlandsfödda i respektive kommun försvagats över tid. Det talar inte nödvändigtvis emot SKR:s bild, då gruppen utrikes födda är betydligt större än nyanlända. Att nyanlända behöver försörjningsstöd beror i huvudsak på brister i den statliga etableringsersättningen som utgör ytterligare ett exempel på där otillräckliga statliga system leder till ökade kostnader för landets kommuner.

Samtidigt har sambandet mellan försörjningsstöd och kommunala skatter gått från att vara negativt i början av 2000-talet till att bli positivt och öka kraftigt sedan omkring 2011 (se figur 6).

Figur 6 Årsvisa korrelationer mellan ekonomiskt bistånd per person och kommunala skattenivåer i alla 290 kommuner 2000–2019

Källa: SCB och Socialstyrelsen i Eriksson (2021), Kommunernas ökade kostnader för försörjningsstödet.

Detta indikerar att kommunerna måste kompensera det statliga tillbakadragandet med höjda skatter. Det i sin tur bidrar till att invånarnas kostnad för kommunal service blir allt högre i den femtedel av kommunerna som beräknas behöva öka de ekonomiska bidragen. Den högre kostnaden innebär här högre kommunalskatt.

I rena kostnader innebär detta att en procentenhets ökad arbetslöshet i en kommun motsvarade mellan 70 och 120 kronor ökade kostnader i försörjningsstöd per invånare 2019. I en mediankommun med 16 000 invånare motsvarar en procentenhets ökad arbetslöshet en ökad kostnad på mellan 1,1 och 1,9 miljoner kronor som skulle kunna användas till kommunal kärnverksamhet om de generella arbetsmarknadsåtgärderna på statlig nivå täckt dessa kostnader. I stället har detta i högre utsträckning finansieras genom ökade kommunala skattesatser.

Den nytillträdde regeringen bygger på ett samarbete mellan delar av den forna Alliansen och Sverigedemokraterna, det organiserade kapitalets och den organiserade rasismens parlamentariska företrädare. Tidöavtalets skrivningar pekar fram mot en ekonomisk politik som liknar Alliansens negativa arbetslinje, men nu med etniska förtecken.

Den negativa arbetslinjen gick ut på att utarma trygghetssystem, underfinansiera välfärden och möjliggöra stora vinstuttag ur densamma för att finansiera

skattesänkningar för höginkomsttagare, under förespegligen att det skulle skapa fler arbetstillfällen. Genom att göra de redan utsatta ännu mer utsatta skulle dessa bli mer benägna att arbeta. På så vis kunde stora resurser omfördelas från de delar av befolkning som har mindre tillgångar till de redan förmögna.

Alliansregeringen riktade sina attacker mot sjuka och arbetslösa. När sjukförsäkringen och a-kassan skulle nedmonteras beskrevs dessa grupper som lata, simulanter och som belastningar för samhället. Därmed blev nedskärningarna lättare att motivera. I Tidöavtalet har utrikesfödda fått ta över rollen som grunden till Sveriges alla problem. Genom att utmåla dem som inte fötts här som ett hot och en belastning blir det lättare att villkora deras välfärd och rättigheter. Att montera ned trygghetssystemen, välfärden och rättighetsskydden är lättare att motivera om man pekar på vissa grupper, och börjar där.

4.1.2 Brott, straff och skjutvapenvåld

Sverige har länge varit ett land med relativt låg kriminalitet. Det beror inte på att vi har haft längre straff eller fler poliser på gatorna. Det har däremot en direkt koppling till att vi haft ett starkt välfärdssamhälle med en välfungerande omsorg och skola samt tillgång till arbete och bostäder. Det gäller dock inte längre överallt. I takt med att samhället har slitits isär har en organiserad brottslighet med löften om snabba pengar kunnat växa fram och slå rot. Många ungdomar, i synnerhet pojkar och unga män, som inte ser någon väg framåt genom studier och arbete lockas av möjligheten att tjäna pengar och vinna anseende genom brott, inte minst relaterade till droghandeln på gator, torg och barer. Efterfrågan på droger driver på våldet.

När klassklyftorna ökar skapas en mer gynnsam grogrund för grov kriminalitet, särskilt i de fattigaste områdena, såsom eftersatta förorter. De av oss som bor i dessa områden är särskilt utsatta för våld och det finns en uppgivenhet över att samhället övergivit området. I stället för framtidsdrömmar om utbildning och bra jobb känner många en desperation inför en hopplös framtid. I spåren av brottsligheten finns mänskliga tragedier. Där finns människor som dödas eller skadas för livet och anhöriga, grannar och andra som känner oro och otrygghet. På landsbygden finns dessutom problem med att 112 ger beskedet att det inte finns någon polis att skicka när någonting händer.

Det är Vänsterpartiets absoluta övertygelse att en stark, gemensamt finansierad och jämlik välfärd med en väl fungerande skola, fritidsverksamhet, sjukvård, socialtjänst, låg arbetslöshet och ett starkt socialt försäkringssystem är det bästa sättet att motverka

klassamhället och att förebygga kriminalitet. Åtgärder mot gängvåldet i utsatta områden måste ske i dialog med de människor som bor där, som är de som drabbas allra värst. Samtidigt måste grov brottslighet, som gängkriminalitet och våldsbejakande extremism, bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat.

I dagens kriminalpolitiska debatt framstår det som om all kriminalitet växer helt okontrollerat. I själva verket har det dödliga våldet sedan 1990-talets början stadigt minskat i Sverige, fram till för några år sedan, då nedgången bröts och i stället övergick i en uppgång. Nivån i dag är dock fortfarande lägre än under 1990-talet.⁹ En rapport från Institutet för framtidsstudier (IFF) 2018 visar att brottsligheten i Sverige ligger på en stabil nivå.¹⁰ Exempelvis har antalet bostadsinbrott och personrån varit oförändrat under i stort sett hela 2010-talet och andelen som uppger att de utsatts för misshandel har minskat. Flera större studier i Sverige under 2000-talet visar att andelen individer som utsätts för den stora majoriteten av brott; våld, stöld, skadegörelse, minskar sedan 10–15 år tillbaka.¹¹ Samtidigt har det dödliga skjutvapenvåldet ökat.¹²

Enligt Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2022 som Brottsförebyggande rådet (Brå) presenterade 11 augusti 2022 har den självrapporterade utsattheten för brott mot person minskat för tredje året i rad och ligger nu på den lägsta nivån sedan 2016. För nästan alla brottstyper har andelen utsatta legat stabilt eller minskat sedan 2021. Försäljningsbedrägerier har dock ökat under tidsperioden. Vidare är förtroendet för rättsväsendet fortsatt högt i årets undersökning, och för flera av rättsväsendets myndigheter är nivån den högsta hittills.¹³

Det är en förhållandevis liten grupp unga män som begår den största delen av de grövsta brotten. Det är inte särskilt sannolikt att ”hårdare tag” med längre straff kommer att avhålla denna grupp av män och andra unga män som befinner sig i riskzonen för liknande kriminalitet från att begå brott. Vårt resonemang bekräftas och styrks av forskning som visar att längre straff inte är effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott.¹⁴ Vi vänder oss bestämt emot en utveckling där

⁹ Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017, Brottsförebyggande rådet, rapport 2020:4.

¹⁰ Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4.

¹¹ Kjell Elefalk, Dramatisk reducerad utsatthet under 20 år! Tidskrift för kriminalvård, 2022-05-05.

¹² Brottsförebyggande rådet, Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder, 2021:8. Se även Brottsförebyggande rådets kortanalys Brottsutvecklingen till och med 2021, 5/2022.

¹³ Brottsförebyggande rådet, Nationella trygghetsundersökningen 2022, rapport 2022:9.

¹⁴ Se t.ex. Felipe Estrada, professor i kriminologi, Stockholms universitet, m.fl.

människor sitter inlåsta på lång obestämd tid utan möjlighet till rehabilitering och återanpassning till samhället.

Trots stora resurstillskott till polisen, höjningar av flera straff och ökad användning av hemliga tvångsmedel så har gängrelaterade brott och skjutningar inte minskat. Polisens uppklarning av mord och skjutningar i gängmiljö har samtidigt sjunkit. Det visar att det är andra åtgärder som behövs.

Skjutvapenvåld och handgranatsdetonationer är starkt koncentrerade till socialt utsatta områden i svenska storstäder. Flera studier visar att våldet främst drabbar unga män som är aktiva i, eller vistas i närhet av, kriminella miljöer.¹⁵ Dessvärre finns det flera fall de senaste åren där personer som bara råkat vara på fel plats vid fel tillfälle blivit offer för kriminella gängs skjutvapenvåld. I juni 2021 sköts en polis till döds på öppen gata under tjänsteutövning. Flera skjutningar har inträffat i bostadsområden, köpcentrum och andra centrala områden där många människor befunnit sig. Det är helt oacceptabelt.

Regeringen måste omgående ta ett helhetsgrepp på problematiken med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Dessvärre låter högerpartierna ofta känslor och rent tyckande ligga till grund för rättspolitiska åtgärder. Men för att verkligen minska den grova kriminaliteten och stärka människors trygghet i utsatta områden krävs, i stället för politikernas prat om längre och hårdare straff, visitationszoner och avlyssning utan brottsmisstanke, en gemensam politisk vilja för att minska klassklyftorna i samhället.

För att få ner den grova brottsligheten går det inte bara att vara hård mot de kriminella – det gäller att vara smartare än de kriminella. Vissa straff kan behöva höjas men mycket mer fokus måste riktas mot att förhindra rekryteringen av nya barn till gängkriminalitet. Det brottsförebyggande arbetet börjar med en väl utbyggd välfärd för alla, även i s.k. socialt utsatta områden. Om skolan, fritidsaktiviteter och samhället i övrigt fungerar väl så minskar möjligheterna att rekrytera barn och ungdomar in i kriminalitet. Skola och fritidsverksamheter behöver få bättre resurser, likaså socialtjänsten. Barn och ungdomar måste få möjligheter till kommunalt stödda fritidsaktiviteter, skolan måste få bättre resurser för att stödja elever som behöver det för att klara betygen och socialtjänsten behöver förstärkas med tillräckliga resurser och kunskap för att arbeta både förebyggande och med barnskydd.

¹⁵ Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4, Brottsförebyggande rådet, Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder, 2021:8.

Det handlar även om insatser på kort sikt, som att sprida ”sluta skjut”-projektet till hela landet och att inrätta sociala insatsgrupper i områden som särskilt drabbats av grov kriminalitet. Vi har också återkommande föreslagit bl.a. en nationell haverikommission mot skjutningarna och en nationell avhopparverksamhet för kriminella.

Det är viktigt med tillräckligt många poliser men vi vill även skapa bättre förutsättningar för polisens arbete. Vi har föreslagit en ny polisberedning eftersom polisens verksamhet, kapacitet och kompetens långsiktigt måste motsvara samhällsutvecklingen. Vi har också föreslagit att polisens brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetsmetoder, t.ex. bilpatrullering, ska utvärderas för att se vad som verkligen fungerar. Polisutbildningen måste bli en högskoleutbildning, ingångarna till utbildningen behöver breddas och polisforskningen måste utvecklas. För att inte det forensiska arbetet ska bli en flaskhals i rättsväsendet och leda till att brottsutredningar drar ut på tiden behöver resurserna till Nationellt forensiskt centrum öka. Vi föreslår därför ett höjt anslag med 40 miljoner kronor per år, jämfört med regeringen.

Vidare måste insmugglingen av narkotika och illegala vapen stoppas redan vid landets gränser för att underminera gängens svarta ekonomi. Vi har vill därför se mer resurser till Tullen och föreslår ett höjt anslag med 50 miljoner kronor per år, jämfört med regeringen. För vidare läsning om åtgärder mot våldet, se vår motion Stoppa våldskulturen – konkreta åtgärder (mot. 2022/23:V622).

4.1.3 Underbara dagar framför oss?

Det är hög tid att satsa på det svikna Sverige. Alla de delar av landet som sett jobben och samhällsservicen försvinna, bostäder förfalla och tryggheten gå förlorad. Där engagemanget finns, men möjligheter saknas. Det är hög tid att ge alla i Sverige samma chanser. Vi ska kunna lita på att välfärdssamhället fungerar oavsett var vi bor.

Avståndet till storstädernas centrum ska inte avgöra hur stark välfärden är. Tillgång till vårdcentral, skola, fritids och förlossningskliniker ska inte styras av marknadslogik och utgå från efterfrågan i stället för behov. Sverige ska vara ett land som håller ihop.

Viktigt för en positiv utveckling av landsbygden är en aktiv, långsiktig regionalpolitik som ger kommunerna likvärdiga möjligheter och garanterar service, utbildning och infrastruktur i hela landet. Dessutom måste människor ges möjlighet till reellt inflytande över sin vardag. Det handlar dels om makt och fördelning av resurser, dels om att mobilisera den utvecklingskraft som finns i hela landet. Samma sak gäller för storstädernas förorter, där det geografiska avståndet till centrum inte nödvändigtvis

är särskilt långt, men där man ändå lever med skilda villkor. Politikens uppgift är att skapa förutsättningarna för detta.

Vänsterpartiets turism-, jordbruks-, skogs-, miljö- och klimatpolitik är intimt förbunden med utvecklingsmöjligheter för den svenska lands- och skogsbygden. Omfattande infrastruktursatsningar, arbetsmarknadsinsatser och investeringar i förnybar energi är viktiga delar i att skapa en hållbar utveckling av den svenska landsbygden samtidigt som det skapar möjligheter för en hållbar klimatomställning.

För företag över hela landet ska kunna utvecklas krävs bl.a. en upprustning och utbyggnad av transportinfrastrukturen, en fungerande telefoni och bredband och postservice. Viktiga tågbanor som Norrbottniabanan, Inlandsbanan och nya stambanor, s.k. höghastighetsbanor är en nyckel för att Sverige ska hänga samman. Med en lånefinansierad satsning på nya stambanor för höghastighetståg samt investeringar på 490 miljarder kronor över tio år i en stärkt transportinfrastruktur med fokus på järnvägsutbyggnad stärker vi förutsättningarna för resande över landet, men även små och medelstora företags exportmöjligheter.

Människor från andra länder har stor betydelse för kompetensförsörjningen på landsbygden. Ett väl fungerande mottagande av nyanlända innebär en möjlighet för landsbygdens näringsliv och kommuner att få rätt kompetens. Vänsterpartiet vill se en utökad närvaro av Arbetsförmedlingen och bemannade kontor utanför centralorten och att projektet Jämställd etablering blir en del av myndighetens ordinarie verksamhet i hela landet.

Vården kommer alltid att vara mer kostnadskrävande i glesbygden, därför måste våra gemensamma resurser fördelas efter de förutsättningarna. Vänsterpartiet vill se en nationell styrning för en jämlik sjukvård i hela Sverige och att samhället står som garant för en likvärdig vård och omsorg. För att säkra tillgången på vård och omsorg också i glest befolkade områden vill vi se ett glesbygdstillägg om 1 miljard kronor inom sjukvården. Dessutom vill vi se utökade medel för att kunna erbjuda sjuksköterskor, inklusive barnmorskor, betald specialistutbildning i hela landet.

Jobben är helt avgörande för landsbygdens och förorternas framtid. Våra gemensamma rikedomar skapas av hela landets resurser och hela landets arbete. Därför ska frukterna av det arbetet också komma hela landet till del. Vi behöver en annan politik, en politik som ger hopp och skapar förutsättningar för jobb, bostäder och god offentlig service och som fördelar resurserna jämnt. Den negativa arbetslinjen måste ersättas med den positiva.

4.2 Marknaden hör inte hemma i välfärden

I samband med 1990-talskrisen gjordes stora förändringar i styrningen av välfärden. Från att i huvudsak drivits i egen regi öppnades välfärden upp för privata marknadsintressen. Sedan dess tid har marknaden trängt djupt in i skolan, sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlik resursfördelning.

År 2000 var ca 9 procent av alla välfärdsarbetare anställda i privata företag, i dag är det så mycket som 20 procent. Marknadsreformerna har inte inneburit någon ökning av andelen vård, skola och omsorg som bedrivs i ideella föreningar och stiftelser.¹⁶

Den svenska skolan har blivit alltmer segregerad, såväl socialt som etniskt och geografiskt och elever med olika bakgrund mötes i allt lägre grad i klassrummen. Det råder i dag bred konsensus inom forskningen om att skolval och en ökad förekomst av fristående skolor bidragit till ökad snarare än minskad social och etnisk segregation i den svenska grundskolan. Dessa slutsatser får också stöd av internationella erfarenheter av skolval, enligt bl.a. OECD. En forskningsöversikt av internationella erfarenheter visar att skolval alltid, oavsett sammanhang och specifika detaljer i skolvalets konstruktion, lett till ökad segregation.¹⁷

En vård och omsorg som ges efter behov fyller en mycket viktig omfördelande funktion. För även om medellivslängden har ökat generellt de senaste decennierna varierar utvecklingen beroende på exempelvis klass och kön. Bland kvinnor med förgymnasial utbildning har den förväntade medellivslängden förkortats medan för både män och kvinnor med gymnasial och eftergymnasial utbildning ökar den förväntade medellivslängden, från redan högre nivåer. Dessutom varierar antalet friska år utifrån klass och kön.¹⁸

Den här utvecklingen saknar folkligt stöd. Majoriteten av svenska medborgare är negativa till privatiseringen av sjukvård och äldreomsorg och att satsa mer på friskolor. Skepsisen i befolkningen har ökat i takt med att den privata marknaden har ökat.¹⁹

Förutsättningarna för välfärden att minska klyftorna i folkhälsa, som följer av ojämlikheten i samhället, kräver att välfärden kan verka kompensatoriskt.

¹⁶ SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019.

¹⁷ Wilson, D. & G. Bridge (2019), School choice and equality of opportunity: an international systematic review, Nuffield Foundation, EDU/42625.

¹⁸ Folkhälsomyndigheten (2022), Folkhälsans utveckling Årsrapport 2022. Samt SCB (2021) Livslängden i Sverige 2011–2020 Livslängdstabeller för riket och länen.

¹⁹ Källa: SOM-institutet vid Göteborgs universitet (Den nationella SOM-undersökningen 1986–2021, Svenska trender 1986–2021). Frågeformulering: ”Vilken är din åsikt om följande förslag?”. Svartalternativen är ”mycket bra förslag”; ”ganska bra förslag”; ”varken bra eller dåligt förslag”; ”ganska dåligt förslag”; ”mycket dåligt förslag”. Balansmätt avser andelen som svarat ”mycket” eller ”ganska bra förslag” minus andelen som svarat ”ganska” eller ”mycket dåligt förslag”.

Välfärdsresurserna måste därför styras efter en behovsprincip, där störst behov kommer först. För nätläkarbolagen och andra privata vårdgivare är de friskaste patienterna, som kräver minst insats men ger hög ersättning, de mest lönsamma. Dessa aktörers utbredning inom välfärden har gjort vinstmöjligheterna mer styrande av hur vårdresurserna fördelas i stället för att låta behoven styra. Därmed blir det också den offentliga vårdens ansvar att vårda de med störst vårdbehov, vilket innebär ökad belastning på den offentliga vården.

För att minska de negativa och segregande effekter som de fristående skolorna har på utbildningsväsendet behöver de flera bestämmelser som på olika sätt gynnar de fristående skolorna ses över. Möjligheten för friskolor att anta elever baserat på kötid bör avskaffas eftersom denna möjlighet har en segregande effekt och samma regler bör gälla alla skolor.

Vänsterpartiet anser att den svenska sjukvården och äldreomsorgen behöver återgå till att styras med utgångspunkt från hälso- och sjukvårdslagens portalparagraf om vård efter behov. De nyliberala dogmerna måste mönstras ut.

4.2.1 Vinstförbud i välfärden

Sverige är i dag ensamt i världen med att ha en lagstiftning som tillåter att skolor startas för att plocka ut vinster från skattemedel, helt utan begränsningar. Vinstdrivande fristående skolor etablerar sig där de har bäst. Vinstdrivna skolor har även ett intresse av att driva upp elevernas betyg med förhoppningen om att locka till sig fler elever. Offentligt drivna skolor är skyldiga att erbjuda alla elever utbildning, även barn som behöver mer stöd och barn vars tidigare skolor har försatts i konkurs.

Vinstintresset förvrider välfärdens sätt att fungera. Den fria företagsetableringen innebär en ineffektiv resursallokering när vinstintresset snarare än medborgarintresset också styr var vårdcentraler eller äldreboenden öppnas. Vårdcentraler och läkarmottagningar etablerar sig mycket oftare i områden där folk är välbeställda och relativt friska och riktar sin marknadsföring mot dessa grupper. Det gör att vårdens pengar inte räcker till områden där människor har lägre inkomster och där ohälsan är högre och sjukdomsbilden mer komplex.

Personalen är avgörande för kvaliteten i skolan, vården och omsorgen. Det är också den som kostar mest pengar. Därför är det inte konstigt att välfärdsföretagen oftast sparar in på personalen för att göra vinst. Inom äldreomsorgen har privatiseringarna resulterat i många timvikarier, lägre bemanning, och hög personalomsättning och sämre

löner.²⁰ Enskilda förskolor har betydligt lägre andel utbildade förskollärare än de kommunala.²¹

I dag går flera miljarder kronor av det vi betalar i skatt för välfärd i stället till privata vinster. Avkastning på eget kapital för företag inom hälso- och sjukvård var i snitt 24,5 procent 2019.²² Det kan jämföras med avkastning på eget kapital i hela tjänstesektorn samma år som var 13,7 procent. Vinstuttagen från välfärdsföretagen är svåra att reglera. Flera tar inte ut överskottet i verksamheten i vinst samma år, utan investerar i nya verksamheter eller uppköp av andra företag. Överskottet används då för att expandera och därmed höja värdet på företaget, som sedan kan säljas med stor vinst.

Det har aldrig funnits en majoritet bland medborgarna för att tillåta vinstutdelning i skattefinansierad vård, skola och omsorg. Två tredjedelar av befolkningen tycker att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning i skattefinansierad vård, skola och omsorg och andelen har ökat sedan 2019.²³ Lobbyism för vinstdrivande aktörer i välfärden har dock ökat markant, vilket skulle kunna förklara den stora diskrepansen mellan majoriteten av riksdagspartiernas positiva inställning till vinster i välfärden och medborgarnas motstånd till desamma.

En välfärd utan vinstintresse är en fråga som Vänsterpartiet kommer fortsätta att prioritera under kommande mandatperiod. Vi bedömer att det redan i dag finns tillräckligt med underlag för att fråga ska kunna utredas skyndsamt och ett vinstförbud ska kunna träda i kraft de närmaste åren.

4.2.2 Valfrihet för brukare, inte företag

LOV innebär fri etableringsrätt för alla företag som lever upp till de av kommunen ställda kvalitetskraven inom omsorgsområdet.²⁴ Sedan baseras resurserna från kommunen på hur många brukare de lyckas locka till sig. Systemet är obligatoriskt för regionerna inom primärvården sedan 2010 men frivilligt för kommuner i övrigt.

Ett syfte med vårdvalet är att det ska öka tillgängligheten. Det gör det, men sannolikt inte där ökad tillgänglighet behövs. De riktigt stora vårdbehoven finns dock inte i Stockholms innerstad utan i förorter och bostadsområden i utkanten av städerna, där privata aktörer med vinstintresse inte har lika starka drivkrafter att etablera sig.

²⁰ Kommunal (2021), Så mycket bättre? – En jämförelse av anställningsvillkor och löner i privat och kommunalt driven äldreomsorg.

²¹ Skolverket (2022),

²² SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019.

²³ Källa: SOM-institutet (LO:s välfärdsrapport)

²⁴ Förutsättningar för skolval regleras i skollagen.

Det fria vårdvalet med den fria etableringsrätten har lett till fler huvudmän och därmed en bristande samordning av vården. De ökade inslagen av privata aktörer och införandet av valfrihetsmodeller ger också upphov till större byråkrati i och med att behoven av kontroll och uppföljning ökar. Denna väg leder allt längre bort från innehållet i hälso- och sjukvårdslagen och jämlik vård. Valfriheten ska gälla för de som behöver vård och omsorg, inte för privata företag.

På samma sätt finns inga hinder mot överetablering av friskolor. Det innebär i sin tur svårigheter för den kommunala skolan. Dels försvåras den långsiktiga planeringen, dels innebär etablering av nya fristående skolor en merkostnad för kommunerna. Det är inte hållbart att enskilda aktörer kan slå sönder skolsystemet genom en oreglerad etablering där det är allra mest lönsamt.

4.2.3 En stopplag för utförsäljning av samhällsfastigheter

Inom fastighetsbranschen har det på senare år vuxit fram en marknad för s.k. samhällsfastigheter, dvs. att privata ägare och fastighetsförvaltare fokuserar på offentliga aktörers lokalbehov. Även om det inte är ett nytt fenomen har det blivit mer omfattande och mångfacetterat än det tidigare varit. Svaret på stora renoveringsbehov har från kommun- och regionledningar runtom i landet allt för ofta varit att privatisera fastigheterna och sedan hyra in sig för att fortsätta bedriva verksamhet. I Stockholm sålde t.ex. den förra grönbå majoriteten fler än 30 utbildningsfastigheter under sin tid vid makten.

När samhället ger upp rådigheten över dessa fastigheter så försätts det allmänna i en beroendesituation gentemot privata fastighetsägare för lång tid framöver. Det underminerar möjligheterna till att göra nödvändiga klimatinvesteringar men också möjligheten för samhället att göra justeringar av fastigheterna för att möta framtidens behov. Det innebär dessutom en ekonomisk förlustaffär. Det kommunalägda kreditmarknadsbolaget Kommuninvest menar att det i ett långsiktigt perspektiv finns tydliga ekonomiska motiv för kommuner att själva äga lokalerna där verksamheten bedrivs.²⁵

Vi menar att det finns goda skäl att införa ett stopplag för utförsäljning av samhällsfastigheter. Det är tydligt att vinstdrivande bolag hittat ett nytt segment för att göra vinst och det kan i framtiden bli ännu viktigare för bolagen. Vid ett vinstförbud kan de i stället för vanliga vinstuttag försöka ta ut medel via höga hyror till

²⁵ Kommuninvest (2021) Att äga eller hyra sina verksamhetslokaler – viktiga överväganden för offentliga aktörer.

fastighetsbolag som de själva äger. Ett vinstförbud behöver hantera även det, men för att säkra upp så mycket som möjligt är det angeläget att snabbt stoppa utförsäljningar.

5 Regeringens ekonomiska politik

Vänsterpartiet välkomnar en del av regeringens förslag i budgetpropositionen. Tyvärr tvingas vi dock konstatera att regeringen inte på allvar tar tag i Sveriges samhällsproblem. Problem som är kända sedan länge. En sönderprivatiserad och underfinansierad välfärd; där friskolorna sätter glädjebetyg och väljer bort olönsamma elever och där skattepengar går till friskolekoncernernas expansionsplaner utomlands. En klimatkris som hotar själva förutsättningarna för liv på vår planet. En kraftig ökad ojämlikhet av samhällets resurser och förmögenheter som sliter isär och splittrar samhället. Inga av dessa avgörande utmaningar som Sverige står inför har regeringen något verkligt effektivt svar på.

5.1 Åtstramningar i välfärden

I budgetpropositionen anslår regeringen 6 miljarder kronor i generella statsbidrag till kommunsektorn, tillsammans med en förlängning av en del riktade statsbidrag på totalt ytterligare 6 miljarder kronor. Detta kommer att medföra kraftiga åtstramningar i välfärden.

Sveriges kommuner och regioner har i en hemställan till regeringen beskrivit att de behöver totalt ca 20 miljarder kronor för att bibehålla den reala nivån på statsbidragen 2023.²⁶ I samma hemställan lyfter SKR att det behövs särskilda stöd till kommuner med särskilt svåra ekonomiska förutsättningar. Vidare trycker SKR på att riktade statsbidrag skapar ett ineffektivt resursutnyttjande och ger ökade permanenta kostnader för verksamheten. Vänsterpartiet avslår i sin budgetmotion därför stora delar av regeringens förslag till riktade satsningar och föreslår i stället att de generella bidragen till kommuner och regioner höjs med 14 miljarder kronor.

²⁶ https://skr.se/download/18.50bfbe141840e2c6c5a54e85/1667389150465/WEBB-SKR2022_00375-1-Hemstallan-stod-med-ekonomin.PDF

5.2 Orättvis fördelning av krisens bördor

Sveriges hushåll är hårt pressade av stigande räntor och kraftigt stigande priser på allt ifrån el till livsmedel. Regeringens svar på en situation där stora grupper har svårt att få pengarna att räcka hela månaden ut är talande för dess ideologiska kompass. Regeringen skriver i budgetpropositionen att hushållen bör kompenseras för de prisökningar som skett – med särskild fokus på ekonomiskt utsatta grupper. Men i stället för att stödja de grupper som har det sämst ställt använder man en betydande del av reformutrymmet till att sänka skatten för de som kör bensin- och dieseldrivna bilar. Samtidigt släpper regeringen fram en skattepolitik som ensidigt gynnar höginkomsttagare. En mycket kraftig uppräknings av skiktgränsen för statlig inkomstskatt – med 10,7 procent – ger skattelättnader på ca 13 miljarder kronor totalt till de individer som har de allra högsta lönerna – de som tjänar 46 000 kronor i månaden och mer.

Vänsterpartiet presenterar i denna budgetmotion i stället ett paket som på riktigt handlar om att skydda de som har det sämst ställt, exempelvis genom att höja pensionerna och att höja taket i arbetslöshetsförsäkringen så att 80 procent av löntagarna omfattas av försäkringen fullt ut. Vidare menar Vänsterpartiet att bördorna i en kris som denna bör fördelas solidariskt. För att skapa utrymme till en prioriterad resursökning till välfärdssektorn, sänkta kostnader i kollektivtrafiken, ett högkostnadsskydd i tandvården och högre ersättningar i arbetslöshetsersättningen så anser vi att personer med högre inkomster bör bidra mer.

Regeringen planerar att betala tillbaka 55 miljarder till hushåll och företag för perioden oktober 2021 till september 2022 i en elpriskompensation. Detta utifrån EU:s rekommendation om att staten bör stödja de hushåll som pressas av de höga elräkningarna. Det förslag som regeringen gått fram med innebär att alla elavtal får ett pristak på 75 öre. Staten betalar mellanskillnaden mellan 75 öre och det medelpris som gällt i elprisområdet. Det betyder att i södra Sverige får elkunderna 79 öre per kilowatt de förbrukat och i mellersta Sverige får de 50 öre. I norra Sverige får man ingenting då medelpriset varit lägre än 75 öre.

De tillägg som Energimarknadsinspektionen gjorde till regeringens förslag innebär att förslaget har justerats till det bättre eftersom det nu råder ett tak på vilka belopp som får betalas ut. Taket på förbrukning till max 3 miljoner kilowattimmar är högt satt och träffar i praktiken bara mycket elintensiva företag. Modellen innebär emellertid att storförbrukande hushåll, framförallt höginkomsttagare, gynnas eftersom de kommer kompenseras per elabbonemang. Regeringen hade kunnat hantera frågan om

energipriskompensation annorlunda och eftersökt en bättre fördelning så att stödet landar där det gör som störst nytta.²⁷

5.3 Sänka klimatambitioner

I en tid då världssamfundet behöver kraftsamla för att möta klimatutmaningen skämmer regeringen ut Sverige och sänker de svenska klimatambitioner. Regeringen har tagit sin hand från klimat- och miljöpolitiken och underlåter sig att agera.

I budgetpropositionen konstaterar regeringen att utsläppen kan komma att öka till följd av flera klimatskadliga förslag. Hit hör inte minst sänkningen av drivmedelsskatten, regeringens största reform, men även det faktum att man stoppar en omfattande reformering för att göra systemet med reseavdrag färdmedelsneutralt. Det är uppenbart att regeringens och Sverigedemokraternas ointresse för klimatet och miljön nu har omsatts i passivitet och ett klimatfientligt reformprogram. De som satte sin tilltro till Liberalerna i hopp om att de skulle värna klimatperspektivet i en högnationalistisk regering har all anledning att känna sig besvikna när löftesbrotten nu duggar tätt.

Bristen på investeringar, reformer och initiativ för att stärka Sveriges klimatåtagande är ett historiskt svek mot kommande generationer och samtidigt en dålig politik för vår tid. När näringslivet, civilsamhället, kommuner och regioner gör sig redo att investera för klimatet gör de det regeringens klimatpolitik till trots. De högnationalistiska har vänt den svenska innovationsviljan och klimatpolitiken ryggen och sällar sig i stället till den krympande skaran av regeringar som ömsom ignorerar och ömsom ifrågasätter klimathotet. Det är mycket allvarligt.

Regeringens bristande krisinsikt och reformvilja riskerar att försena eller förhindra omställningen inom industrin, transportsektorn och fastighetssektorn. När klimatbonusen för elbilar nu avskaffas och satsningar på järnväg uteblir ter sig målet om minskade utsläpp med 70 procent till 2030 inom transportsektorn som onåbart. Trots att svenskarnas omställningsvilja generellt sett är stor och efterfrågan på ökade järnvägstransporter är växande ignorerar regeringen möjligheterna som en stärkt järnväg medger för att i stället fortsatt subventionera de fossila transportslagen.

I stället för att bejaka den kunskap som finns om miljöåtgärningarnas värde har regeringen inlett en drakonisk nedskärningspolitik på miljöområdet. Nedläggandet av Miljödepartementet utgjorde ett flagrant ställningstagande på miljöområdet. Tyvärr är det långt ifrån det enda exemplet på regeringens skadliga miljöpolitik. Anslagen till

²⁷ Se <https://www.vansterpartiet.se/wp-content/uploads/2022/11/elpriskompensation-v221113.pdf>

återställandet av våtmarker dras ned och fram till 2025 har regeringen aviserat en halvering av miljöbudgeten. Det utgör ett hårt slag mot skyddet av biologisk mångfald och den svenska naturskatt som uppskattas av miljontals svenskar.

På energiområdet har regeringen aviserat reformer som kastar tillbaka Sverige flera årtionden i utveckling. Det ensidiga fokuset på kärnkraft hotar den stora investeringsvilja som finns i såväl land- som havsbaserad vindkraft. Regeringens energipolitik är fylld av symbolfrågor men mycket lite som faktiskt stärker Sveriges energiberedskap och möjlighet att möta det ökande behovet av elektrifiering.

För Vänsterpartiet är det självklart att samhällets åtagande i klimat- och miljöpolitiken behöver stärkas, inte minska. Vi vill genomföra ett omfattande klimatinvesteringsprogram som tar sikte på att nå de högt satta klimatmål som Sverige åtagit sig. Den gemensamma nämnaren för alla de investeringar och klimatsatsningar som Vänsterpartiet vill genomföra är att de tar krisen på allvar och värdesätter ett aktivt samhälle för att åstadkomma förändring. En annan klimat- och miljöpolitik än regeringens är inte bara möjlig utan också väsentligt bättre. Det är en klimat- och miljöpolitik som stärker Sverige, vår innovationskraft, våra levnadsvillkor och våra åtaganden i världen.

5.4 Sveriges roll i världen

Regeringens budget innebär ett avsteg från en lång tradition av svensk biståndspolitik. Det etablerade enprocentsmålet överges och ersätts med ett mål satt i kronor och ören. I ett första steg fryser man biståndet strax under den tidigare nivån, men prognosen visar att det snabbt kommer att bli en betydande sänkning i förhållande till BNI. Samtidigt slår budgetpropositionen fast att biståndet ska användas som ett verktyg för att uppnå migrationspolitiska villkor. Det är ett avsteg från själva grundprincipen om bistånd och strider mot principerna om effektivt bistånd. Att sänka biståndet i en tid när globala kriser överlappar varandra och behoven är som allra störst är ett slag mot de människor som har det allra svårast i världen.

Sveriges roll i världen har förändrats. Den ny tillträdde regeringen har gett vika för Turkiets påtryckningar och sätter ett svenskt medlemskap i Nato före demokrati och rättsstatens principer. Man konstaterar att Sverige inte längre ska driva en feministisk utrikespolitik, minskar antalet kvotflyktingar drastiskt och begränsar kärnstödet till multilaterala organisationer såsom viktiga FN-organ. I och med budgetpropositionen ser Sverige inte längre ut att nå klimatmålen, någonting regeringen tycks ta lätt på. När rika

länder som Sverige åsidosätter klimatet spelar det stor roll för hur andra länder agerar. Det är tydligt att regeringen inte har några ambitioner om att Sverige ska fortsätta ta ansvar för den globala utvecklingen.

Sverige ska vara en röst för solidaritet, demokrati och mänskliga rättigheter världen över. I Vänsterpartiets budgetmotion återställer vi både enprocentsmålet och höjer antalet kvotflyktingar till tidigare nivåer. Vi lägger också förslag om ett additionellt klimatbistånd på 500 miljoner kronor år ett för att sedan trappa upp det till 1 miljard kronor de nästkommande åren, detta för att motverka effekterna av klimatkrisen.

6 Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken

En egen försörjning är grunden för personlig frihet och självständighet. Arbete utgör basen för ett ekonomiskt välstånd och ger möjlighet till delaktighet i samhällslivet. Vänsterpartiets ekonomiska politik strävar mot hållbar tillväxt, full sysselsättning och ekonomisk jämlikhet. Den ekonomiska politiken bör därför ha som inriktning att pressa ner arbetslösheten och att skapa förutsättningar för en hög sysselsättning i ett jämlikt samhälle med trygga löntagare.

6.1.1 Den svenska modellen

Grunden för den svenska arbetsmarknadsmodellen är starka parter: välorganiserade fackföreningar och arbetsgivare med stor legitimitet och makt. Löntagarnas ställning på arbetsmarknaden avgörs primärt av fem centrala områden:

- Arbetsmarknadsläget. En politik för full sysselsättning är helt central. Först när det är balans mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden försvinner risken att arbetslösa ställs mot arbetande. En stark arbetsmarknad innebär en möjlighet för arbetskraften att kräva sin del av löneutrymmet, både i termer av löner, arbetsvillkor och möjligheter att fortbilda sig i arbetet.
- Arbetsmarknadspolitik. En aktiv arbetsmarknadspolitik skyddar och stödjer individer som blivit arbetslösa till att komma tillbaka i bra och utvecklande arbeten. Med rätt utbildningssystem får vi en bättre matchning mellan arbetssökande och de arbeten som växer fram och färre personer blir arbetslösa.

- Trygghetssystemen. Starka trygghetssystem ger ett skydd för individer vid tillfälliga perioder av arbetslöshet, sjukdom, föräldraledighet samt när arbetslivet är slut. Det är även ett skydd för ekonomin som helhet vid större konjunkturedgångar. Arbetslöshetsförsäkringen förhindrar att en arbetslös ska tvingas acceptera en lägre lön eller sämre villkor. Sjukförsäkringen säkerställer att sjukdom inte leder till förlorat arbete och möjliggör rehabilitering tillbaka till arbetet. Föräldraförsäkringen och den medföljande rätten till föräldraledighet tryggar inkomst och rätten till arbete för den som skaffar barn. Pensionssystemet gör så att vi kan sluta arbeta när vi inte längre orkar.
- Arbetsrätt och anställningsskydd. Ett starkt anställningsskydd reglerar hur en arbetsgivare får säga upp en anställning. Vid arbetsbrist gäller turordning – sist in först ut – och lagen ger rätt till återanställning. Detta är en utgångspunkt som går att förhandla utifrån. Det hindrar att arbetsgivaren byter ut en anställd mot en arbetslös för att sänka lönerna, och motverkar godtycke från arbetsgivarens sida.
- Kollektivavtalsäckning. Rikstäckande kollektivavtal gäller alla som säljer samma sorts arbete. Avtalen är bindande för arbetsgivarna, vilket innebär att de inte kan hota en enskild anställd med lägre lön eller sämre villkor. I grunden är förhållandet mellan arbetsgivaren och den enskilde löntagaren ojämn till arbetsgivarens fördel. För löntagarna är den kollektiva organiseringen och regler som bygger på den, helt avgörande.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen kompletteras och stärks upp av en stark och generell välfärd. Barn- och äldreomsorgen skapar likvärdiga villkor för våra barn och äldre och är samtidigt nödvändig för ett högt arbetskraftsdeltagande. Genom en offentligt finansierad omsorg får vi också en ökad professionalisering och högre kvalitet inom sektorn. En välfungerande sjuk- och hälsovård är grundläggande för att vi ska kunna leva långa och hälsosamma liv. En stark utbildningssektor är en förutsättning för en fungerande kompetensförsörjning och kompetensutveckling genom hela livet, men också för att vi ska ha samma möjligheter att medverka i det demokratiska samtalet och för att vi ska kunna gå samman och kräva våra rättigheter.

Även bostadsförsörjningen och bostadspolitiken är en viktig pelare i hushållens möjligheter att bo och leva på de platser där arbete efterfrågas.

6.1.2 Bryt med normpolitiken

En politik för full sysselsättning kräver ett högt och ihållande efterfrågetryck i ekonomin. Den svenska ekonomisk-politiska diskussionen har i stället fastnat i att söka efter ekonomins jämvikt. Penning- och finanspolitik kan, enligt det förhärskande synsättet, endast bidra på kort sikt med att dämpa svängningarna kring den beräknade tillväxttenden och påskynda ekonomins anpassning till den (antagna) potentiella jämviktsnivån. Vänsterpartiet har under en lång period på olika sätt ifrågasatt denna neoklassiska modell för ekonomisk politik, dess bevekelsegrunder och tillhörande antaganden. Det finns betydande teoretiskt och empiriskt stöd för synsättet att den långsiktiga produktionen i ett samhälle bestäms av den aggregerade efterfrågan på varor och tjänster, i kombination med strukturella utbudsfaktorer.²⁸

Vänsterpartiet anser att finanspolitiken, men även penningpolitiken, har stor betydelse för att hålla uppe en långsiktigt hög nivå på efterfrågan såväl som att stabilisera ekonomin vid risk för hög- och lågkonjunktur. Investeringarna har en nyckelroll i ekonomin, både för konjunkturvariationer och den långsiktiga utvecklingen. Det är dock inte företagens vinster eller det inhemska sparandet som driver investeringar – utan investerarens syn på framtiden. Staten kan därför vara en viktig pådrivande aktör för att öka investeringarna.

Uppfattningen att det finns en naturlig ekonomisk jämvikt att återvända har blivit en självuppfyllande profetia för den svenska arbetslösheten. Anledningen är att beräkningar av jämviktsarbetslösheten ligger till grund för bedömningen av hur stort utrymmet för finanspolitiska reformer bedöms vara. Detsamma gäller penningpolitiken och beräkningar för vilken ränta som är förenlig med fullt resursutnyttjande i ekonomin – den s.k. *neutrala räntan*.²⁹

Vänsterpartiet anser att den ekonomiska politiken i stället bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella- och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen.

²⁸ Se exempelvis Onaran & Obst (2016), 'Wage-led growth in the EU15 member-states: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance and inflation', Cambridge Journal of Economics.

²⁹ För en diskussion kring beräkningar av den neutrala räntan se exempelvis Svensson (2014a), "Mycket expansiv penningpolitik" – okunnighet eller desinformation? Ekonomistas. Och vidare Svensson (2014b) Penningpolitik och full sysselsättning, LO.

6.1.3 En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar

Sverige var länge ett föregångsland vad gäller aktiv arbetsmarknadspolitik. Under ett knappt halvsekel, från 1950-talet till början av 2000-talet, satsade Sverige betydligt mer på aktiv arbetsmarknadspolitik än andra jämförbara länder. Så är det inte längre. I stället har det skett en successiv tillbakagång för den aktiva arbetsmarknadspolitiken i Sverige, vilket har gått hand i hand med att målet om full sysselsättning har övergetts.

Utvecklingen har drivits fram av såväl socialdemokratiska som borgerliga regeringar. En politik inriktad på rustande och kompetenshöjande insatser för att förbättra arbetssökandes möjligheter på arbetsmarknaden har i hög grad ersatts av en politik för att höja sökintensiteten och maximera arbetsutbudet.³⁰ Den pågående ”reformerings” av Arbetsförmedlingen är ett led i denna utveckling.

En arbetslöshetsförsäkring som ger inkomstrygghet vid arbetslöshet är avgörande för att skapa starka och trygga löntagare. Försäkringen har flera syften. För den enskilde löntagaren ger a-kassan inkomstrygghet i övergången från ett arbete till ett annat. För löntagarna som kollektivt bidrar försäkringen till att förhindra underbudskonkurrens och att upprätthålla löner på en anständig nivå också i tider av hög arbetslöshet.

Arbetslöshetsförsäkringen har även en viktig roll i samhällsekonomin. Den dämpar konjunkturedgångar, förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt, har en positiv effekt på produktiviteten, ökar arbetskraftsutbudet och bidrar till ökad jämlikhet.³¹

Socialförsäkringen utgör en central del av den positiva arbetslinjen. Vi betalar och kvalificerar till socialförsäkringen genom arbete och vi skyddas därmed från stora inkomstbortfall när vi inte kan arbeta, exempelvis på grund av sjukdom, föräldraledighet eller vård av barn. En förutsättning för att alla som kan och vill ska kunna arbeta är också att vi ska klara oss ekonomiskt när vi inte kan arbeta. Socialförsäkringen är också en avgörande del i jämlikhetspolitiken. Den fördelar resurser mellan människor utifrån förmåga och efter behov samt mellan de olika livsfaser vi går igenom. Robusta generella trygghetssystem minskar också framväxten av privata lösningar som i sin tur leder till ökad ojämlikhet.

6.1.4 Generell välfärd en del i arbetslinjen

En fungerande offentlig välfärd är central för att kunna uppnå full sysselsättning. Det innefattar ett väl fungerande utbildningssystem som rustar ungdomar för arbetslivet och

³⁰ Se exempelvis LO (2020), Den aktiva arbetsmarknadspolitikens tillbakagång.

³¹ LO (2022) Hur fungerar a-kassan – för den enskilde och hur lite får du? Samt LO (2022) Vilken roll spelar arbetslöshetsförsäkringen i samhällsekonomin?

som sedan bidrar till att bibehålla och tillföra kompetens till arbetskraften. En utbyggd barn- och äldreomsorg gör att föräldrar och anhöriga kan delta fullt ut på arbetsmarknaden.

Den vård du erbjuds ska inte vara beroende av din samhällsklass, ditt kön, ditt ursprung eller din geografiska hemvist.

Många yrken, särskilt arbetaryrken, inom vård och omsorg har låga löner. Ungefär 80 procent av de anställda inom vård och omsorg är kvinnor. Enligt LO är arbetarkvinnors löner 88 procent av männens.³² Förklaringen till löneskillnaden ligger i kombinationen av en könssegregerad arbetsmarknad och löneskillnaderna mellan olika yrken och sektorer. Det vill säga att medellönen oftast är lägre inom de yrken som domineras av kvinnor jämfört med mansdominerade yrken. En satsning på villkoren inom vård och omsorg blir därför en mycket tydlig satsning på kvinnors löner, särskilt arbetarkvinnor.

Inom de närmaste åren kommer välfärdsområdet att stå inför en stor utmaning; andelen personer över 80 år kommer att öka med nästan 40 procent mellan 2022 och 2032.³³ Att människor lever längre är självklart något positivt. Men en förändrad befolkningssammansättning leder till att behovet av äldreomsorg och vård kommer att öka.

6.1.5 En kunskapsnation i världsklass

Utbildning och humankapital är en avgörande faktor för arbetsproduktivitetstillväxt. Arbetsproduktivitetstillväxt är när antingen mer kunskap eller realkapital tillförs och leder till ökad produktion med konstant arbetsinsats. För ekonomisk utveckling krävs både bredd och spets, men det är inte spetsen som driver förändringen, utan bredden. Det är ur bredden som spetsen föds. Forskning i världsklass kommer av att det finns starka organiserade miljöer med goda ekonomiska förutsättningar, och att de med störst talang utför den, inte den med rikast föräldrar. Ett samhälle som utestänger många från utbildningsmöjligheter i barndomen kommer inte heller ha de bästa forskarna.

Bilden av Sverige som ett jämlikt land med en skola med starkt fokus på likvärdighet och kompensatoriska insatser är i dag felaktig. Sverige har en ovanligt starkt segregerad skola, i en internationell jämförelse. Enligt OECD är den svenska skolsegregationen klart större än OECD-snittet. Barn med låga kunskapsutfall går betydligt oftare i tillsammans i samma skola än i andra länder, och de med goda

³² Larsson, M. (2022), Lönerapport 2022. Löner och löneutveckling år 1913–2021 efter klass och kön. LO.

³³ Andelen 80+ av befolkningen 20–64 år, enligt SCB:s befolkningsprognos 2022.

kunskapsutfall är koncentrerade till andra skolor. Sverige är också internationellt sett medelmåttigt vad gäller att klara det kompensatoriska uppdraget och uppväga elevernas socioekonomiska förutsättningar. De elever som slutar skolan utan en gymnasieexamen har betydligt svårare att komma in i yrkeslivet. Den gruppen är också överrepresenterad i områden med socioekonomiska utmaningar.

Tyvärr har organisering av utbildningen förstärkt den breda samhällsutvecklingen vi sett de senaste decennierna i form av avreglerade marknader och skattesänkningar för de rikaste. Krympande resurser i förskolan, skolpeng, marknadsskola, försämrade studiesociala insatser och fallande studentinsats per person i högre utbildning, och inte minst nedmonteringen av arbetsmarknadsutbildningen, förstärker – och motverkar inte – utvecklingen mot att allt större grupper kommer att exkluderas ifrån rättvisa livschanser till skada för livskvalitet, för social rörlighet och ekonomisk utveckling.

6.1.6 Klimat

Vänsterpartiets klimat- och miljöpolitik tar sin utgångspunkt i att samhället behöver ställa om på ett omfattande, skyndsamt och strukturerat vis för att uppnå klimatmålen och undvika en klimatkatastrof. Många av de nödvändiga förändringarna av vår produktion och konsumtion behöver genomföras de närmaste tio åren. Om omställningen ska lyckas behöver den ske med en tydlig folklig förankring för de genomgripande förslag som behöver till. Därför kan och bör inte klimatpolitiken frikopplas frågor om sysselsättning, välfärd och regional utveckling.

Forskningen är tydlig med att effektiva utsläppsminskningar i grova drag endast kan uppnås på tre olika sätt. (1) Genom nya tekniska innovationer som innebär att utsläppen minskar från befintlig verksamhet, (2) genom beteendeförändringar och (3) genom minskad konsumtion och förändrad efterfrågan. Vänsterpartiet är på det klara med att det kommer krävas att alla dessa tre sätt implementeras.

Samhället behöver emellertid vara mycket tydligt med att det är genom ändrade förutsättningar – investeringar, innovation, storskaliga samhällsliga projekt – som de största effekterna kommer uppnås. Nya järnvägssatsningar kommer att ställa om resandet från inrikesflyg till tåg och bilåkandet till kollektivtrafik. När vi gör om miljonprogrammet till ett bostadmiljöprogram för vår tid förbättrar vi boendemiljöerna och åstadkommer stor klimatnytta.

Individuella ansträngningar för klimatet är viktiga och nödvändiga, men den politiska handlingskraften för att systematiskt sänka utsläppen får aldrig ersättas av den enskildes dåliga samvete. Det är samhällets roll att säkerställa att klimatomställningen

inte står och faller med individuella val av konsumtion eller levnadsvanor. Deltagandet i klimatomställningen får inte reduceras till den enskildes köpkraft och möjlighet att genom medvetna val ändra sina levnadsvanor. I stället kommer förändringar av levnadsvanor att bidra positivt till det övergripande samhällsprojekt där klimatomställningen är en bärande del. I byggandet av jämlikhet, full sysselsättning och en verkligt generös välfärd ska klimatomställningens behov vara centrala. Här verkar de individuella ansträngningarna och de samhälleliga i symbios.

För Vänsterpartiet är det självklart att det kommer vara trygga löntagare som genomför klimatomställningen. Längst fram i ledet för att åstadkomma klimatneutralitet står bl.a. yrkesskickliga fabriksarbetare, ingenjörer, konduktörer och anläggningsarbetare. Vård- och omsorgspersonalen i välfärden tillsammans med lärare, lokalvårdare och andra yrkesgrupper bär välfärden och därmed den kollektiva tryggheten. Det är arbetare och tjänstemän runtom i Sverige som kommer att säkerställa att klimatomställningen går från ord till handling. Därför behöver en offensiv klimatomställning också beakta löntagarintresset och avancera deras positioner genom en utbyggd välfärd och stärkta trygghetssystem.

Vänsterpartiet söker mandat för att genomföra en klimatomställning där samhället spelar en tydligare och större roll. Företagsinitiativ som främjar utvecklingen mot klimatneutralitet behöver understödjas av samhället samtidigt som innovation, forskning och internationellt samarbete behöver prioriteras och främjas. Sverige kan spela en tydlig roll för att underlätta informationsutbyte och lärdomar till andra länder samtidigt som det additionella klimatbiståndet stärks. För världssamfundet som helhet krävs en större grad av koordinering och samarbetsvilja för att åstadkomma skyndsamma resultat, i den kontexten behöver Sverige fungera som en möjliggörare.

Naturliga kolsänkor och andra miljövärden behöver skyddas och återställas i en accelererad takt. För att värna miljöns roll i såväl klimatomställningen som det egenvärde en livfull och välmående miljö har behöver samhället avsätta resurser till skydd och restoration. För Vänsterpartiet är miljöfrågorna centrala för förståelsen om hur framtidens jämlika och hållbara samhällen ska se ut. Närheten till livaktig natur, bevarandet för kommande generationer och varsamhet i exploateringen av naturen är grundvärden i Vänsterpartiets miljöpolitik.

Såväl internationellt som nationellt behöver klimatomställningen institutionaliseras och konkretiseras. Vänsterpartiet delar den växande klimatrörelsens strävan efter konkretion och tydliga handlingsplaner. Tiden för fromma förhoppningar och tilltro till marknadslösningar är över. Handlingskraft, ett aktivt samhälle och en klimatpolitik i

centrum av den ekonomiska politiken är i stället den inriktning som skänker efterlängtad hopp och verkliga resultat.

6.1.7 Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter

En politik för hållbar tillväxt, ökad jämlikhet och full sysselsättning behöver understödjas av en hög kvalitet i välfärdstjänster och effektiva försäkringssystem. Skatterna fyller i detta hänseende flera viktiga funktioner. De ska vara en stabil finansiering av offentliga investeringar, utbildning och en aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik. Därtill bör de jämna ut konsumtion och sparande mellan olika inkomstgrupper.

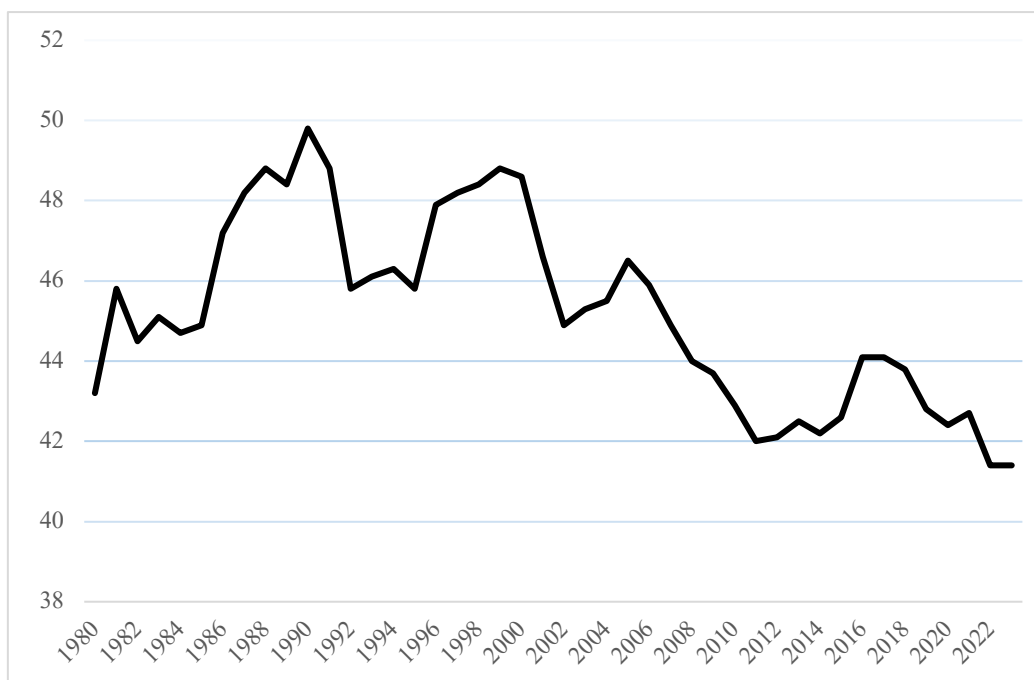
Det svenska skattesystemet gav oss en gång skatteintäkter som var de högsta i världen relativt BNP. Det fanns en stark tilltro till möjligheten att göra skillnad tillsammans och en självklarhet att samhällsinvesteringar skulle finansieras gemensamt. Diskussionen om skatter var då hur de skulle tas ut rättvist, samhällsekonomiskt effektivt och med en bibehållen legitimitet för skattesystemet. Utgångspunkten för 1990-talets stora skattereform var hur man skulle ta ut mesta möjliga skatt med minsta möjliga påverkan på ekonomin i övrigt. Svaret på den svåra frågan om hur skatters påverkan på sparande, arbetsutbud, investeringar, riskvilja eller konsumtion skulle minimeras blev; likformighet, neutralitet och enkelhet.

I dag lever diskussionen om legitima skatter en tynande tillvaro. Snarare är utgångspunkten för debatten att skatter är skadliga och ständigt behöver slopas eller minimeras. Skattekvoten har sänkts från 49,8 procent 1990 till 42,1 procent 2022, vilket motsvarar ca 440 miljarder kronor i mindre skatteinkomster varje år. Motiven har skiftat men övervägande karakteriserats av att slopandet/sänkningen ska lösa det ena eller det andra samhällsproblemet.

Det tydligaste exemplet är jobbskatteavdraget som infördes av Alliansregeringen med början 2007, med motivet att arbetsutbudet skulle öka. Skattesänkningar med motiv att de ska öka investeringar och företagande är exempelvis slopandet av förmögenhetsskatten, den låga skatten på investeringsparkonton och på utdelning från onoterade bolag och fåmansbolag, Andra exempel på skatterabatter som ska gynna vissa branscher eller beteenden är nedsatt moms på kultur och livsmedel, nedsatt restaurangmoms, RUT- och ROT-avdrag och inte minst en lång rad nedsättningar av arbetsgivaravgifter för olika ändamål.

Figur 7 Sveriges skattekvot, 1980–2022

Procent av BNP

Källa: SCB och Regeringens budgetproposition 2023.

Det finns dock inget stöd för att skatter gör mer skada än nytta. En stark tes är att skatt på arbete hämmar viljan att arbeta. Sverige har förhållandevis höga marginal- och deltagandeskatter på arbete. Samtidigt har vi EU:s näst högsta sysselsättningsgrad på ca 82 procent (20–64 år) – för individer med eftergymnasial utbildning är sysselsättningsgraden 90 procent. Samma förhållande gäller även i andra nordiska länder som Norge och Danmark. Samtidigt har ett land som USA en lägre skatt men också betydligt lägre sysselsättningsgrad. I en studie av Henrik Jacobsen Kleven³⁴ förklaras höga skatter och hög sysselsättningsgrad med att länder med höga skatter också har stora subventioner av arbetskraftsdeltagande genom offentlig finansiering av särskilt förskola och äldreomsorg.

I en omtalad och nyligen publicerad studie från London School of Economics har forskarna Hope och Limberg analyserat effekterna av sänkta skatter på höga inkomster.³⁵ Studien kommer, föga förvånande, fram till att skattesänkningar för de rika ökar den ekonomiska ojämlikheten utan att nämnvärt påverka arbetslösheten eller den ekonomiska tillväxten.

³⁴ Kleven (2014), How Can Scandinavians Tax so Much?, *Journal of Economic Perspectives*, 28(4):77-98.

³⁵ Hope, D. och Limberg J.(2020), "The Economic Consequences of Major Tax Cuts for the Rich", London School of Economics.

Sammanfattningsvis ger forskningen inget entydigt svar på hur starkt det eventuella sambandet mellan skatter och sysselsättning är i Sverige. Det enda som är helt säkert är att skattesänkningar leder till minskade skatteintäkter. Flertalet skattesänkningar har dock tydligt bidragit till kraftigt ökade inkomstskillnader.

6.1.8 Enhetliga skatter är omfördelande

Skatter har en utjämnande funktion genom den direkta omfördelningen – från kapitalägare, företag och personer med höga löneinkomster till låg- och medelinkomsttagare via arbetslöshetsförsäkringen eller kanske socialbidrag. Detta är den mest synliga delen av samhällets omfördelning – men inte den viktigaste. Höga marginalskatter kan beskrivas som ”toppen av ett isberg”. Isberget måste också värnas av dem som önskar en kraftfull utjämning.

Mer centralt för att skapa en ökad jämlikhet är dock skatternas betydelse för att säkra välfärdens långsiktiga finansiering. En generell välfärd jämnar ut skillnader i inkomst och förutsättningar både över livets olika skeden och mellan inkomstgrupper. Skolans betydelse för ett mer jämlikt samhälle går inte att överskatta. Jämlik tillgång till sjukvård av hög kvalitet bidrar till att jämna ut hälsoklyftor, förbättra livskvaliteten och förlänga livslängden för befolkningen. En äldreomsorg i offentlig regi syftar till att skapa värdiga och likvärdiga livsvillkor för alla äldre. Trygghets- och omställningsförsäkringarna omfördelar mellan olika inkomstgrupper, mellan män och kvinnor men framför allt över livets olika skeden.

Den offentliga konsumtionen verkar därmed kraftigt utjämnande på inkomstfördelningen varje år. I regeringens fördelningspolitiska redogörelse för 2021 visas att värdet av de nyttjade välfärdstjänsterna är större i de lägre inkomstgrupperna än i de högre.³⁶ Den samlade effekten när värdet av offentliga välfärdstjänster adderas till den disponibla inkomsten är att inkomstskillnaderna minskar med 23 procent.³⁷

Skatt efter bärkraft och välfärd utifrån behov är omfördelningens kärna. Eftersom välfärden finansieras av offentliga medel blir skattepolitiken ett av de mer ideologiskt betydelsefulla politikområdena – kanske det mest betydelsefulla.

³⁶ Regeringens proposition 2020/21:1. Bilaga 3.

³⁷ Den svenska Gini-koefficienten för faktorinkomster var 0,51 år 2018, skatter och transfereringar bidrog sedan till att Gini-koefficienten för ekonomisk standard (disponibelinkomst justerad efter hushållssammansättning) minskade till 0,31. När inkomsten för samtliga individer utökas med värdet av välfärdstjänsterna (utökad inkomst) minskar inkomstskillnaderna mätt med Gini ytterligare – till 0,24. Källa: Regeringens proposition 2020/21:1. Bilaga 3.

Dagens kraftiga koncentration av kapital till den rikaste procenten i befolkningen är både orättvis och ineffektiv. Orättvis eftersom människors livsvillkor blir så olika och förståelsen för varandras situation begränsad. Ineffektiv eftersom samhället underlåter att beskatta inkomster som ändå med stor sannolikhet sparas, eller inte används produktivt. Inkomstkoncentration skapar dessutom en ekonomisk och politisk maktförskjutning, som riskerar att bli odemokratisk. De extremt rika har råd att köpa sig politiskt inflytande med hjälp av lobbyister och tankesmedjor. Genom höjda skatter omfördelar vi privat konsumtionsutrymme till offentligt. På så sätt omfördelar vi också makt och resurser och ökar det gemensamma del av ekonomin.

Vänsterpartiet söker mandat för att inleda arbetet med en genomgripande skattereform som ska skapa ett enhetligt, rättvist och legitimt skattesystem som kan bidra till en långsiktig finansiering av välfärden.

Vår generella utgångspunkt är att staten inte ska använda lägre skattesatser och olika skatteavdrag som stöd till vissa företag eller branscher eller för att påverka konsumtionsmönster och arbetstider. Skatter ska finansiera gemensamma åtaganden och jämna ut inkomstskillnader. Detta bör vara en utgångspunkt för en reformering av det svenska skattesystemet. Det mest prioriterade området att komma till rätta med är den urholkade kapitalbeskattningen och den extremt ojämna förmögenhetsfördelningen i Sverige.

6.1.9 Finanspolitiska överväganden

Finanspolitikens stramhet brukar mätas i *förändringen* av det strukturella sparandet. I budgetpropositionen stärks det strukturella sparandet från 0,4 procent i år till 0,7 procent nästa år. Budgeten är därmed svagt åtstramande. Samtidigt genomför regeringen tillfälliga stödåtgärder för att kompensera hushåll och företag för de tidigare höga elpriserna. Dessa stödåtgärder ligger utanför statsbudgeten, men påverkar den aggregerade efterfrågan och bör därmed beaktas i utformningen av finanspolitiken. Den exakta utformning och omfattningen av dessa stöd är inte klart, men regeringen bedömer att finanspolitiken, inklusive dessa stöd, blir neutral.

Som vi beskrivit i tidigare avsnitt är den svenska ekonomin på väg in i en lågkonjunktur, detta motiverar en finanspolitik i expansiv riktning. Samtidigt är inflationen mycket hög och det är tydligt att Riksbankens nuvarande politik är inriktad på att få ned prisökningarna och hålla inflationsförväntningarna i schack. Regeringen vill därför inte bedriva en för expansiv finanspolitik som motverkar Riksbankens ansträngningar att få ned inflationen. Vänsterpartiet delar regeringens syn att

finanspolitikens inte får utformas på ett sätt som eldar på inflationen och motverkar Riksbankens strävanden. Vid en samlad bedömning menar vi dock att regeringens finanspolitik är för stram. I det nuvarande läget är det inte rimligt att låta de offentliga finanserna gå med överskott. I vårt budgetalternativ lägger vi oss därför på en budget i balans.

7 Starka och trygga löntagare

Vänsterpartiets politik strävar mot full sysselsättning. Med full sysselsättning menar vi att alla som vill och kan arbeta ska ha ett arbete som det går att försörja sig på. Ingen ska behöva gå arbetslös annat än under korta perioder och sysselsättningsgraden ska vara tillräckligt hög för att finansiera en generös offentlig välfärd. En sådan politik kräver också robusta trygghetssystem för individer när de inte kan eller får arbeta.

7.1 Inför ett arbetslöshetsmål

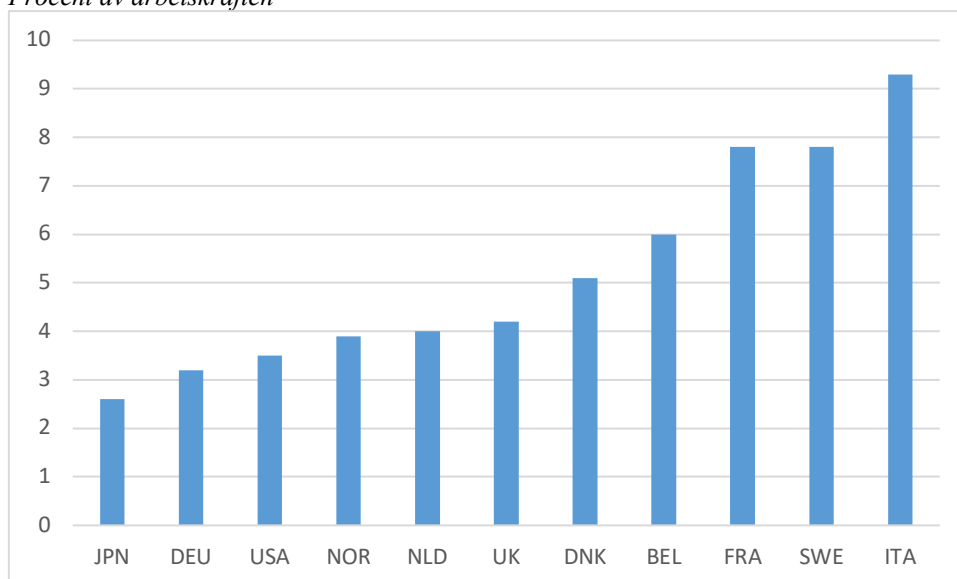
Arbetslöshet är mycket kostsamt för såväl samhället som för enskilda individer. En situation med hög arbetslöshet innebär att ekonomin inte producerar på sin fulla potential. För de individer som drabbas innebär det en betydligt försämrad ekonomi. Om arbetslösheten blir långvarig försvagas också individers färdigheter och det är förenligt med försämrad psykisk hälsa.

Arbetslösheten i Sverige har varit betydligt lägre än vad som är fallet i dag. Under 1970- och 80-talen pendlade den mellan 2–4 procent för att under 2000- och 2010-talen variera mellan 6–8 procent. Den stora vattendelaren för arbetslöshetens utveckling är finanskrisen i början av 1990-talet, då arbetslösheten på bara några år steg från 2 till över 10 procent.

Det finns i dag ett stort antal västlänningar som har en arbetslöshet betydligt under Sveriges, vilket visas i figuren nedan.

Figur 8 Arbetslöshet i utvalda länder, 2022

Procent av arbetskraften

Källa: IMF (2022), "World Economic Outlook (April 2022)"

Vänsterpartiet anser att den ekonomiska politiken bör styras av reala mål om ökad sysselsättning – där offentligfinansiella- och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen. Vänsterpartiet anser att ett sådant mål böra vara att pressa ner arbetslösheten till 4 procent.

Vänsterpartiets förslag:

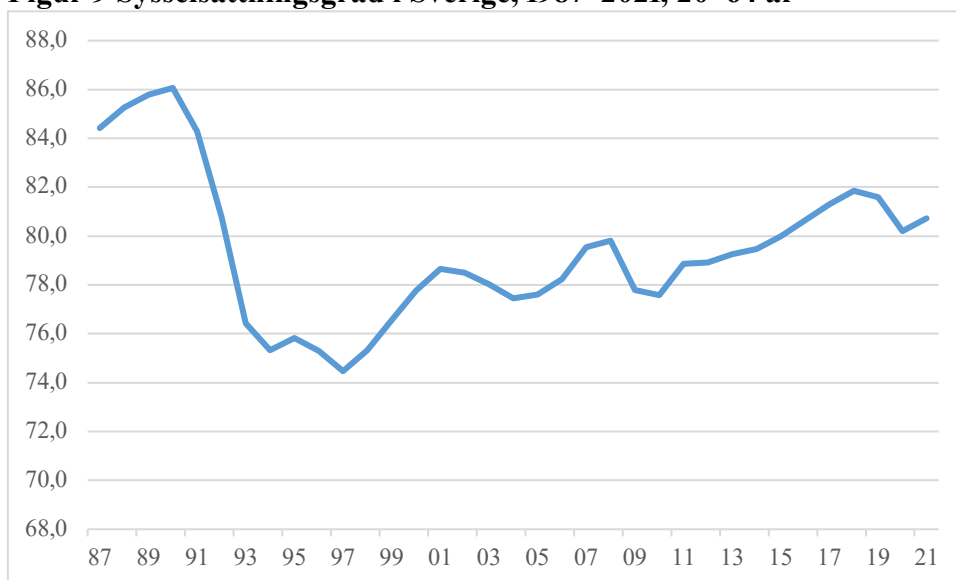
- Den ekonomiska politiken bör sträva mot att pressa ner arbetslösheten till 4 procent.

7.2 Sysselsättningsgraden kan bli 84 procent

Arbetslösheten kan vara låg utan att sysselsättningen är hög. Det kan exempelvis inträffa om människor slutar att leta efter jobb eller blir sjuka och lämnar arbetskraften. Ju färre som arbetar, desto sämre blir förutsättningarna att finansiera offentlig välfärd. Vänsterpartiet strävar därför också efter hög sysselsättning. Vi menar att det i närtid är rimligt att ha ett ambitiöst mål för sysselsättningsgraden för 20–64-åringar. Att inte inkludera personer under 20 år motiveras av att tonåringar i första hand ska studera på gymnasiet, inte arbeta. Det är fortfarande många som lämnar arbetskraften innan de har fyllt 65 år, ofta för att deras arbetsmiljö inte möjliggör att de arbetar längre. När detta väl är uppnått, kan det vara rimligt att utvidga målgruppen till att omfatta personer även högre upp i åldrarna.

Efter 1990-talskrisen har den svenska sysselsättningsgraden långsamt tagit sig upp över 80 procent. Under decennierna före var sysselsättningen dock högre än så. Till exempel var sysselsättningsgraden uppe i 85 procent under 1980-talets sista högkonjunkturår och i skiftet mellan 1980- och 1990-tal, vilket illustreras i figuren nedan.

Figur 9 Sysselsättningsgrad i Sverige, 1987–2021, 20–64 år

Källa: Konjunkturinstitutet och SCB (Värden 2005–2021 är länkade av SCB. Värden före detta är länkade av KI)

Sverige tillhör redan i dag ett av de länder som har högst sysselsättningsgrad i OECD/EU.

Vänsterpartiets förslag:

- Den ekonomiska politiken bör sträva mot en sysselsättningsgrad på 84 procent för personer mellan 20 och 64 år.

7.3 En investeringsplan för klimatet ger ökad sysselsättning

Vänsterpartiet söker mandat för att genomföra ett historiskt omfattande investeringspaket för klimatet. Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimatomställningen accelereras.³⁸ Vi föreslår en investeringsledd klimatpolitik för att främja utvecklingen inom tre områden: transporter, energi och bostäder. Med Vänsterpartiets föreslagna investeringar skulle Sverige ta reella steg mot att bli världens första fossilfria välfärdsland. Ett sådant omfattande investeringspaket får också positiva effekter på svensk ekonomi och arbetsmarknad.

³⁸ <https://www.dn.se/debatt/infor-ett-underskottsmal-for-att-betala-klimatsatsningar/>

De ekonomiska effekterna av offentliga investeringar är självklart inte bara beroende av hur mycket som investeras, utan även under vilka former de investeras. Om allt arbete utförs av gästarbetare till låga löner som efter avslutat arbete återvänder till sitt hemland blir följdverkningarna i den svenska ekonomin av de extra investeringarna mindre. Krav om arbetstillstånd, kollektivavtalsenliga löner eller skattskyldighet i Sverige liksom kontroller och kraftfulla sanktioner mot fuskande arbetsgivare är inte bara viktiga för att skydda arbetstagarnas villkor och svenska skatteintäkter. De är också viktiga för att ge svenska företag och arbetare en schysst möjlighet att konkurrera på lika villkor och på så sätt säkerställa att en större del av det välstånd som skapas i arbetet med att bygga ny infrastruktur kommer den svenska ekonomin till del.

För att dessa investeringar ska få fullt genomslag i form av ökad sysselsättning och minskad arbetslöshet är det nödvändigt att det samtidigt görs omfattande satsningar på utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken. Samtidigt som arbetslösheten är hög så råder det idag brist på yrkesutbildade personer i flera branscher.

7.4 Kompetenslyft för omställning

Det finns starka skäl att fortsätta utveckla matchningen av utbildningsutbudet mot arbetsmarknadens behov. I sin långsiktiga yrkesprognos ser Arbetsförmedlingen brist på arbetskraft med rätt kompetens inom de flesta yrken inom vård och omsorg, inklusive de som inte kräver högskoleutbildning. Efterfrågan på olika typer av lärare är redan i dag hög och bristen håller sannolikt i sig framöver. Efterfrågan på anställda inom bygg- och anläggning har varit högre än utbudet under en längre tid. Det är dessutom vanligt att arbetsgivarna rekryterar utländsk arbetskraft till detta område.

Denna brist förväntas öka framöver till följd av brist på bostäder och planerade infrastruktursatsningar.³⁹ Om Sverige ska lyckas väl med klimatomställningen behöver större vikt läggas vid de kompetensbehov som detta kräver. Det gäller både i själva klimatomställningsfasen där Sverige exempelvis behöver bygga ut transport- och energiinfrastruktur och energieffektivisera bostadssektorn, men också för att möta kompetensbehoven när stora delar av industrin ställer om för att minska sina utsläpp. Klimatpolitiska rådet pekar på att det redan i dag är stor brist på tekniker, installatörer och ingenjörer.⁴⁰ Även i Fossilfritt Sveriges branschfärdplaner för fossilfri

³⁹ Arbetsförmedlingen (2021), Yrkesprognoser – En utblick över åren 2022 och 2026.

⁴⁰ Klimatpolitiska rådet (2022), Årsrapport, Rapport nr 5.

konkurrenskraft lyfts kompetensfrågan. Enligt deras uppskattningar kommer det exempelvis att behövas ca 30 000 nya elinstallatörer de närmaste åren.⁴¹

I ett samhälle som önskar och värdesätter starka och trygga löntagare behövs dels en aktiv arbetsmarknadspolitik, dels ett väl fungerande system för omställning och kompetensutveckling. Den som blir arbetslös ska få stöd och hjälp att få ett nytt arbete. Den som har ett jobb ska få kontinuerlig kompetensutveckling och ges goda möjligheter till omställning för att kunna utföra nya arbetsuppgifter i ett föränderligt arbetsliv.

En avslutad gymnasieutbildning är i princip avgörande för etableringen på arbetsmarknaden och underlättar dessutom lärandet i arbetet och ger nödvändiga förutsättningar för att kunna vidareutbilda sig inom ett yrke. En gymnasieutbildning ger tillträde till delar av arbetsmarknaden där det kommer att finnas stark efterfrågan under många år framöver.

Arbetsmarknadsutbildningarna är det traditionella verktyget för omställning och yrkesväxling till bristyrken. Inom den aktiva arbetsmarknadspolitik, som förlorat mycket av sin omställande kraft, behöver volymerna av yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning öka kraftigt.

Vänsterpartiet vill stärka den kommunala vuxenutbildningen. Vuxenutbildningen kan dels innebära en andra chans när tidigare skolformer har misslyckats, men också en möjlighet till yrkesväxling. För att stärka den kommunala vuxenutbildningen vill vi bl.a. se ett vinstförbud inom den offentligt finansierade vuxenutbildningen och att det inrättas en särskild vuxenlärarutbildning.

Den tidigare regeringen införde ett nytt omställningsstudiestöd i syfte att finansiera studier som kan stärka vuxnas framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Stödet var en del av den överenskommelse som gjordes mellan Svenskt Näringsliv och PTK, som även IF Metall och Kommunal anslöt sig till. Även om Vänsterpartiet i stora delar välkomnade omställningsstudiestödet kan vi konstatera att regeringen hade kunnat införa det utan att kraftigt försämra arbetstagarnas anställningsskydd så som man samtidigt gjorde. Enligt Vänsterpartiet bör arbetsgivarna vara med och finansiera omställningsstudiestödet. Vi redogör närmare för vår syn i Vänsterpartiets motion med anledning av prop. 2021/22:176 Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (mot. 2021/22:4524).

⁴¹ <https://fossilfrittserverige.se/2021/05/06/tio-forslag-for-fossilfri-aterhamtning/>

7.5 En aktiv arbetsmarknadspolitik

Vänsterpartiet vill återupprätta den aktiva arbetsmarknadspolitik. Det kräver dels en arbetsförmedling som fungerar, dels större satsningar på aktiva åtgärder som rustar och höjer de arbetssökandes kompetens. Fokus ska ligga på att förebygga och bryta långtidsarbetslösheten.

7.5.1 Arbetsförmedlingen

En sammanhållen statlig arbetsförmedling med nationell överblick är en förutsättning för att kunna föra en aktiv arbetsmarknadspolitik. Arbetsförmedlingen ska finnas i hela landet för att garantera att alla medborgare ges ett likvärdigt stöd oavsett var man bor. Myndigheten ska fokusera på att rusta de arbetssökande och matcha dem mot de jobb som finns och växer fram. Verksamheten ska bedrivas i offentlig regi utan vinstintresse och antalet privata aktörer bör begränsas.

Insatserna ska vara individuellt anpassade och effektiva. Samrådet mellan Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter bör stärkas i syfte att ta till vara parternas unika kompetens om arbetsmarknadens funktionssätt. Myndighetens samverkan med kommuner, regioner och näringsliv bör utvecklas.

Vänsterpartiet anser att Arbetsförmedlingen behöver reformeras för att på ett bättre sätt ge stöd till arbetslösa och möjliggöra för fler arbetsgivare att hitta rätt kompetens. Den pågående reformeringen, som bygger på Januariavtalet och innebär att en stor del av Arbetsförmedlingens verksamhet privatiseras, är fel väg att gå.

För det första finns en uppenbar risk för oseriösa privata utförare som ser en möjlighet att tjäna pengar på arbetslösa – en upprepning av tidigare liberala ”reformer” som jobbcoacher och etableringslotsar.^{42 43} För det andra finns en uppenbar risk att arbetssökande som står långt från arbetsmarknaden kommer att få sämre möjligheter till stöd. Dels eftersom de inte omfattas av de matchningstjänster som de fristående aktörerna tillhandahåller, dels eftersom det ekonomiska stödet till matchningstjänsterna tar resurser från insatser riktade till dem som står längst från arbetsmarknaden. För det tredje finns det en uppenbar risk för s.k. vita fläckar på kartan, dvs. orter där fristående aktörer väljer att inte etablera sig p.g.a. otillräckligt befolkningsunderlag. I kombination med de omfattande nedskärningar inom Arbetsförmedlingen som skett de senaste åren, där ett stort antal lokalkontor lagts ner och flera tusen anställda sagts upp, riskerar det

⁴² IFAU (2012): Vad innebär det att bli coachad? En utvärdering av jobbcoachningen. Rapport 2012:24.

⁴³ Riksrevisionen (2014): Etableringslotsar – fungerar länken mellan individen och arbetsmarknaden? (RiR 2014:14).

att leda till att arbetslösa på vissa orter i Sverige lämnas utan stöd. För personer som står långt från arbetsmarknaden, som ofta är i behov av mycket stöd och personlig service, kommer detta att vara förödande.

Forskning visar att förstärkta förmedlingsinsatser, i form av fler möten med arbetsförmedlare, leder till lägre arbetslöshet bland dem som får ta del av insatserna.⁴⁴ Förstärkta förmedlingsinsatser, där arbetssökande ges personlig hjälp och stöd med jobbsökande, är särskilt viktigt för långtidsarbetslösa. Vänsterpartiet vill satsa mer på förstärkta förmedlingsinsatser i Arbetsförmedlingens regi.

Vi vill att myndigheten ska reformeras på basis av en seriös och genomtänkt diskussion om den samlade arbetsmarknadspolitiken. Arbetsmarknadspolitiken ska inte vara en marknad för välfärdsprofitörer utan tas tillbaka i statlig kontroll för att skapa en bättre fungerande myndighet.

Vänsterpartiets förslag:

- Stoppa den pågående reformeringen. Förmedlingsverksamheten ska bedrivas i offentlig regi.
- Säkerställ lokal närvaro i hela landet. De kontor som lagts ner ska öppnas på nytt.
- Säkerställ likvärdig service i hela landet. Anställ mer personal som kan bemanna kontoren. Digitala tjänster ska vara en möjlighet, personlig service en rättighet.
- Prioritera de långtidsarbetslösa. Ändra förordning (2007:1030) med instruktion för Arbetsförmedlingen i syfte att understryka att det är en prioriterad uppgift för myndigheten att tillhandahålla verksamma insatser för långtidsarbetslösa.
- Ge Arbetsförmedlingen resurser och verktyg för att anvisa fler arbetslösa till utbildning – både reguljär utbildning och arbetsmarknadsutbildning. Utvidga målgruppen och genomför insatserna tidigare under arbetslöshetsperioden.
- Inrätta särskilda kontor med fokus på långtidsarbetslösa.
- Avskaffa nuvarande system med aktivitetsrapporter. Inför ett nytt system med mindre fokus på kvantitativ sökaktivitet.
- Bygg upp stödet till personer med funktionshinder. Säkerställ att arbetssökande med funktionsnedsättning ges tillgång till handläggare med specialistkompetens och effektivisera handläggningen av stöden till personer med funktionsnedsättning.

⁴⁴ IFAU 2019:27.

Vänsterpartiets satsning på att stärka Arbetsförmedlingen innebär att myndighetens anslag ökas till en nivå som motsvarar den som gällde innan nedmonteringen.

Vänsterpartiets förslag:

- En höjning av anslaget för Arbetsförmedlingens förvaltningskostnader med 1,5 miljarder kronor 2023, 2,5 miljarder kronor 2024 och 3 miljarder kronor 2025 och framåt.

7.5.2 Höj och indexera lönetaken för subventionerade anställningar

Studier visar att subventionerade anställningar generellt sett ger goda resultat, både för de individer som omfattas och de anställande företagen. Personer som haft en subventionerad anställning får i allmänhet snabbare ett jobb utan stöd jämfört med dem som varit öppet arbetslösa. Vänsterpartiet vill satsa mer på subventionerade anställningar, såväl för personer med kort tid i arbetslöshet som för långtidsarbetslösa.

Samtidigt finns risk för undanträngningseffekter, utnyttjande och segmentering.⁴⁵ För att motverka detta bör regelverket kring subventionerade anställningar stramas upp. Samrådshandlingen mellan Arbetsförmedlingen och berörda fackförbund behöver förbättras och regelverket för samtliga subventionerade anställningar förtydligas så att löner och övriga villkor blir i nivå med kollektivavtal i branschen.⁴⁶

Subventionerat anställda är överrepresenterade i lågkvalificerade yrken i vissa specifika branscher och har sämre löner och villkor än övriga arbetstagare. Inom hotell- och restaurangbranschen har nästan en tiondel av arbetskraften någon form av subventionerad anställning. Inom SCB:s yrkeskategori nio (yrken med låga formella utbildningskrav) hade närmare en femtedel av landets anställda en lönesubvention under de senaste åren.

En huvudorsak till denna segmentering är regeringens lågt satta lönetak på 20 000 kronor per månad. Det innebär att arbetsgivaren inte subventioneras för den del av lönen som överskrider taket. För att motverka segmenteringen, och öppna upp för subventionerade anställningar i fler branscher där löner och villkor är bättre, föreslår Vänsterpartiet att lönetaken höjs och indexeras.

Vi menar att lönetaken för subventionerade heltidsanställningar bör ligga på 40 000 kronor per månad. Höjningen från dagens nivå bör ske stegvis med 5 000 kronor per år över en fyraårsperiod (2024–2027) för att åstadkomma en god förutsägbarhet för

⁴⁵ IFAU 2018:13, IFAU 2018:14.

⁴⁶ LO (2022) Etablering eller segmentering? – En analys av systemet med subventionerade anställningar.

arbetsförmedlare, arbetsgivare och arbets sökande. Därefter bör taket indexeras i enlighet med inkomstindex. Reformen beräknas försvaga de offentliga finanserna med mellan 1,3 och 4 miljarder kronor från 2024 till 2026.⁴⁷

Vänsterpartiets förslag:

- Höj lönetaken för subventionerade heltidsanställningar med 5 000 kronor per år över en fyraårsperiod (2024–2027).

7.5.3 Arbetsmarknadsutbildning

Utvärderingar visar på positiva effekter av arbetsmarknadsutbildning, både vad gäller övergång till arbete och inkomstutveckling. Arbetsmarknadsutbildning leder i hög utsträckning till arbete och ger långsiktigt positiva effekter på deltagarnas arbetsinkomster. De senaste åren har utbildningarnas effekt förbättrats. Det beror dels på att utbildningarna anpassats mer efter arbetsmarknadens behov, dels på att endast de arbets sökande som har nytta av programmen deltar.⁴⁸ Trots goda resultat har antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildning minskat de senaste åren. Under 2020 genomgick endast 5 500 personer en arbetsmarknadsutbildning.⁴⁹

Vänsterpartiet vill att fler arbetslösa ska ges möjlighet att delta i arbetsmarknadsutbildning. Antalet platser bör utökas med ett mål om att minst 20 000 personer bör genomgå arbetsmarknadsutbildning per år. Samtidigt bör kvaliteten på utbildningarna förbättras och i högre grad än i dag riktas mot bristyrken. Särskild vikt bör läggas på att erbjuda utbildningar till kvinnor som fortfarande är underrepresenterade i arbetsmarknadsutbildningarna. Arbetsförmedlingen bör ges möjlighet att bedriva arbetsmarknadsutbildning i egen regi, genomföra den tillsammans med kommuner och andra offentliga aktörer eller välja att använda utbildningar inom det reguljära utbildningssystemet. På sikt bör de privata anordnarna av arbetsmarknadsutbildning fasas ut.

Regeringen gör bedömningen att det finns utrymme för effektiviseringar av arbetsmarknadspolitiken och skär därför ner på anslaget till arbetsmarknadspolitiska program och insatser med ca 1,5 miljarder kronor 2023. Det framgår dock inte vilka program och insatser som ska vara föremål för effektiviseringen. Enligt regeringen ger effektiviseringen utrymme för en fortsatt ökning av insatser i förhållande till nuvarande

⁴⁷ RUT 2022:998

⁴⁸ Arbetsförmedlingen (2021) Effekter av arbetsmarknadspolitiska program 2010–2018.

⁴⁹ Budgetpropositionen för 2022, utgiftsområde 14, s.25.

nivåer som svarar mot utmaningarna på arbetsmarknaden: matchningstjänster, arbetsmarknadsutbildning och arbetspraktik. Vänsterpartiets fasta övertygelse är att detta snarare kommer att innebära att man byter mer kostsamma men effektiva åtgärder i form av arbetsmarknadsutbildning mot exempelvis inköp av matchningstjänster. Vänsterpartiet bedömer att en nedskärning av anslagen innebär en nedskärning med tusentals platser i arbetsmarknadspolitiken.

Vänsterpartiet avvisar regeringens ambition att öka antalet matchningstjänster, dvs. upphandlade förmedlingstjänster via externa aktörer. Vi anser att dessa resurser bör läggas på att rusta och stödja arbetslösa – inte på att berika privata välfärdsprofitörer.

Vänsterpartiets förslag:

- Att antalet personer i arbetsmarknadsutbildning ökar till 30 000 totalt per år 2025, vilket innebär en ökning med 20 000 platser jämfört med 2022. Ökningen bör ske stegvis och innebär att statens kostnader ökar med 1 miljard kronor 2023, 2 miljarder kronor 2024 och 3 miljarder kronor 2025 och framåt.⁵⁰

7.5.4 Reguljär utbildning

Sverige är en avancerad ekonomi och kraven för att etablera sig på arbetsmarknaden är höga. En avslutad gymnasieutbildning och goda kunskaper i svenska är i princip avgörande för att få ett jobb. Många arbetslösa, i synnerhet långtidsarbetslösa, har kort utbildning och bristfälliga kunskaper i svenska. För att de ska få jobb behöver de ges möjlighet till utbildning inom ramen för arbetsmarknadspolitiken. Utbildningsinsatser bör även erbjudas arbetslösa med längre utbildning och goda kunskaper i svenska i syfte att stärka deras möjligheter att få jobb.

Vänsterpartiet vill att fler arbetslösa ska erbjudas utbildning inom det reguljära utbildningssystemet. Arbetsförmedlingen bör därför ges större möjligheter att anvisa arbetssökande till olika former av utbildning som stärker den enskildes möjlighet att få en anställning: Gymnasieutbildning, Komvux, yrkesvux, yrkeshögskola och högskola.

7.5.5 Särskilda insatser för långtidsarbetslösa

Långtidsarbetslösa kräver särskilda insatser för att få jobb. 2018–2021 bedrev Arbetsförmedlingen en försöksverksamhet för att utveckla metoder för hur långtidsarbetslösa kan komma tillbaka i arbete: Jämställd etablering. Projektet vände sig primärt mot utrikesfödda kvinnor, men metoden kan tillämpas på andra grupper.

⁵⁰ Enligt beräkningar från LO.

Metoden, ”matchning från dag 1”, kombinerade flera parallella insatser: kartläggning av kompetens, språkutbildning, praktik och subventionerade anställningar.

Arbetsförmedlingens effektutvärdering visar på mycket goda resultat. Närmare 1 300 av drygt 3 000 deltagare fick jobb inom bl.a. äldre- och barnomsorg, lokalvård och restaurang. Sannolikheten att projektdeltagarna fick ett arbete eller började studera var hela 30 procent högre än för den som deltog i Arbetsförmedlingens ordinarie verksamhet. Trots goda resultat lades projektet ner våren 2021 med hänvisning till att det var alltför personalkrävande.⁵¹

Vänsterpartiet anser att Arbetsförmedlingen bör ta fasta på de arbetssätt och metoder som fungerar. Projektet Jämställd etablering är ett sådant exempel.

Vänsterpartiets förslag:

- Arbetsförmedlingen bör göra projektet Jämställd etablering till en del av myndighetens ordinarie verksamhet i hela landet.

7.6 Arbetslöshetsförsäkringen

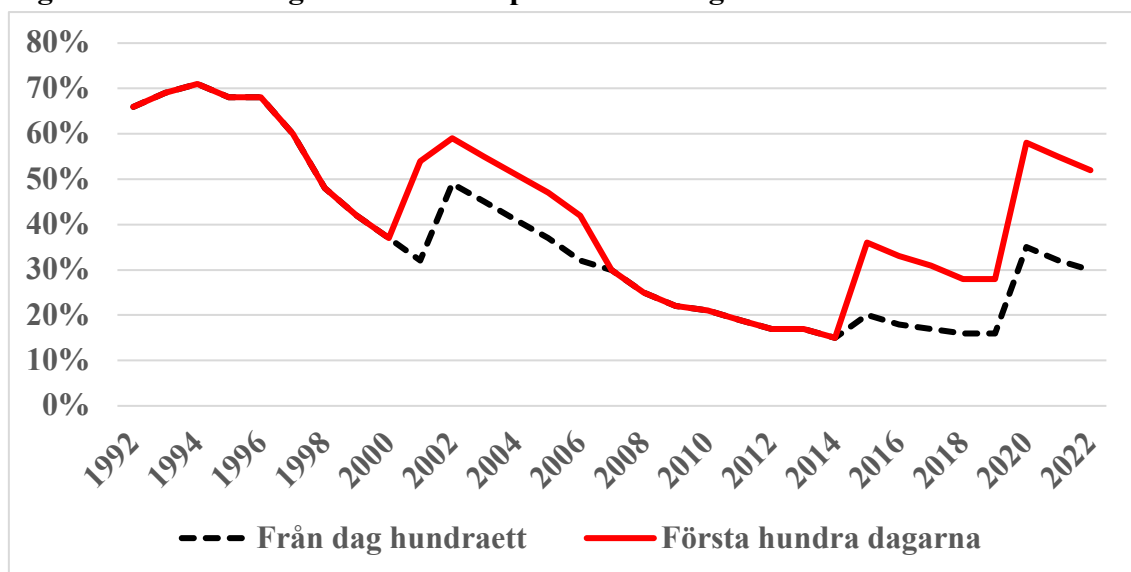
För att den som förlorar jobbet ska kunna få goda möjligheter att antingen ställa om eller hitta ett jobb som motsvarar ens kompetens behöver arbetslöshetsförsäkringen ge en rimlig ersättning. Vänsterpartiet menar att 80 procent av inkomsten är en rimlig nivå för att säkra inkomstryggheten och omställningsförmågan för individen.

Under pandemin har regeringen genomfört flera tillfälliga förstärkningar av arbetslöshetsförsäkringen. Bland annat har ersättningsnivåerna höjts och arbetsvillkoret justerats så att fler kan kvalificera sig för ersättning. De tillfälliga förstärkningarna av a-kassan innebär att knappt 4 av 10 av de heltidsarbetande får 80 procent av sin tidigare lön i ersättning från a-kassan.

Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2023 att de tillfälliga förstärkningarna ska finnas kvar. Det har beskrivits som en satsning på arbetslöshetsförsäkringen, men i praktiken innebär det en fortsatt urholkning av ersättningsnivåerna. Eftersom golv och tak anges i nominella belopp och därmed varken följer pris- eller löneutvecklingen, innebär det en årlig urholkning i takt med att lönerna stiger. Detta illustreras i figur 10 nedan.

⁵¹ Sundén, A (2020): Läget på arbetsmarknaden och i arbetsmarknadspolitiken – vad behöver göras?

Figur 10 Andel löntagare som får 80 procent av tidigare inkomst från a-kassan

Källa: SCB

Figur 10 ovan visar hur stor andel av löntagarna som får 80 procent av sin tidigare inkomst i ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. För de första hundra dagarna är det alltså drygt hälften av löntagarna som är försäkrade i den omfattningen och efter de första hundra dagarna rör det sig om ca 30 procent. De förstärkningar som genomfördes med anledning av pandemin synliggörs av att kurvorna pekar uppåt 2020. Som framgår av figuren minskade dock denna andel redan 2021 och ytterligare 2022. Nästa år kommer andelen löntagare som får motsvarande 80 procent av sin tidigare inkomst att minska ytterligare, varför det är svårt att beskriva regeringens förslag som en satsning.

Vänsterpartiets mål är att 80 procent av löntagarna ska få 80 procent av sin tidigare lön vid arbetslöshet. Vi vill därför höja den högsta dagpenningen och grundbeloppet (tak och golv), indexera ersättningsbeloppen till löneutvecklingen, höja ersättningsnivån till 80 procent för hela ersättningsperioden samt för tid med aktivitetsstöd, förbättra kvalificerings- och ersättningsvillkoren och återinföra studerandevillkoret.

Reformerna ska ske successivt enligt följande modell:

1. 2023 permanentas de tillfälliga kvalificerings- och ersättningsreglerna som gällt under pandemin och karensdagarna i a-kassan avskaffas. Ersättningsnivån ändras så att den uppgår till 80 procent av den tidigare lönen under hela ersättningsperioden, även för dem med aktivitetsstöd. Taket i a-kassan höjs för hela ersättningsperioden, även för dem med aktivitetsstöd så att 80 procent av löntagarna hamnar under det.

Samma år höjs grundbeloppet och ersättningarna i aktivitetsstödet i relation med höjningen av taket.

2. 2024 återinförs studerandevillkoret
3. 2025 inkomstindexeras ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen.

De tillfälliga kvalificerings- och ersättningsreglerna som gällt under pandemin innebär att taket i a-kassan uppgår till 1 200 kronor per dag under de 100 första dagarna och därefter 1 000 kronor per dag, samt att ersättning enligt grundförsäkringen uppgår till 510 kronor per dag och den tillfälligt lägsta nivån för grundbeloppet på 255 kronor bibehålls.

Vänsterpartiets förslag om att taket i arbetslöshetsförsäkringen ska uppgå till en nivå som innebär att 80 procent av löntagarna har inkomster under det innebär att det höjs till 1 714 kronor per dag. Taket i grundförsäkringen höjs till 688 kronor per dag och grundbeloppet till 344 kronor per dag. Till följd av våra förslag får deltagarna i de arbetsmarknadsåtgärder vi satsar på en högre ersättning, vi underlättar därmed omställningen.

Förslagen innebär att en medelinkomsttagare som varit arbetslös i över 100 dagar får drygt 4 000 kronor mer per månad. Den som har ersättning enligt grundförsäkringen får mellan omkring 2 000 och 4 000 kronor mer per månad.

Vänsterpartiets föreslagna förstärkning av arbetslöshetsförsäkringen försvagar de offentliga finanserna med mellan 3,2–4,8 miljarder kronor under 2023–2025, varav återinförandet av studerandevillkoret uppskattas stå för 1 miljard kronor när det införs 2024.⁵²

Vänsterpartiets förslag:

- Reformera A-kassan enligt beskrivningen ovan.

7.7 En positiv arbetslinje kräver en stark socialförsäkring

Socialförsäkringarna har urholkats under flera års tid. Det gäller inte minst pensionerna och sjukförsäkringen, inkluderat arbetsskadeförsäkringen, men också flera av de ersättningar och bidrag som tillhör familjepolitiken. Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har analyserat utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren.⁵³ Inspektionen kommer bl.a. fram till att 14 procent av männen och 2,4 procent av

⁵² RUT 2022:1138

⁵³ ISF (2022:2), Utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren.

kvinnorna hade inkomster över inkomsttaket i sjukpenningen 1992. 2017 var motsvarande andelar 57,4 procent av männen och 37,8 procent av kvinnorna. När riksdagen beslutade att höja det allmänna barnbidraget 2018 var det första gången sedan 2006. Bidragets faktiska värde hade då successivt sjunkit med 11 procent.

För att stärka socialförsäkringens inkomstutjämnande effekt anser Vänsterpartiet att ersättningarna i den bör vila på ett antal principer som varierar beroende på typ av ersättning. Vänsterpartiet anser att de inkomstrelaterade ersättningarna, inkluderat tak och grundnivåer ska inkomstindexeras på sikt. Inkomstindexeringen ska börja tillämpas från 2026, efter att vi höjt nivåerna i flera ersättningsystem. Kostnadsrelaterade ersättningar såsom barnbidrag och bostadsbidrag ska prisindexeras och fasta belopp ska endast användas undantagsvis. Vidare anser vi att ersättningsnivåer och tak bör utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. Dessa principer vägleder Vänsterpartiets politik avseende tak och nivåer på ersättningar inom socialförsäkringen.

Den 1 januari 2022 höjdes taket i sjukpenningen till 10 prisbasbelopp. Taket i sjukersättningen ligger på 8 prisbasbelopp, medan föräldraförsäkringen ligger på 10 prisbasbelopp och graviditetspenning och tillfällig föräldrapenning (vab) på 7,5 prisbasbelopp.

Vänsterpartiet anser att taken i transfereringssystemen bör vara enhetliga och utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. För att nå dit behöver taken höjas. Vänsterpartiet vill se en höjning av taken i socialförsäkringen 2024. Cirka 800 000 personer beräknas få en högre individuell disponibel inkomst som en följd av förslaget.⁵⁴ Den offentligfinansiella effekten av förslaget innebär ökade kostnader med en dryg miljard kronor per år.

Vänsterpartiets förslag:

- Inkomstindexera tak och ersättningsnivåer i socialförsäkringen från och med 2026.
- Höj taken i föräldraförsäkringen (föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning) och sjukförsäkringen (sjukpenning och sjukersättning) så att 80 procent av löntagarna får ersättning i relation till sin tidigare inkomst fr.o.m. 2024.

⁵⁴ RUT 2022:600

7.8 Sjukförsäkringen

Alla kan bli sjuka. Alla har därför ett intresse av en bra sjukförsäkring. Den svenska sjukförsäkringen bygger på att personer som drabbas av sjukdom som gör dem oförmögna att arbeta fortsatt ska ha en rimlig ekonomisk situation samt få stöd att komma tillbaka till arbete. Det finns ett starkt stöd i befolkningen för att viktiga trygghetssystem som sjukförsäkringen ska finansieras gemensamt och solidariskt.

Den tidigare borgerliga regeringens såväl som den nuvarande regeringens attacker mot sjukförsäkringen har lett till att många sjuka förvägras ekonomisk trygghet vid sjukdom. Sverige har blivit ett land där sjukdom för många har kommit att innebära fattigdom. Därmed urholkas legitimiteten i och förtroendet för sjukförsäkringen. Det krävs en rad förändringar för att återupprätta en sjukförsäkring som bygger på trygghet och solidaritet mellan oss alla som omfattas av den.

Det regelverk som nu är styrande, med fasta tidsgränser inom sjukförsäkringen, drabbar LO-kvinnor hårdast och förstärker köns- och klassorättvisorna. Tidsgränserna har gjort försäkringen stelbent och flyttat riskerna och ansvaret för sjukdom till den enskilde.

Arbetsgivaren har en nyckelroll både i att förhindra att anställda blir sjuka och i rehabiliteringen och återgången till arbetet. Det är från arbetet man sjukskrivs och till arbetet man ska rehabiliteras. Vänsterpartiet anser att rehabiliteringskedjan, med stelbenta tidsgränser, bör slopas och ersättas av ett individuellt anpassat system där fokus hamnar på medicinska insatser, rehabilitering och arbetsprövning utifrån förmågor hos den enskilde.

Vänsterpartiet anser att ersättning bör finnas i fler steg än dagens fyra för att underlätta och göra det mindre riskabelt att pröva att börja arbeta igen. Vid prövning av sjukpenning och sjukersättning ska Försäkringskassan göra en helhetsbedömning som kan väga in flera saker såsom ålder, arbetslivserfarenhet och bosättningsort. Den grundläggande försäkringsrättsliga principen att den försäkrade är försäkrad i befintligt skick bör åter gälla.

Flera ersättningsnivåer inom sjukförsäkringen behöver höjas. Vänsterpartiet vill höja taket i sjukpenningen för arbetssökande från dagens 543 kronor per dag till 664 kronor per dag. Därefter bör det inkomstindexeras. Omkring 40 000 individer beräknas beröras av förslaget på så sätt att de får en ökad individuell disponibel inkomst år 2023. Den offentligfinansiella effekten av förslaget innebär ökade kostnader med 100 miljoner

kronor 2023, 200 miljoner kronor 2024, 300 miljoner kronor 2025 och 400 miljoner kronor 2026.⁵⁵

Vi vill också avskaffa bestämmelserna om sjukpenning på fortsättningsnivå så att den som har sjukpenning i över ett år fortsatt får 80 procent av SGI i stället för 75 procent som i dag. Omkring 100 000 personer beräknas få en högre individuell disponibel inkomst som en följd av förslaget 2023. Förslaget beräknas försvaga de offentliga finanserna med 600 till 700 miljoner kronor per år under den kommande mandatperioden.⁵⁶

Vänsterpartiet anser vidare att ersättningsnivån i sjuk- och aktivitetsersättningen bör höjas till 80 procent av antagandeinkomsten. Förslaget beräknas ge omkring 130 000 personer en högre individuell disponibel inkomst 2023. De offentliga finanserna beräknas under kommande mandatperiod försvagas med 2,2–2,4 miljarder kronor per år till följd av förslaget.⁵⁷

Slutligen anser vi att hela karensavdraget bör avskaffas snarast möjligt och att arbetsgivarna bör stå för kostnaden, men vi är också beredda att överväga andra alternativ som att förlänga den karensersättning som gällt under pandemin fram till dess att utredningens förslag genomförs. Det offentligfinansiella sparandet minskar med omkring 600 miljoner kronor per år om arbetsgivarna tar hela kostnaden för att avskaffa karensavdraget.⁵⁸

I samband med att karensavdraget slopas bör sjuklöneansvaret för mindre företag ses över. Vänsterpartiet har tidigare föreslagit slopat sjuklöneansvar för företag med tio anställda eller färre, och minskat sjuklöneansvar för företag med mellan tio och femton anställda. I mars 2022 tillsatte den dåvarande regeringen en utredning av karensavdraget och sjuklöneansvaret (dir. 2022:23).

Vänsterpartiets politik för att stärka sjukförsäkringen beskrivs närmare i motionen En fungerande sjukförsäkring (2022/23:V241).

Vänsterpartiets förslag:

- Höj taket i sjukpenningen för arbetssökande till 664 kronor per dag och inkomstindexera det.

⁵⁵ RUT 2022:600

⁵⁶ RUT 2022:600

⁵⁷ RUT 2022:600

⁵⁸ RUT 2022:575

- Avskaffa bestämmelserna om sjukpenning på fortsättningsnivå så att den som har sjukpenning i över ett år fortsatt får 80 procent av SGI.
- Höj ersättningsnivån i sjuk- och aktivitetsersättningen till 80 procent av antagandeinkomsten.
- Avskaffa karensavdraget och låt arbetsgivarna ta hela kostnaden.

7.9 Pensionssystemet

Vi tjänar in vår pension medan vi arbetar. Pension kan därför beskrivas som uppskjuten lön. Samtidigt finansieras dagens pensioner med avgifter på nuvarande löneinkomster. Därför är pensionssystemets utformning och hur den avstådda lönen används, av stor samhällsekonomisk betydelse. Vänsterpartiet vill att pensionssystemet ska ge verklig ekonomisk trygghet vid arbetslivets slut. Det allmänna pensionssystemet bör garantera pensioner motsvarande cirka 65 procent av slutlönen för låg- och medelinkomsttagare. Med tjänstepensionen inkluderad blir kompensationsgraden givetvis högre.

Pensionssystemet bör dessutom innehålla ett grundskydd som gör att ingen pensionär tvingas leva i fattigdom. Systemet ska också ge möjlighet att avsluta yrkeslivet i förtid med en rimlig pension för den som slitit ut sig under ett långt och tungt arbetsliv.

Vänsterpartiet vill ha en öppen och demokratisk process kring pensionerna i stället för den nuvarande icke-transparenta pensionsgruppen. Tills vi har ett nytt pensionssystem kommer Vänsterpartiet att verka för att förbättra det befintliga systemet.

7.9.1 Höj pensionerna

Pensionerna behöver höjas. Den genomsnittliga allmänna pensionen för årskull 1954 uppgick 2020 till 13 672 kronor per månad, före skatt. För kvinnor uppgick den till 12 689 kronor per månad och för män till 14 764 kronor per månad, före skatt. Nära hälften av landets kvinnliga pensionärer har så låg inkomstgrundad pension att de har rätt till garantipension.⁵⁹ Omkring 300 000 pensionärer i Sverige lever med låg ekonomisk standard. Det är den högsta siffran i Norden.⁶⁰

Behovet av höjda pensioner är större för låginkomsttagare. Vänsterpartiet har under lång tid drivit på för att höja garantipensionen och nu tvingat övriga partier att agera. Höjningen, med 1 000 kronor i månaden, genomfördes i augusti 2022 och är ett resultat

⁵⁹ Forena (2022), Stora pensionsrapporten.

⁶⁰ Med låg ekonomisk standard avses en ekonomisk standard under 60 procent av medianvärdet för riket.

av Vänsterpartiets enträgna arbete för höjda pensioner. Den strid kring pensionsfrågan som föregick beslutet visar också att Pensionsgruppen allt mer spelat ut sin roll.

För att pensionssystemet ska ha allmänhetens förtroende måste det fungera för alla som omfattas av det. Sveriges pensionssparare och pensionärer ska inte vara beroende att privata lösningar för ekonomisk trygghet vid arbetslivets slut. Det ska inte vara ett personligt ansvar att trygga sin pension, det ansvaret ska vara politikens.

När de sämst ställda pensionärerna får ökade inkomster skapas också ett tryck på förbättringar för övriga pensionärer. Nästa steg i att förbättra pensionärernas ekonomi är därför höjda inkomstpensioner.

Vänsterpartiet har i vårbudgetmotionen (2021/22:4707) presenterat ett förslag som höjer inkomstpensionerna med omkring 13,4 procent, eller strax under 2 000 kronor i månaden för genomsnittspensionären. Förslaget innebär att inbetalningarna till pensionssystemet ökar och att pensionsrätterna för dagens pensionärer och pensionssparare höjs i motsvarande omfattning successivt fram till 2026. Till följd av förslaget ökar inkomstindex vilket höjer pensionerna ytterligare 2024. För att skapa symmetri i systemet gentemot den broms som finns i dag, och för att se till att pensionerna ökar när pensionssystemet har stora överskott vill vi också införa en gas i pensionssystemet.

Förslagen innebär att pensionen höjs med cirka 13,4 procent till 2026. En medelinkomsttagare som går i pension efter att reformen är genomförd får till följd av våra förslag drygt 2 000 kronor högre inkomstpension.

Kompensationsgraden är högre för dem med låga inkomster, eftersom grundskyddet höjer den allmänna pensionen relativt slutlön. För dem med högre inkomster blir kompensationsgraden lägre eftersom inkomster över taket inte ger pensionsrätter.

7.9.2 Övergångsregler

Förändringarna föreslås genomföras under kommande mandatperiod. Inbetalningarna till pensionssystemet höjs totalt med 1,29 procentenheter till 2026. Höjningen föreslås fördelas jämnt över kommande fyra år. Alltså höjs inbetalningarna med drygt 0,32 procentenheter per år. 2023 avskaffas den allmänna pensionsavgiften och det skatteavdrag som kompenserar för avgiften. Samtidigt höjs ålderspensionsavgiften till drygt 17,53 procent. 2024 höjs således inkomstindex med 6,6 procent och pensionerna ökar därför med 5,9 procent. Även inbetalningarna höjs med ytterligare drygt 0,32 procentenheter till cirka 17,86 procent för att höjas till knappt 18,18 procent 2025 och 18,5 procent 2026. Även pensionsrätterna för nuvarande pensionssparare och

pensionärer höjs successivt under kommande fyra år, sammantaget med 7,5 procent. Totalt höjs inkomstpensionerna med 13,4 procent till 2026. En gas införs i systemet 2026, då övriga föreslagna reformer avslutas.

7.9.3 Offentligfinansiella effekter

Reformen föreslås genomföras under kommande mandatperiod varför de offentligfinansiella effekterna fördelas över kommande fyra år. 2023 ökar inbetalningarna till pensionssystemet, varför de offentliga finanserna stärks. Eftersom pensionerna och inkomstindex föreslås höjas fr.o.m. 2024 försvagas de offentliga finanserna från det året och framåt. Statens och kommunsektorns skatteinkomster ökar också från det året, samtidigt som utgifterna för grundskyddet och inkomstpensionstillägget minskar.

De samlade offentligfinansiella effekterna uppgår till en kostnad om 21,3 miljarder kronor när reformen är fullt genomförd 2026. Statens kostnader uppgår till 15,6 miljarder kronor. Kommunsektorns finanser beräknas stärkas med 14,7 miljarder kronor 2026, varav 13,7 miljarder kronor består av ökad inkomstskatt. Ålderspensionssystemets finanser försvagas med drygt 20 miljarder kronor.

Tabell 1 Offentligfinansiella effekter av förslaget (miljarder kronor)

	2023	2024	2025	2026
Staten	-3,4	-8,4	-11,0	-15,6
Grundskydd* och inkomstpensionstillägg	0,0	2,0	6,8	9,1
Skatt**	-0,5	-0,3	0,0	0,1
Skattered allmän pensionsavgift	149,4	156,2	163,0	163,0
Allmän löneavgift	-160,6	-175,8	-191,5	-199,2
Statlig ålderspensionsavgift	-8,2	-8,9	-9,5	-9,5
Ålderspensionsavgifter över taket	16,7	17,8	19,5	20,3
Tillskott till ÅP-systemet	0	4,2	17,3	20,4
Övrigt***	-0,2	0,6	0,6	0,6
Kommuner	-0,2	4,1	11,2	14,7
Ålderspensionssystemet	6,6	0	0	0
Tilläggspension	0,0	-8,7	-8,3	-8,3
Inkomstpension	0,0	-9,7	-31,3	-41,7
Allmän pensionsavgift	-149,4	-156,2	-163,0	-163,0
Ålderspensionsavgift	147,8	161,5	175,8	182,9
Statlig ålderspensionsavgift	8,2	8,9	9,5	9,7
Totalt	3,0	-8,5	-17,1	-21,3

Källa: Beräkningarna är baserade på RUT 2022:722.⁶¹

*Garantipension, bostadstillägg och garantitillägg

⁶¹ Följdeflekter av förslagen, på exempelvis jobbskatteavdrag och arbetsgivaravgifter, är inkluderade

**Statlig skatt, public service-avgift, kapitalskatt, skattereduktion förvärvsinkomstbolagsskatt, bolagsskatt

***Höjd avgift: staten arbetsgivare, sänkt premie till tjänstepensionen

Vänsterpartiets förslag:

- Höj inbetalningarna till pensionssystemet och pensionsrätterna för dagens pensionärer och pensionssparare till 18,5 procent av bruttointkomsten. Till följd av förslaget ökar inkomstindex vilket höjer pensionerna ytterligare. För att skapa symmetri i systemet gentemot den broms som finns i dag, och för att se till att pensionerna ökar när pensionssystemet har stora överskott vill vi också införa en gas i pensionssystemet.⁶²

7.9.4 Ytterligare förändringar inom pensionssystemet

De förslag som presenteras här syftar till att höja pensionerna nu. De innebär inte att bristerna i pensionssystemet är åtgärdade. Den främsta anledningen till att pensionerna urholkats är att vi lever längre i dag än när pensionssystemet infördes. Givet pensionssystemets konstruktion kräver det att vi arbetar längre för att få en rimlig pension, vilket många inte klarar. Arbetsmiljön och arbetsvillkoren har inte förbättrats på de sätt som krävs för att möjliggöra ett längre arbetsliv generellt. Systemet behöver reformeras både för att höja pensionerna generellt och för att kunna ge ekonomisk trygghet åt de som sliter ut sig i förtid.

Vänsterpartiet anser att det ska räcka med 44 års arbete för att få rätt till garantipension oavsett hur gammal man är. Eftersom det inte går att säga hur många som skulle använda möjligheten att ta ut garantipension tidigare har det inte gått att beräkna de offentligfinansiella effekterna av förslaget.

Vidare anser Vänsterpartiet att inbetalningarna till pensionssystemet och de medföljande pensionsrätterna bör vid sjukfrånvaro, arbetslöshet och föräldraledighet baseras på bakomliggande inkomst och inte på utbetald ersättning.

Förslaget skulle minska det offentligfinansiella sparandet med omkring 600 miljoner kronor per år. Eftersom förslaget till en början innebär att inbetalningarna till pensionssystemet ökar genom inbetalningar från staten blir effekterna på de offentliga finanserna relativt blygsamma under de första åren. På sikt innebär förslaget att utgifterna för ålderspensionssystemet kommer ikapp inkomsterna i takt med att de

⁶² Vänsterpartiets förslag om att höja pensionerna beskrivs närmare i motion 2021/22:4707. Till skillnad från föreslaget i motionen föreslår vi nu att inbetalningarna höjs stegvis och att pensionssystemet finansieras fullt ut vilket innebär att gasen kommer att aktiveras under de närmast kommande åren.

personer som får höjda pensionsrätter till följd av förslaget går i pension. Pensionen skulle i jämförelse med i dag öka med omkring 250 kronor per månad för en person med genomsnittlig inkomst, per år som sjukskriven, arbetslös eller föräldraledig.⁶³

Vänsterpartiets politik för att stärka pensionerna beskrivs närmare i motionen Pensioner att leva på (2022/23:V240).

Vänsterpartiets förslag:

- Den som arbetat i 44 år ska kunna ta ut garantipension.
- Låt inbetalningarna till pensionssystemet och de medföljande pensionsrätterna vid sjukfrånvaro, arbetslöshet och föräldraledighet baseras på bakomliggande inkomst och inte på utbetald ersättning.

7.10 Den ekonomiska familjepolitiken

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, att bidra till minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn samt att bidra till ett jämställt föräldraskap. Mycket tyder på att politiken har blivit allt sämre på att uppfylla dessa mål sedan 1990-talet.

Även om många barnfamiljer har fått det ekonomiskt bättre under 2000-talet ökade andelen barnfamiljer som lever med låg ekonomisk standard från omkring 8 procent i början av 2000-talet till 16 procent 2017. Förmågan hos förmånerna i den ekonomiska familjepolitiken att minska den ekonomiska utsattheten har minskat markant under 2000-talet. År 2000 minskade andelen barnhushåll med låg relativ ekonomisk standard med nära två tredjedelar, tack vare förmånerna – från 24 procent om förmånerna inte hade funnits till 8 procent med förmånerna. År 2020 minskade andelen bara med en tredjedel till följd av förmånerna – från 27 till 18 procent. Det är framför allt de behovsprövade bidragen som har mist sin förmåga att minska andelen ekonomiskt utsatta hushåll.

7.10.1 Inför ett tillfälligt ensamstående tillägg i barnbidraget

Ensamstående med barn tillhör de mest ekonomiskt utsatta grupperna, enligt Försäkringskassans analyser. Under 2021 kom i genomsnitt 8,4 procent av

⁶³ RUT 2020:577

barnhushållens inkomster från familjeersättningarna, alltså socialförsäkringen. Störst andel, 22 procent, får ensamstående kvinnor med flera barn, trots att de utgör 16 procent av barnhushållen. Ensamstående föräldrar med flera barn får enligt omkring 17,5 procent av sin disponibla inkomst från familjeersättningarna. Minst andel får sammanboende med ett barn och sammanboende med två barn med 5 respektive 7 procent. De behovsprövade bidragen är framför allt viktiga för ensamstående flerbarnsföräldrar. I genomsnitt utgörs 8,7 procent av deras disponibla inkomst av de behovsprövade bidragen, vilket kan jämföras med mellan 0,6 och 1,7 procent för sammanboende barnhushåll.

Vänsterpartiet vill minska behoven av de behovsprövade ersättningarna. Generella stöd möter i regel större acceptans och kräver inga ansökningsförfaranden eller inkomstprövningar. Vänsterpartiet vill med anledning av den höga inflationen och den pressade situationen för många ensamhushåll införa ett tillfälligt ensamståendetillägg under 2023 i barnbidraget som innebär att ensamstående med barn får 500 kronor mer per månad och barn. Tillägget uppskattas kosta staten 2,1 miljarder kronor 2023 och bör utvärderas för att avgöra om det ska förlängas.⁶⁴

Vänsterpartiets förslag:

- Inför ett tillfälligt ensamståendetillägg om 500 kronor i månaden per barn i ensamståendehushåll under 2023.

7.10.2 Höj grundnivån i föräldraförsäkringen

Ingen förälder borde behöva välja mellan att betala elräkningen eller köpa vinterskor till barnen, och inget barn borde behöva växa upp i fattigdom i Sverige. Tyvärr ser det inte ut så i dag, barnfattigdomen är ett stort problem i dagens Sverige.

Föräldrar som inte har arbetat i sex månader närmast före förlossningen och därför saknar sjukpenninggrundande inkomst (SGI) får föräldrapenning på grundnivå om 250 kronor per dag. De flesta av dem som får föräldrapenning på grundnivå är troligtvis unga och arbetslösa eller studerande eller har invandrat nyligen och inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden.

Vänsterpartiet anser att grundnivån bör indexeras, i stället för att riksdagen med jämna mellanrum ska höja den när den upplevs ha blivit för låg. Om grundnivån hade räknats upp med inkomstindex från den senaste höjningen 2016 hade den varit 299

⁶⁴ RUT 2022:1107

kronor per dag 2023 (RUT 2020:762). För den som tar ut 30 dagar per månad på grundnivå skulle det innebära att föräldrapenningen höjs med nästan 1 500 kronor per månad. Förslaget beräknas försvaga de offentliga finanserna med omkring 400 miljoner kronor per år. Vänsterpartiet anser att grundnivån bör höjas till 299 kronor per dag.⁶⁵

Vänsterpartiets förslag:

- Höj grundnivån i föräldraförsäkringen till 299 kronor per dag.

7.10.3 Höj försörjningsstödet

Hushållen med minst ekonomiska marginaler är extra utsatta till följd av den höga inflationen. För att förbättra situationen för dessa hushåll och hjälpa dem igenom dessa svåra tider föreslår Vänsterpartiet att försörjningsstödet höjs generellt med 1 000 kronor per månad och hushåll.

Vi vill också se en särskild satsning på barnfamiljer som innebär att försörjningsstödet höjs med ytterligare 500 kronor per månad och barnhushåll, samt 200 kronor per månad och barn. Förslagen försvagar de offentliga finanserna med 1 891 miljoner kronor 2023

Vänsterpartiets förslag:

- Höj försörjningsstödet med 1 000 kronor per månad och hushåll.
- Höj försörjningsstödet med 500 kronor per månad och barnhushåll, samt 200 kronor per månad och barn.

7.11 Reformtabell

Tabell 2 Reformtabell Starka och trygga löntagare (miljarder kronor)

	2023	2024	2025
Starka och trygga löntagare			
Stärk arbetsförmedlingen	1,5	2,5	3,0
Höj och indexera lönetaken för subventionerade anställningar	0,0	1,3	3,0
Utöka arbetsmarknadsutbildningarna	2,5	2,0	3,0
Stärk arbetslöshetsförsäkringen	3,2	4,4	4,8
Höj taken i socialförsäkringen	0,0	1,2	1,3
Höj taket i sjukpenning för arbetssökande	0,1	0,2	0,3
Avskaffa sjukpenning på fortsättningsnivå	0,6	0,7	0,7
Höj ersättningsnivån i sjuk- och aktivitetsersättningen	2,2	2,4	2,4

⁶⁵ RUT 2020:762

Slopa karensavdraget	0,6	0,6	0,6
Höj inkomstpensionerna	-3,0	8,5	17,1
Beräkna pensionsavgift och pensionsrätt utifrån bakomliggande inkomst	0,6	0,6	0,6
Inför ett tillfälligt ensamstående tillägg i barnbidraget	2,1	0,0	0,0
Höj grundnivån i föräldraförsäkringen	0,4	0,4	0,4
Höj försörjningsstöd	1,9	2,0	2,0
Totalt	12,7	26,8	39,2

8 Generell välfärd för ett helt samhälle

Sverige erbjuder en vård och omsorg i absolut världsklass. Men sedan 1990-talets mitt har välfärden givits återkommande sparbeting, i synnerhet i glesbygdskommuner med ett minskande skatteunderlag. Det har inneburit att ojämlikheten i hälsa och livslängd har ökat i Sverige under 30 års tid.⁶⁶ Resurserna behöver öka kraftigt om våra ambitioner för det offentliga åtagandet ska kunna förverkligas.

8.1 Resurser som följer befolkningstillväxten

Den demografiska utvecklingen, där andelen äldre ökar, innebär samtidigt att kommuner och regioner står inför stora resursbehov de närmaste åren.

Enligt SCB finns det i dag (2022) 559 600 personer som är 80 år och äldre. Gruppen har ökat i antal och förväntas att fortsätta att öka snabbt de kommande åren. År 2030 beräknas att de är 810 500 i dessa åldrar, vilket innebär drygt 250 000 fler än i dag.⁶⁷ SKR har tidigare beräknat att antalet anställda i välfärden då behöver öka med ca 13 000 personer per år för att möta den demografiska utmaningen.⁶⁸ Det baseras på ett ökat rekryteringsbehov med en ökad andel äldre, men också att personal behöver ersättas vid pensionsavgångar. Det innebär en ökning med 52 000 heltidsanställda fram till 2026. I Konjunkturläget i mars 2022 bedömde Konjunkturinstitutet detta resursgap (tillsammans med en viss kvalitetshöjning) till 37 miljarder kronor. I samma rapport i juni 2022 hade detta resursgap växt till hela 59 miljarder kronor, bl.a. som ett resultat av den höga inflationen.⁶⁹

⁶⁶ Folkhälsomyndigheten (2022), Folkhälsans utveckling Årsrapport 2022.

⁶⁷ SCB (2022), Sveriges framtida befolkning 2022–2070.

⁶⁸ SKR (2020), Möt välfärden kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020.

⁶⁹ KI (2022), Konjunkturläget, september.

Om resurserna inte tillåts öka i takt med demografin så innebär det en kontinuerlig nedskärning på verksamheternas kvalitet. För Vänsterpartiet är resurser till välfärden en helt avgörande fråga och vi menar att det krävs en modell för att inte personaltätheten automatiskt ska minska och kvaliteten urholkas när befolkningen växer.

Vänsterpartiets förslag:

- Öka resurserna för att möjliggöra bibehållen personaltäthet i välfärden. Totalt föreslår vi 14 miljarder kronor mer än regeringen 2023 och att resurserna fortsätter växa i takt med de ökade kostnaderna under hela mandatperioden.
- Inför en ny resursfördelningsmodell: utred en indexering av statsbidragen så att de kan följa så väl demografin som prisutvecklingen.

8.2 Ökad personaltäthet och bättre villkor i offentlig sektor

Personalen är den viktigaste resursen i vården och omsorgen. Samhället behöver förnya sitt åtagande att säkerställa en god arbetsmiljö för de som arbetar i vården och de som söker sig dit. Vänsterpartiet arbetar för att vård- och omsorgsyrkena ska värdesättas som de samhällsnyttiga tjänster de är. Långsiktiga satsningar på personalens löner, arbetsvillkor och kompetensutveckling är en förutsättning för att vi ska ha en hälso- och sjukvård som motsvarar de behov som finns och kraven i hälso- och sjukvårdslagen.

En förutsättning för att många inom vård och omsorg ska ha lust och ork ett helt yrkesliv är att de ges en möjlighet att arbeta mer noggrant, i sällskap av fler kollegor. I rapporten ”Skatteväxling för välfärden” har Kommunal frågat experter inom vård, skola och omsorg hur många fler anställda som krävs för att bemanning och arbetsmiljön ska bli acceptabel.⁷⁰ Den samlade bilden av Kommunals utredning var att det fattas minst 50 000 heltidsanställda för att uppnå en tillfredsställande bemanning. Detta skulle enligt Kommunal kosta ca 30 miljarder kronor.

Många yrken, särskilt arbetaryrken, inom vård och omsorg har låga löner. Ungefär 80 procent av de anställda inom vård och omsorg är kvinnor. Enligt LO är arbetarkvinnors löner 88 procent av männens.⁷¹ Förklaringen till löneskillnaden ligger i kombinationen av en könssegregerad arbetsmarknad och löneskillnaderna mellan olika yrken och sektorer. Det vill säga att medellönen oftast är lägre inom de yrken som domineras av kvinnor jämfört med mansdominerade yrken.

⁷⁰ Kommunal (2019), Skatteväxling för välfärden – ett idéprogram.

⁷¹ Larsson, M. (2021), Lönerapport 2021. Löner och löneutveckling år 1913–2020 efter klass och kön. LO.

En satsning på villkoren inom vård och omsorg blir därför en mycket tydlig satsning på kvinnors löner, särskilt arbetarkvinnor.

Vänsterpartiets förslag:

- Ökade statsbidrag till kommunerna för att öka personaltätheten. Vi tillför 10 miljarder kronor för detta 2023 och ökar detta successivt för att nå en nivåökning med 30 miljarder kronor 2026.⁷²

8.3 Kompetensförsörjning inom vård och omsorg

Det finns såväl behov av att anställa mer personal som att ge ökade möjligheter till kompetensutveckling och karriärvägar. Vänsterpartiet har välkomnat möjligheten att få utbilda sig på arbetstid i form av det s.k. Äldreomsorgslyftet, men vill framhålla att det endast är ett steg på vägen. För att äldreomsorgen på allvar ska lyftas och attrahera arbetskraft som har för avsikt att stanna inom yrket behöver mer göras.

Vänsterpartiets förslag:

- Avsätt utökade budgetmedel för förlängning av utbildning för undersköterskor i enlighet med modellen Äldreomsorgslyftet från 2024.

8.4 Möjlighet till betald specialistutbildning för sjuksköterskor i hela landet

Bristen på specialistsjuksköterskor är i dag ett stort problem nationellt. En högre utbildningsnivå hos den personal som står närmast patienterna innebär avsevärt högre överlevnad och färre komplikationer.

Tillgången till betald specialistutbildning för sjuksköterskor varierar kraftigt. I dag erbjuds det av långt ifrån alla arbetsgivare. En del arbetsgivare kräver även att medarbetare måste jobba kvar ett visst antal år efter sina betalda utbildningar, vilket riskerar skapa ett trögrörligt system.⁷³ För att skapa långsiktighet och övergripande geografisk planerbarhet, tillsammans med möjlighet till personlig frihet, bör utformningen av betald specialistutbildning för sjuksköterskor styras nationellt. Inga krav ska heller åligga den enskilde medarbetaren att jobba kvar en viss tid efter genomgången utbildning.

⁷² Utöver detta anslår vi 40 miljarder kronor fram till 2026 för att kommuner och regioner ska klara av de kostnadsökningar som följer av den demografiska utvecklingen (se vidare under avsnittet ”Mer resurser när befolkningen växer”).

⁷³ <https://www.vardfokus.se/nyheter/hon-fick-betald-specialistutbildning-blev-skyldig-75-000/>

Budgetmedel har tidigare anslagits till att förstärka möjligheten till att fler erbjuds specialistutbildning, efter Vänsterpartiets medverkan. Regeringen och SKR har ett antal år slutit överenskommelser inom hälso- och sjukvården om extra medel till området. I överenskommelserna ingår bl.a. öronmärkta medel för att ge möjlighet till vidareutbildning av sjuksköterskor till specialistsjuksköterskor eller barnmorskor. Åren 2020–2022 avsattes 500 miljoner kronor per år för vidareutbildning av sjuksköterskor till specialistsjuksköterskor eller barnmorskor.

Vänsterpartiet anslår kraftigt höjda generella statsbidrag till kommuner och regioner under mandatperioden. Det skapar utrymme för att utöka de öronmärkta medlen i överenskommelser med SKR med 1,1 miljarder kronor och på så vis nå målet om att erbjuda sjuksköterskor betald specialistutbildning, inklusive barnmorskor, i hela landet.

8.5 Glesbygdstillägg inom sjukvården

I glest befolkade regioner är det dyrare att bedriva sjukvård. Det är svårare och dyrare att i glesbygd bygga upp enheter för att kunna erbjuda invånarna rimliga restider. Som en följd av det har människor i glesbygdskommuner långt sämre hälsa än genomsnittet, medan boende i rika kommuner runt storstäderna har bättre hälsa.⁷⁴ Detta är en konsekvens av marknadslogikens intrång inom sjukvården: Tillgången och användningen är som störst där flest och friskast människor finns. För att säkra tillgången till vård även i glest befolkade områden krävs att vi solidariskt via skattesystemet tillför nödvändiga resurser.

Som kompensation för geografiska förhållanden har begreppet glesbygdsmedicin vuxit fram. Det innefattar en rad kunskapsområden och metodutveckling som syftar till att kompensera för avståndsproblematik och upprätthålla den bredare kompetens som är nödvändig då befolkningsunderlaget är litet och avstånden stora. Vård i glesbygd omfattar alla slags sjukdomar, olycksfall, symptom och tecken på ohälsa i en befolkning. Att jobba i glesbygd kräver bred medicinsk kunskap med tillämpning i öppenvård, slutenvård och hemsjukvård. Därutöver fordras ingående kunskap om de sociala, psykologiska, ekonomiska, existentiella och samhällsstrukturella villkor som gäller för människor i glesbygd. Det betyder ett utvecklat och fördjupat närvårdskoncept.

Det är således uppenbart att det krävs riktade resursökningar för att utveckla en jämlik vård i hela landet. Vi vill använda oss av det kommunala utjämningsystemet för

⁷⁴ Folkhälsomyndigheten (2019), Öppna jämförelser folkhälsa 2019.

att stärka sjukvården i regioner som har en liten befolkning med stora geografiska avstånd. Resurserna utbetalas då direkt och finansieras helt av staten – utan att någon annan region får minskat anslag. Vården kommer alltid att vara mer kostnadskrävande i glesbygden, därför måste våra gemensamma resurser fördelas efter de förutsättningarna.

Vänsterpartiets förslag:

- Vi anslår 1 miljard kronor i form av generellt statsbidrag för ett glesbygdstillägg inom sjukvården. Detta ersätter regeringens riktade satsning på vård i landsbygden och utökar resurserna till området.

8.6 Ökad tillgång till psykologisk behandling

En fungerande stöttning och vård av psykiska besvär kan avsevärt minska lidandet och ibland helt lindra en person från psykisk ohälsa. Ändå är psykiatrin ett av sjukvårdens mest eftersatta områden. Fokus ligger ofta på korta behandlingar och tillgången på vård är ojämn mellan regionerna. Ofta får även behövande betala själva vid besök hos privata psykoterapeuter. Vänsterpartiets utgångspunkt är att förebyggande och tidiga insatser behöver kombineras med en adekvat vård som är tillgänglig och jämlik över hela landet.

Därför måste möjligheter till psykologisk behandling kraftigt öka. I Sverige har region Skåne möjliggjort användningen av längre behandlingar om 25 sessioner på regionens bekostnad. Vänsterpartiet menar att detta borde vara ett erbjudande i samtliga regioner. Förslaget innebär att individuellt anpassad psykologisk behandling erbjuds inom primärvården genom remiss, för att på sikt bli en del av regionernas reguljära verksamhet. I grunden handlar detta arbete om att likställa den psykiska och den somatiska vården och befästa invånarnas rätt till båda. I ett välfärdssamhälle ska inte psykisk stöttning och vård vara en klassfråga.

Vänsterpartiets förslag:

- Möjliggör en längre, individuellt anpassad psykologisk behandling inom primärvården genom remiss. Budgetmedel: 1,3 miljarder kronor.⁷⁵

8.7 Tandvård

Tänderna är en del av kroppen och bör ingå i sjukvården. Alla ska ha råd att ha bra tänder, inte bara de som kan betala dyra behandlingar.

⁷⁵ Beräkningen är uppskalad till riket utifrån kostnaderna i region Skåne.

Sedan tandvårdsmarknaden avreglerades har priserna stigit kraftigt. De höga kostnaderna för undersökning och behandling gör att de som tjänar minst besöker tandläkaren mer sällan eller tvingas avstå från tandläkarbesök. De med väldigt låga inkomster har ingen nytta av dagens högkostnadsskydd eftersom det bara gäller kostnader över 3 000 kronor och endast halva kostnaden ersätts. Det har bidragit till att tandhälsa har blivit en klassmarkör.

Undersökningar visar att sviktande munhälsa påverkar individens förutsättningar på exempelvis arbetsmarknaden.⁷⁶ Det är även dokumenterat att olika slags arbeten leder till ojämlikheter, såsom att industriarbetare som jobbar natt har en sämre munhälsa.⁷⁷

Vänsterpartiets reformplaner för tandvården i Sverige syftar till ökad jämlikhet, förbättrad tillgänglighet och en bättre generell tandhälsa i befolkningen. En god tandhälsa förebygger allvarlig infektionssjukdom med risk för bl.a. hjärt-kärlsjukdomar, samt allvarliga tandsjukdomar och behandlar vanligt förekommande tandbesvär i syfte att lindra smärta eller öka funktionalitet.

Många unga vuxna slutar att besöka tandvården i förebyggande syfte när de inte längre har tillgång till avgiftsfri tandvård. Tack vare Vänsterpartiet höjdes åldersgränsen för fri tandvård till 23 år från 2019. För personer mellan 23 och 29 år och för de som har fyllt 65 år fördubblades tandvårdsbidraget till 600 kronor. För vuxna mellan 30 och 65 år höjdes det till 300 kronor. Men vi behöver göra mycket mer.

Införandet av ett verkligt högkostnadsskydd inom tandvården skulle ge en betydande fördelningspolitisk effekt. Denna reform efterliknar kostnadsfördelningen inom hälso- och sjukvården. Förslaget innebär att 100 procent av patientens kostnader skulle subventioneras över 1 200 kronor per 12-månaders period.⁷⁸ Patienternas andel av tandvårdskostnaderna i det statliga tandvårdsstödet skulle då sjunka från 63 procent till 33 procent med denna reform.

Den beräknade kostnaden för reformen utifrån 2023 års prisnivå är 6,5 miljarder kronor.⁷⁹ För att möjliggöra för tandvården att ställa om och genomföra satsningen i praktiken ska den införas första juli 2023 och trappas upp över en treårsperiod. Det innebär:

⁷⁶ LO (2015) Klassamhällets dolda leende: LO:s åtgärdsprogram för en mer jämlik tandhälsa.

⁷⁷ <https://arbetet.se/2017/09/13/nattjobb-samre-for-tanderna/>

⁷⁸ Enligt modellen för högkostnadsskydd täcker subventioneringen kostnader för ersättningsberättigad tandvård som högst motsvarar respektive åtgärds referenspris, vilket beslutas av TLV, alternativt vårdgivarens pris om detta är lägre. Högkostnadsskyddet beräknas enligt samma princip som för hälso- och sjukvården, alltså 0,025 gånger prisbasbeloppet avrundat nedåt till närmaste femtiotal kronor.

⁷⁹ SOU (2021), När behovet får styra – ett tandvårdssystem för en mer jämlik tandhälsa Vol. 1

2023 – högkostnadsskydd över 2 000 kronor – 2,35 miljarder kronor⁸⁰

2024 – högkostnadsskydd över 1 600 kronor – 5,6 miljarder kronor

2025 – högkostnadsskydd över 1 200 kronor – 6,5 miljarder kronor

Vinsterna med reformen är många. Ett enhetligt system som är lättförståeligt och väl etablerat bland befolkningen, likt det som gäller inom hälso- och sjukvården, ger sannolikt hög acceptans. Tandhälsa skulle genom denna reform bli en del av den universella svenska välfärdsmodellen och skulle tveklöst innebära en progressiv landvinning. Fördelningseffekten är god eftersom patientandelen av avgiften för tandvård minskar och den skattefinansierade delen ökar.

Vänsterpartiets förslag:

- Tandvård bör ingå i sjukvården. Vi vill därför likställa tandvård med övrig hälso- och sjukvård med en beräknad kostnad på 6,5 miljarder kronor jämfört med dagens system som trappas upp över en treårsperiod. Reformen införs från första juli 2023 och trappas upp stegvis. Vi avsätter 2,35 miljarder kronor för ändamålet 2023.

8.8 Förbättrad arbetsmiljö i statlig sektor

Sedan början av 1990-talet har arbetslivet blivit alltmer slimmat, med ett högre arbetstempo i kombination med att vissa grupper fått försämrade möjligheter att påverka sin arbetssituation. Det är en av de bärande förklaringarna bakom de ökade sjuktalen och den växande ohälsan i arbetslivet, enligt bl.a. Töres Theorell, professor vid Karolinska institutet. Han nämner särskilt kvinnor anställda i offentlig sektor.⁸¹

I samband med 1990-talskrisen infördes en ny modell för att beräkna årliga kostnadsökningar i stadsbudgeten. Pris- och löneomräkningsmodellen, som den kallas, innebär att statens kostnad för priser och löner räknas upp automatiskt och följer utvecklingen i andra sektorer. Modellen innehåller ett s.k. produktivitetsavdrag – en årlig generell besparing i statsförvaltningen. Avdraget syftar till att öka förändringstakten i staten och därmed produktiviteten. Tanken är att staten ska följa näringslivets produktivitetsökning, göra samma effektiviseringar och styras med samma prioriteringar som ett privat vinstdrivande företag. Produktivitetsavdraget är därmed

⁸⁰ RUT, Dnr 2021:918.

⁸¹ Katalys (2019), Fattigdom gör inte människan friskare.

yttre en del av den nyliberala ekonomiska politik som fick stort genomslag under 1990-talet, där offentlig verksamhet alltmer kom att styras utifrån näringslivets principer, med bristande offentlig service som följd. I takt med att insikten att staten inte är ett företag och att offentlig verksamhet styrs av en annan logik än näringslivet, har 1990-talspolitiken kommit att ifrågasättas alltmer.

Vänsterpartiet anser att dagens modell för pris- och löneomräkning har stora brister, särskilt vad gäller löneomräkningen. Olika verksamheter har mycket olika förutsättningar för att klara av en årlig effektivisering, varför det uppstår ett ständigt och svårhanterat sparbetning. Detta skapar press på arbetsförhållandena och riskerar att undergräva kvalitet och professionalitet i de statliga verksamheterna.

Fackförbundet ST, som organiserar tjänstemän inom statlig verksamhet, har analyserat effekterna av produktivitetsavdraget sedan det infördes 1994. Enligt deras beräkningar har det lett till en urholkning av lönekostnadsanslagen med motsvarande 44 procent, eller ca 62 miljarder kronor per år inom statlig sektor sedan 1994.⁸² Enligt ST:s bedömningar har det inte påverkat lönenivåerna för statliga tjänstemän utan troligen bidragit till att antalet sysselsatta i sektorn har halkat efter, i jämförelse med privat sektor. Enligt ST skulle andelen anställda i statlig förvaltning ha varit 31 procent högre 2020 om produktivitetsutvecklingen hade skett i samma takt som i privat sektor. Det motsvarar ca 54 miljarder kronor, eller 76 000 jobb.

Om inte produktivitetsavdraget hade funnits skulle lönekostnadsanslagen till myndigheterna vara 53 procent högre 2026. Enligt ST:s prognos kommer skillnaden i andelen anställda mellan privat sektor och statlig förvaltning växa till 37 procent år 2026. Det motsvarar 100 000 färre anställda inom statlig sektor, i jämförelse med utvecklingen i privat sektor.

Vänsterpartiet anser att produktivitetsavdraget bör avskaffas från och med 2024 och att pris- och löneomräkningsmodellen bör ses över. I en sådan översyn bör andra modeller för att stärka effektiviteten inom statlig sektor undersökas. Ett slopat produktivitetsavdrag skulle öka de statliga utgifterna med omkring 2,1 miljarder kronor per år.⁸³ Den exakta effekten av att slopa produktivitetsavdraget är svår att beräkna eftersom den beror på faktorer som är svåra att förutspå som produktivitets- och löneutvecklingen, samt utkomsten av den översyn av pris- och löneomräkningsmodellen som vi vill se.

⁸² Fackförbundet ST (2022), Urholkad stat – en rapport om produktivitetsavdraget i statlig sektor.

⁸³ Egna beräkningar.

Vänsterpartiets förslag:

- Produktivitetsavdraget avskaffas 2024, pris- och löneomräkningsmodellen ses över.

8.9 Stärk Sveriges kommuner och regioner – reformtabell

Sveriges kommuner och regioner står inför två stora utmaningar. Det handlar dels om resursbrist, dels om stora rekryteringsbehov. Sammantaget måste vi tyvärr konstatera att regeringen inte tillför tillräckligt med resurser till Sveriges kommuner och regioner för att de ens ska kunna upprätthålla sin nuvarande och nedbantade bemanning.

Vänsterpartiet redovisar i denna motion ett kraftfullt paket för att stärka välfärden.

Det är anmärkningsvärt att regeringen i budgetpropositionen endast skjuter till 6 miljarder kronor i generella statsbidrag till kommuner och regioner. Regeringen tillför också kommunsektorn en del resurser via riktade statsbidrag, främst till sjukvården. Det är naturligtvis bra att regionerna får dessa medel, men Vänsterpartiet menar att generella statsbidrag har en större förutsättning att användas effektivt i verksamheterna.

Vänsterpartiet gör en tydlig ekonomisk prioritering. Vi avvisar regeringens prestationsbundna och riktade insatser till sjukvården. Utöver regeringens 6 miljarder kronor i generella statsbidrag tillför vi kommunsektorn 24 miljarder kronor i generella statsbidrag för 2023. Vi ser också att det finns stora eftersatta investeringsbehov i kommuner och regioner. Därför föreslår vi att ett särskilt investeringsstöd för samhällsfastigheter införs. Vi avsätter 2 miljarder kronor för detta under 2023 och ökar med 1 miljard kronor per år 2024–2025. För att mindre kommuner ska kunna erbjuda en välfärd på lika villkor föreslår vi också ett särskilt stöd till mindre kommuner för att dessa ska kunna jämna ut de stora regionala skillnaderna i kommunalskatt. Vi anslår 1 miljard kronor per år för detta ändamål. Utöver dessa stora reformer föreslår Vänsterpartiet också ett antal riktade satsningar inom bl.a. psykiatrin, kompetensutveckling i äldreomsorgen, skolan och förskolan. Vi föreslår en halvering av biljettpriserna i kollektivtrafiken och ger samtidigt ett riktat investeringsstöd för utbyggnad av kollektivtrafiken. I tabell 3 nedan visas Vänsterpartiets större budgetsatsningar till kommunsektorn.

Tabell 3 Vänsterpartiets budgetsatsningar mot kommunsektorn,
Avvikelse mot regeringen, miljarder kronor

2023	2024	2025
------	------	------

VERKSAMHETER

Förslag i BP23

Generella statsbidrag	6	6	6
Förlossningsvård	0,2	1,5	1,5
Subvention LVU-placeringar	0,5	0,5	
Vaccin covid-19	1,4		

Förslag utöver regeringen

Generella statsbidrag - demografi	14	14	24
Generella statsbidrag - ökad personaltäthet	10	15	22,5
Psykiatrisatsning	1,3	1,3	1,3
Äldreomsorgslyft		1,7	1,7
Sjukvård i glesbygd	1	1	1
Ny resursfördelningsmodell för förskolan			2
Ny resursfördelningsmodell för grundskolan			2
Fritidshem med störst behov	0,3	0,3	0,3
Nej till prestationsbunda medel	-3	-3	-3
Regeringens sjukvårdsatsningar	-2,3	-1,3	-1,3
Summa verksamheter	29,4	37	58

ÖVRIGT

Halverade biljettpreiser i kollektivtrafiken	12	12	12
Investeringsstöd samhällsfastigheter	2	3	4
Investeringsstöd utbyggd kollektivtrafik	4	4	4
Investeringsstöd lekparker m.m.	0,5	0,5	0,5
Avgiftsfri kulturskola	0,3	0,4	0,4
Höjd elbusspremie	1	1	1
Fribelopp i förskoleavgiften	1,3	1,4	1,4
Fribelopp i fritidshemsavgiften	0,6	0,7	0,7
Summa verksamheter och övrigt	51,1	60	82

9 En kunskapsnation i världsklass

Sverige kan och bör bli en kunskapsnation i världsklass. Förutsättningarna finns, men de senaste 30 årens skolpolitik har lett till en utveckling i motsatt riktning. Målet om en kunskapsnation i världsklass är viktigt för att skapa ett mer jämlikt samhälle, där människor mår bättre, deltar i det demokratiska samhället i större utsträckning och på mer jämlika villkor, samt för att bidra med kompetent arbetskraft till arbetsmarknaden och stärka arbetsmarknadens funktionssätt. Utbildning är också en central faktor för ekonomisk jämlikhet. En hög och jämn fördelning av kunskaper ger förutsättningar för både en hög, jämn och rimligt fördelad inkomstnivå.

Den klimatförändring vi befinner oss mitt uppe i kräver en enorm omställning av vårt nuvarande ekonomiska system. Den strukturomvandling som ständigt pågår, som

innebär att hundratusentals jobb försvinner och tillkommer varje år, måste öka kraftigt. Fler jobb kommer att försvinna det närmaste decenniet, men fler jobb måste också skapas för att klara omställningen.

Det innebär stora krav på att ny kunskap tas fram inom forskningen, men också en betydande kompetensväxling på arbetsmarknaden när omvandlingstakten ökar. Motorn i klimatomställningen kommer vara förändrad kunskap, både avseende spets och bredd. Förskola, grundskola och gymnasium måste ge alla medborgare möjlighet att delta i denna omställning, men även det livslånga lärandet, kompetensutveckling och arbetsmarknadspolitiken måste uppgraderas och anpassas till de nya kraven på ökad strukturomvandling.

9.1 Främja ökat deltagande i förskolan

I Skolinspektionens stora utvärdering av förskolan var den övergripande slutsatsen att kvaliteten varierar alltför mycket.⁸⁴ Det är allvarligt eftersom förskolans kompensatoriska uppdrag blir påtagligt i en samhällsutveckling med ökad skolsegregation och socioekonomiska skillnader. En samstämmig forskning visar att en förskolas möjlighet att vara utjämnande är avhängigt av dess kvalitet. Allra störst betydelse har det för barn från ekonomiskt och socialt utsatta förhållanden.⁸⁵

Vänsterpartiet anser att alla barn i Sverige ska erbjudas likvärdig tillgång till förskola. Eftersom förskoleavgiften kan utgöra ett hinder för hushåll med små resurser vill vi genomföra en riktad sänkning av den. Förslaget innebär att det införs ett fribelopp om 20 000 kronor per månad och att den nuvarande gränsen för när maxtaxan börjar gälla höjs med 20 000 kronor per månad. Fribeloppet gör att den nuvarande nivån på maxtaxan inte påverkas. Liknande modell tillämpas redan i dag i flera kommuner, t.ex. Skellefteå.⁸⁶ Förslaget skulle innebära att hushåll med inkomster upp till 20 000 per månad inte betalar någon avgift alls. Hushåll med inkomster mellan 20 000 och 72 400 kronor får sänkt avgift och hushåll med inkomster över 72 400 kronor per månad får samma avgift som i dag.

Tabell 4 Skillnad förskoleavgift per månad i kronor

⁸⁴ Skolinspektionen (2018) Förskolans kvalitet och måluppfyllelse.

⁸⁵ Persson, Sven (2015). En likvärdig förskola för alla barn – innebörder och indikatorer. Stockholm: Vetenskapsrådet.

⁸⁶ Skelleftea.se

<i>Hushållsinkomst</i> ⁸⁷	<i>1 barn</i>	<i>2 barn</i>	<i>3 barn</i>
19 000	570	950	1140
29 000	600	1000	1200
39 000	600	1000	1200
49 000	600	1000	1200
59 000	402	670	804
69 000	102	170	204
79 000	0	0	0

Till följd av förslaget får omkring 320 000 hushåll sänkt förskoleavgift. Det kostar staten omkring 1,4 miljarder kronor per år.⁸⁸

Vänsterpartiets förslag:

- Inför ett statligt finansierat fribelopp i förskoleavgiften.

9.2 Gör förskolans resurstilldelning kompensatorisk

För att fler barn ska få möjlighet att gå i förskola med hög kvalitet krävs att betydande resurser tillförs förskolan. De ökade resurserna behövs för att öka personaltätheten och minska ojämlikheten i barns förutsättningar.

Skolverkets statistik visar att andelen anställda med förskollärarexamen har minskat under de senaste tio åren. Samtidigt har andelen utan utbildning för förskola ökat. Det finns också skillnader mellan fristående och kommunala förskolor, och mellan olika kommuner i landet. Störst brist på förskollärare är det i storstäder och glesbygdskommuner. Det kan variera så mycket som mellan 17 och 70 procent.⁸⁹

För att förskolan ska kunna leva upp till sitt kompensatoriska uppdrag krävs en resurstilldelning som tar hänsyn till de varierande förutsättningar som råder i olika delar av landet och på olika förskolor. Vänsterpartiet vill tillsätta en utredning med uppdrag att ta fram en ny resursfördelningsmodell som innebär att resurserna fördelas kompensatoriskt. Förskolans strukturpengar ska avskaffas och inkluderas i den nya modellen. Utredningens förslag ska börja genomföras 2025 och vara fullt genomförda 2026. Vänsterpartiet avsätter 2 miljarder kronor 2025 och 3 miljarder kronor 2026.

Vidare anser Vänsterpartiet att rätten till förskola ska utökas från dagens 15 till 30 timmar för alla barn i hela landet. En del kommuner erbjuder redan 30 timmar, men

⁸⁷ Inkomster som är avgiftsgrundande: lön/inkomst från eget företag, föräldrapenning, sjukpenning, arbetslöshetsersättning, pension, sjukbidrag. Inkomster som inte är avgiftsgrundande: försörjningsstöd (ekonomiskt bistånd), bostadsbidrag, barnbidrag, studiemedel (bidrag och lån).

⁸⁸ RUT 2022:750.

⁸⁹ Skolverket (2021) Likvärdig förskola i svårigheter.

Vänsterpartiet anser att förskolan är för viktig för att det ska råda så stora skillnader mellan kommunerna avseende vad barn har rätt till. Hur det ska genomföras och finansieras bör utredas tillsammans med resursfördelningsmodellen. Samma utredning bör även undersöka hur personalförstärkningar och hårdare regler om barngruppernas storlek kan genomföras, samt hur rätten till barnomsorg för föräldrar som arbetar på obekväm arbetstid ska stärkas och hur det ska bli obligatoriskt för kommunerna att erbjuda öppen förskola.

Vänsterpartiets förslag:

- Tillsätt en statlig utredning med följande uppdrag:
 - Ta fram en ny kompensatorisk resursfördelningsmodell enligt samma principer som vi vill se i grundskolan. Förskolans strukturpengar ska avskaffas och inkluderas i den nya modellen.
 - Utredningens förslag ska börja genomföras 2025 och vara fullt genomförda 2026. Vänsterpartiet avsätter 2 miljarder kronor 2025 och 3 miljarder kronor 2026.
 - Ta fram förslag på genomförande och finansiering av rätt till 30 timmars förskola för alla barn från 1 års ålder.
 - Ta fram förslag på lagstiftning om rätt till barnomsorg på obekväm arbetstid.
 - Ta fram förslag på lagstiftning om att införa en skyldighet för kommuner att erbjuda öppen förskola.

9.3 Inför en ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i grundskolan

Vänsterpartiet vill se en ny resursfördelningsmodell för grundskolan och förskoleklass som är mer kompensatorisk. Det likvärdighetsbidrag som finns i dag behöver stärkas och möjligheterna för skolans huvudmän att motverka likvärdighetsbidragets kompensatoriska effekt behöver minska. Den exakta utformningen av den nya modellen behöver utredas tillsammans med andra reformer för att stärka skolans kompensatoriska uppdrag.

Dagens modell där en viss summa pengar följer med varje elev skapar incitament för stora klasser eftersom kostnaderna för att bedriva undervisning i stort sett är desamma oavsett klassens storlek. Stora klasser innebär därmed ekonomiska överskott och mindre klasser leder till underskott. Skolor på landsbygd och skolor med elever med behov av

mindre undervisningsgrupper missgynnas. Klasstorlek och lärartäthet har betydelse för elevers kunskapsinläring. Tydligast är det för elever som går de första åren i grundskolan, samt elever som inte får så mycket stöd i sina studier hemifrån.

Utredningen ska därför bl.a. ta fram förslag om hur det nuvarande skolfinansieringssystemet med skolpeng kan avskaffas till förmån för en klasspeng.

Utredningen ska också säkerställa att den nya modellen inte medför ökade kostnader för kommuner med sämre ekonomi, och undanträngning av annan kommunal service, samt att resursfördelningen inte blir mindre kompensatorisk i någon kommun. Modellen ska också utformas så att resurser fokuseras till de lägre årskurserna där de kompensatoriska insatserna har störst effekt.

Lärarna behöver mer stöd och avlastning i sitt arbete av andra personalkategorier. Därför ska utredningen också se över hur nyckeltal för skolläkare, speciallärare, specialpedagog, skolsköterska, skolkurator, skolpsykolog samt studie- och yrkesvägledare vid varje skolenhet kan införas och finansieras. Vänsterpartiet anser att alla elever ska garanteras rätten till tryckta läromedel av hög kvalitet. Vi vill därför omsätta förslagen i Läromedelsutredningen (SOU 2021:70) till lagstiftning.

Utredningen ska också se över vilka nuvarande riktade statsbidrag som kan tas bort och införlivas i likvärdighetsbidraget. Utöver det avser vi tillföra omkring 2 miljarder kronor 2025 och 3 miljarder kronor från 2026. Utredningen ska vara klar 2023, reformerna ska börja genomföras 2025 och vara fullt genomförda 2026.

Vänsterpartiets förslag:

- Tillsätt en statlig utredning för att ta fram en ny kompensatorisk resursfördelningsmodell enligt följande principer:
 - Skolpengen ska ersättas av en klasspeng som viktas utifrån lokala förutsättningar.
 - Likvärdighetsbidraget, som baseras på elevsammansättning förstärks kraftigt och flera riktade statsbidrag avskaffas för att medlen som är avsatta till dem ska tillskjutas likvärdighetsbidraget.
 - Nyckeltal för skolläkare, speciallärare, specialpedagog, skolsköterska, skolkurator och skolpsykolog samt för studie- och yrkesvägledare vid varje skolenhet ska införas och resursfördelningsmodellen ska ta hänsyn till ökade kostnader till följd av det.

- Utredningen ska vara klar 2023, reformerna ska börja genomföras 2025 och vara fullt genomförda 2026. Vi tillför 2 miljarder kronor 2025 och 3 miljarder kronor från 2026.
- Omsätt förslagen i Läromedelsutredningen (SOU 2021:70) till lagstiftning.

9.4 Stärk de kompensatoriska insatserna i gymnasieskolan

Den svenska grundskolans oförmåga att kompensera för de olika förutsättningar elever har, som beskrivs ovan, tycks även gälla för gymnasieskolan. I betänkandet I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning konstateras att det sedan länge är väl känt att elever i gymnasieskolan når olika studieresultat beroende på deras bakgrund.⁹⁰

Gymnasieskolan är en frivillig skolform men samtidigt är en gymnasieexamen en avgörande nyckel till arbetsmarknaden och ett vuxenliv med egen försörjning och god hälsa. Därför behöver gymnasieskolans uppdrag och arbetssätt tydligt utgå från målsättningen att alla ska slutföra en gymnasieutbildning eller motsvarande inom andra skolformer. Betydligt större insatser behöver göras för att få alla unga att påbörja och slutföra en gymnasieutbildning.

Gymnasieskolan behöver, precis som övriga skolformer, en resurstilldelningsmodell som är mer kompensatorisk än den nuvarande. Gymnasieskolan skiljer sig från grundskolan på så vis att det sker en annan selektering av eleverna genom betygsintagningen, samtidigt som avstånd mellan hem och skola spelar mindre roll i gymnasieåldern än i grundskolan. Därför behöver en ny resurstilldelningsmodell för gymnasieskolan se något annorlunda ut än den för grundskolan.

Vänsterpartiet vill att det införs ett likvärdighetsbidrag för gymnasieskolan liknande det i grundskolan men utformat så att det tar hänsyn till gymnasieskolans utformning. Hur ett sådant likvärdighetsbidrag ska utformas behöver utredas tillsammans med en ny resurstilldelningsmodell. I en sådan utredning bör förslaget om ett sektorbidrag för gymnasieskolan som presenterats av Lärarnas Riksförbund övervägas, och möjligheten att omvandla befintliga riktade statsbidrag till ett nytt likvärdighetsbidrag eller sektorbidrag bör utredas. Vänsterpartiet avser tillskjuta omkring ytterligare 1 miljard kronor till gymnasieskolan från 2025. Utredningen ska vara klar 2023, reformerna ska börja genomföras 2025 och vara fullt genomförda 2026.

⁹⁰ SOU 2022:34.

Vänsterpartiets förslag:

- Tillskjut omkring ytterligare 1 miljard kronor till gymnasieskolan från 2025.
- Tillsätt en statlig utredning för att ta fram en ny kompensatorisk resurstilldelningsmodell för gymnasieskolan enligt samma principer som vi föreslår för grundskolan, men utifrån gymnasieskolans särskilda förutsättningar.

9.5 Främja ökat deltagande i fritidshemmen

Fritidshemmen är en del av en samlad skoldag och ska därför hålla lika hög kvalitet som skolan. Många barn börjar och slutar sin dag på fritidshemmet. Fritidshemmen har också en viktig roll vad gäller informellt lärande. För att främja jämlikhet och jämställdhet är det viktigt att uppmärksamma skillnader i nyttjandet av fritidshem. Det kan röra sig om föräldrarnas utbildning, födelseland, civilstånd och även bostadsort.

Barn till högutbildade går betydligt oftare på fritidshem än barn vars föräldrar har kortare utbildning. Dessutom vet vi att barn i ekonomiskt utsatta hushåll deltar i mindre utsträckning i organiserade fritidsaktiviteter. Detsamma gäller barn med ensamstående föräldrar, varav de flesta är kvinnor, barn i arbetarhushåll och barn vars föräldrar är födda utomlands. För dessa barn är rätten till bra fritidshem än viktigare. För att fler barn ska kunna ta del av fritidshemmens viktiga verksamhet föreslår Vänsterpartiet att ett fribelopp införs för fritidshemsavgiften så att de med låga inkomster betalar en lägre avgift än i dag.

Förslaget innebär att det införs ett fribelopp om 20 000 kronor per månad och att den nuvarande gränsen för när maxtaxan börjar gälla höjs med 20 000 kronor per månad. Fribeloppet gör att inte nivån på maxtaxan inte påverkas.

Förslaget kommer att innebära att hushåll med inkomster upp till 20 000 per månad inte betalar någon avgift alls. Hushåll med inkomster mellan 20 000 och 72 400 kronor får sänkt avgift och hushåll med inkomster över 72 400 kronor per månad får samma avgift som i dag.

Tabell 5 Skillnad fritidshemsavgift per månad i kr

<i>Hushållsinkomst⁹¹</i>	<i>1 barn</i>	<i>2 barn</i>	<i>3 barn</i>	
19 000	380	570	760	
29 000	400	600	800	
39 000	400	600	800	

⁹¹ Inkomster som är avgiftsgrundande: lön/inkomst från eget företag, föräldrapenning, sjukpenning, arbetslöshetsersättning, pension, sjukbidrag. Inkomster som inte är avgiftsgrundande: försörjningsstöd (ekonomiskt bistånd), bostadsbidrag, barnbidrag, studiemedel (bidrag och lån).

49 000	400	600	800
59 000	268	402	536
69 000	68	102	136
79 000	0	0	0

Till följd av förslaget får omkring 260 000 hushåll sänkt fritidshemsavgift. Det kostar staten omkring 650 miljoner kronor per år.⁹²

Precis som inom förskolan behövs personalförstärkningar och staten behöver gå in med mer resurser som fördelas efter behov. Det skulle förbättra möjligheterna att bedriva en meningsfull verksamhet med hög pedagogisk kvalitet. Vänsterpartiet vill se en särskild satsning på ökad personaltäthet där behoven är som störst. För det avsätter vi 250 miljoner kronor per år.

Vänsterpartiets förslag:

- Inför ett statligt finansierat fribelopp i fritidshemsavgiften.
- En statligt finansierad satsning på ökad personaltäthet där behoven är som störst.

9.6 Minska studenternas ekonomiska risk vid högre utbildning

Vänsterpartiets syn på kunskap som en demokratisk rättighet innebär att vi ser en breddad rekrytering till högskolan som en viktig målsättning. Det ökar också den sociala rörligheten och gör det möjligt för fler att t.ex. vidareutbilda sig eller byta bana om så krävs.

En av de viktigaste förutsättningarna för att göra kunskap och utbildning tillgänglig för fler människor är ett studiestödssystem som ger social och ekonomisk trygghet för studerande på allt från vuxenutbildning till högskola. Studiemedlen är en viktig orsak till att den sociala snedrekryteringen till högre utbildning har minskat. Samtidigt är personer från studieovana hem mindre benägna att ta lån och börja studera.

Vänsterpartiet vill därför se över och ändra lånevillkoren för att överbygga de hinder det kan innebära. Vi vill också återinföra studerandevillkoret i a-kassan, vilket beskrivs närmare i avsnitt [7.6](#).

Studiestödssystemet har ändrats flera gånger genom åren, vilket har medfört att den ekonomiska risken flyttats från staten till individen, i fler steg. I januari 2023 tas ytterligare ett steg i den riktningen då räntan på studielånen höjs, delvis för att finansiera nya och äldre kreditförluster på studielån. Vänsterpartiet är emot denna utveckling och

⁹² RUT 2022:750

röstade emot den förändring som genomförs 2023. Vänsterpartiet vill att den modell som gäller för studielån tagna före 1989 ska gälla för alla studielån. Det innebär att den som under 2022 tjänar under 169 000 kronor (3,5 prisbasbelopp) per år inte behöver betala tillbaka på sitt studielån. För den som har barn under 10 år ligger gränsen för 2022 i stället på 217 300 kronor (4,5 prisbasbelopp) per år. Enligt reglerna från före 1989 skrivs skulderna av vid 65 års ålder, en sänkning med sju år jämfört med den nuvarande modellen. Statens kostnader för förslaget uppstår i de fall låntagarna inte kan betala tillbaka lånen. Över tid väntas därmed statens kostnader till följd av förslaget växa, men för kommande år uppskattas det uppgå till omkring 100 miljoner kronor. Vänsterpartiet anser vidare att en större del av studiemedlet bör utgöras av studiebidrag, och att andelen lån bör minska. På sikt bör målet vara ett renodlat studiebidrag utan lån.

Studiestartsstöd är ett bidrag som vissa arbetslösa kan få under en kortare tid för att läsa in en gymnasieutbildning och öka chanserna till jobb. Vänsterpartiet är positiva till studiestartsstödet och föreslår därför en utökning av det för att ge fler möjlighet att ta del av det. Vi vill avsätta ytterligare 250 miljoner kronor till studiestartsstödet.

Vänsterpartiets förslag:

- De återbetalningsregler för studielån som gällde före 1989 ska gälla alla studielån.
- Förstärk studiestartsstödet.
- Återinför studerandevillkoret i a-kassan.

9.7 Öka satsningarna på högre utbildning universitet och högskola

Nuvarande resursfördelningssystem för högre utbildning har snart funnits i 30 år. I dag får utbildningarna en finansiering som styrs av en prislapp där olika utbildningar får olika anslag.

Sedan prislappssystemet infördes 1993 har visserligen vissa justeringar i beloppen gjorts men modellen bygger på utbildningarnas kostnader i början på 1990-talet. Vänsterpartiet menar att dessa prislappar behöver ses över och finansieringssystemet göras om så att finansieringen följer högskolans och utbildningarnas behov och förändringar i kostnader. I väntan på en mer genomgripande förändring föreslår Vänsterpartiet en höjning av samtliga prislappar med 1 000 kr per helårsstudent från 2023 och 2 000 kronor per helårsstudent från 2024. Förslaget beräknas öka statens utgifter med omkring 325 miljoner kronor 2023 och 650 miljoner kronor från 2024.

Styr- och resursutredningen (SOU 2019:6) föreslog en förändrad finansiering av högre utbildning. Utredningen konstaterade bl.a. att det prestationsbaserade

resurstilldelningssystemet medför att utbildningar på grundnivå och avancerad nivå som på olika sätt är flexibla för studenten ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena att erbjuda.

Vänsterpartiet var redan vid införandet av ett prislappssystem kritiskt till att en del av pengarna fördelades genom en prestationsdel baserad på poängproduktion. För att öka möjligheten för fler att studera och för att trygga lärosätenas finansiering och möjlighet till utveckling anser Vänsterpartiet att prestationsdelen i högskolans finansieringssystem bör avskaffas.

Universiteten och högskolorna tillhör den statliga sektorn och omfattas därmed av den pris- och löneomräkningsmodell som styr uppräkningsmodellen av de medel som tilldelas dem. Modellen innehåller ett s.k. produktivitetsavdrag – en årlig generell besparing. Vänsterpartiet vill avskaffa detta avdrag, vilket skulle leda till ökade anslag till universiteten och högskolorna. Över tid blir ökningen betydande. Förslaget att avskaffa produktivitetsavdraget beskrivs närmare i kapitel 3.

Vänsterpartiet vill även se en utbyggnad av antalet basår och basårsplatser från 2024. Basåren fyller en viktig funktion i att erbjuda behörighetsgivande studier i en högskolemiljö. Erfarenheten från lärosätena visar också att de som gått ett basår klarar efterföljande utbildning bättre än de som kommer direkt från gymnasiet. Vänsterpartiet avsätter 200 miljoner kronor per år till ändamålet 2024 och 400 miljoner kronor från 2025.

Vänsterpartiet vill även införa en modell liknande Dalamodellen i nationell skala för att möta personalbristen inom utbildningssektorns yrken, såsom lärare, förskollärare och lärare mot fritidshem. Modellen innebär att studier till lärare kombineras med arbete på en skola.

Vänsterpartiets förslag:

- Höj ersättningen till lärosätena per helårsstudent med 1 000 kronor per helårsekvivalent 2023 och 2 000 kr per helårsekvivalent från 2024.
- Bygg ut antalet basår och basårsplatser från 2024.
- Inför en modell liknande Dalamodellen i nationell skala för att möta personalbristen inom utbildningssektorns yrken, såsom lärare, förskollärare och lärare mot fritidshem.

9.8 Hög forskningens basanslag

Genom forskning skapas ny kunskap. Denna kunskap är viktig för att utveckla ekonomin, skapa arbetstillfällen, förbättra välfärden och skapa ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Forskning behövs även för att utsätta vårt samhälle för kritisk granskning i syfte att utveckla demokratin, kultur- och samhällslivet. Därför behövs ett ökat stöd till den fria forskningen.

Vänsterpartiet stödjer en sammanhållen forskningspolitik och står bakom ambitionerna om en mer jämställd akademi. Styr- och resursutredningens resonemang om forskningsmedel tydliggjorde att lärosätenas anslag för forskning behöver öka. Vi vill avsätta ytterligare 500 miljoner kronor 2024 och 1 miljard kronor per år från 2025 till forskning, genom en förstärkning av basanslagen. Denna satsning är inte styrd eller riktad utan används på de sätt som lärosätena anser mest lämpligt.

Vänsterpartiets förslag:

- Avsätt 500 miljoner kronor extra till forskning genom förstärkning av basanslagen 2024 och 1 miljard kronor från 2025.

9.9 Stöd till folkbildningen

Folkbildningen är en viktig plattform för människors möjlighet till bildning och utveckling under hela livet. Den stärker demokratin och människors möjlighet att delta i samhället. Folkhögskolorna har en alldeles särskild roll i att erbjuda utbildning för de som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning och ett viktigt mål är att utjämna utbildningsklyftor och att höja utbildningsnivån generellt i samhället. Folkbildningen möjliggör också att människor kan ta del av kultur, skapa kultur och verka inom kulturen oavsett var i landet man bor. Folkbildningsanslaget har ingen lön- och prisuppräknings och har därför urholkats över tid. Vi ser därför ett behov av att öka stödet till folkbildningen. Vi satsar 160 miljoner kronor för 2023 och ökar sedan stödet till 200 miljoner kronor för 2024 och 250 miljoner kronor för 2025.

Under coronapandemin satsades det på 4 000 extra platser på folkhögskolorna. Arbetslösheten är fortsatt hög och folkhögskolan är duktiga på att nå de med kort utbildning som står långt från arbetsmarknaden. Vänsterpartiet föreslår en nedtrappning av satsningen samtidigt som vi räknar upp själva ersättningsnivån per plats. Det stärker ekonomin långsiktigt på folkhögskolorna och ger fokus på utveckling av verksamheten, bättre villkor för pedagogerna och förbättrade studieresultat, inte bara volymökningar.

Vänsterpartiet avsätter 400 miljoner kronor 2023 för att sedan trappa ned stödet till 350 miljoner kronor 2024 och 300 miljoner kronor 2025.

De asylsökande och de flyktingar från Ukraina som inte haft rätt att läsa SFI har erbjudits insatser Svenska från dag ett och Vardagssvenska genom studieförbunden. Studieförbunden bedömer att det här är grupper som fortsatt behöver mycket stöd och kriget i Ukraina kan pågå under lång tid. Under det här anslaget finns också riktade medel för föräldralediga nyanlända och personer långt från arbetsmarknaden.

Vänsterpartiet avsätter 120 miljoner kronor 2023 samt 150 miljoner kronor 2024 och 60 miljoner kronor 2025.

Vänsterpartiets förslag:

- Stärk folkbildningen med 680 miljoner kronor 2023, samt 700 miljoner kronor 2024 och 610 miljoner kronor för 2025.

9.10 Kulturskolor för alla barn

Det är samhällets ansvar att ge alla barn och unga i landet lika goda möjligheter att bygga vidare på den första upptäckar- och skaparglädjen och på lusten att söka kunskap och lära sig nya saker, vidga sin värld och få del i nya sammanhang. Kulturskolan är landets största barn- och ungdomskulturverksamhet och spelar en viktig roll för barns och ungas möjlighet att själva utöva kultur. Barn som ges möjlighet att utöva kultur får ökat självförtroende, stärker sin problemlösande förmåga och blir bättre på socialt samspel. Drama, dans, bildkonst, film, musik och andra kulturyttringar är viktiga för att stärka barns möjligheter att uttrycka sig med mer än det talade språket. Dock kan avgiften till kulturskolan vara ett stort problem som utestänger många. Vänsterpartiet föreslår därför en satsning på 300 miljoner kronor per år för att påbörja arbetet med att göra kulturskolan avgiftsfri.

Regeringen slopar i sin budget det utvecklingsstöd för kulturskolor som Vänsterpartiet var med och införde 2018. Stödet halveras för 2023 och försvinner därefter helt. Vi föreslår i stället att det permanentas som ett nationellt stöd för utvecklingsinsatser för att öka tillgängligheten. Stödet ska vara sökbart för kommunerna.

Vänsterpartiets förslag:

- Avsätt medel för att utveckla landets kulturskolor och påbörja arbetet med att göra dem avgiftsfria: 300 miljoner kronor 2023 och sedan 400 miljoner kronor 2024 respektive 2025.

9.11 Reformtabell

Tabell 6 Reformtabell En kunskapsnation i världsklass (miljarder kronor)

	2023	2024	2025
Inför fribelopp i förskoleavgiften	1,3	1,4	1,4
Ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i förskolan	0,0	0,0	2,0
Ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i grundskolan	0,0	0,0	2,0
Ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i gymnasieskolan	0,0	0,0	1,0
Inför fribelopp i fritidshemsavgiften	0,6	0,7	0,7
Personalförstärkning på fritidshem med störst behov	0,3	0,3	0,3
Minska studentens ekonomiska risk vid högre utbildning	0,1	0,1	0,1
Förstärk studiestartsstödet	0,3	0,3	0,3
Bygg ut basåren	0,0	0,2	0,4
Höj ersättningen till lärosätena	0,3	0,6	0,6
Höj forskningens basanslag	0,0	0,5	1,0
Stöd till folkbildningen	0,7	0,7	0,6
Kulturskolor för alla barn	0,3	0,4	0,4
Totalt	3,9	5,2	10,8

10 Hållbara investeringar för en hållbar framtid

Klimatfrågan förutsätter samhällets handlingskraft och beslutsamhet. Vänsterpartiet arbetar för att klimatomställningen ska göras till en central del av den ekonomiska politiken. På mycket kort tid behöver omställningen av vår konsumtion och produktion sättas i centrum av samhällets utveckling för att vi ska nå de ambitiöst satta klimatmålen. Politiken har allt för länge satt sin tilltro till marknadens krafter i hopp om att klimatomställningen ska hanteras utan det aktiva samhällets inblandning. Men marknaden kan inte lösa kritiska systemfrågor. Det går exempelvis inte att bygga elbilar om det inte finns tillräckligt med laddstolpar eller en utbyggd förnybar elproduktion och nätkapacitet. Konsumtion som är fossilfri måste också initialt kunna utvecklas utan det grundläggande marknadskravet på lönsamhet. Det helhetsansvaret kan bara det offentliga ta och när den inte gör det hålls nödvändiga förändringar tillbaka. Sammantaget gör det att införandet av ny teknik går alldeles för långsamt och mycket av utsläppsminskningarna i praktiken måste tas via beteendeförändringar och minskad konsumtion, en strategi som både riskerar att möta stort motstånd och dras med betydande ineffektivitet.

Ett annat lika viktigt skäl är att pris på koldioxid – koldioxidskatt – har en regressiv effekt. Höginkomsttagare som konsumerar mer (större utsläpp) betalar förvisso mer i kronor men som andel av inkomsten blir effekten mindre än för låg och medelinkomsttagare. Det innebär att effekten blir att marknaden skapar mest undanträngning av konsumtion hos de hushåll som redan i dag har lägst utsläpp och inte heller kan bibehålla sin konsumtion med hjälp av minskat sparande.

10.1 En investeringsplan för grön omställning

Sverige har goda förutsättningar att nå de ambitiöst satta klimatmål som vi har åtagit oss att leva upp till. Genom gemensamma ansträngningar och ett aktivt samhälle som investerar i klimatet och miljön kan vi åstadkomma en verkligt meningsfull och effektiv klimatomställning. Vänsterpartiet vill ta sikte på en klimatpolitik som är strukturerad, omfattande och folkligt förankrad. För att klimatomställningen ska bli verkningsfull måste hela samhället och alla delar av ekonomin ställas om.

Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimatomställningen accelereras på det sätt som efterfrågas av bl.a. Klimatpolitiska rådet. Med Vänsterpartiets föreslagna investeringar kommer Sverige att ta reella steg mot att bli världens första fossilfria välfärdsland. Vi går från ord till handling och föreslår en omställningspolitik som kommer märkas i alla delar av vårt samhälle.

Redan nästa år behöver samhället dels genomföra viktiga klimatinsatser, såsom att halvera biljettpiserna i kollektivtrafiken och stärka järnvägsunderhållet, dels inleda ett strukturerat planerande inför vår tids stora investeringsåtagande. Vänsterpartiet föreslår att en Klimatinvesteringsmyndighet inrättas som ges i uppdrag att planera, samverka och strukturera det gröna investeringsprogram som sjesätts fullt ut 2024.

Vänsterpartiets Klimatinvesteringspaket:

- Investera 490 miljarder kronor över tio år i en stärkt transportinfrastruktur med fokus på järnvägsutbyggnad.
- Investera 130 miljarder kronor i bygg- och fastighetssektorn för klimatreoveringar och förbättrad nybyggnation.
- Investera 100 miljarder kronor över tio år i ett robust elnät och förnyelsebar elproduktion.
- Stärk skyddet av värdefull natur och återställa naturliga kolsänkor.
- Stärk det additionella klimatbiståndet.

10.2 En investeringsplan för klimatet ger ökad sysselsättning

Vänsterpartiet söker mandat för att genomföra ett historiskt omfattande investeringspaket för klimatet. Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimatomställningen accelereras.⁹³ Vi föreslår en investeringsledd klimatpolitik för att främja utvecklingen inom tre områden: transporter, energi och bostäder. Med Vänsterpartiets föreslagna investeringar skulle Sverige ta reella steg mot att bli världens första fossilfria välfärdsland. Ett sådant omfattande investeringspaket får också positiva effekter på svensk ekonomi och arbetsmarknad.

Olika typer av offentliga satsningar får olika effekter på ekonomin och på de offentliga finanserna. En satsning som till stor del ökar efterfrågan på inhemskt producerade varor och tjänster ger en positiv effekt på den svenska produktionen och sysselsättningen. Det ger i sin tur s.k. multiplikatoreffekter eftersom en högre sysselsättning och lägre arbetslöshet ger högre hushållsinkomster, när människor går från arbetslöshet till arbete. En del av investeringsbehoven relaterade till klimatomställningen är tydligt arbetskraftsintensiva. Ett exempel är energieffektivisering av bostadssektorn. Ett annat exempel är utbyggnad av laddinfrastruktur för att påskynda elektrifieringen av transportsektorn. Den typen av investeringar ger större effekt på sysselsättningen än investeringar som har stor kapitalintensitet.

Offentliga investeringar kan få mycket stora återverkningar i ekonomin – mångdubbelt större än exempelvis skattesänkningar.⁹⁴ Vänsterpartiet har presenterat beräkningar på hur stora effekter vårt klimatinvesteringspaket kan ge på BNP och arbetslöshet i vår ekonomisk-politiska plattform ”Ny start för Sverige”.

De ekonomiska effekterna av offentliga investeringar är självklart inte bara beroende av hur mycket som investeras, utan även under vilka former de investeras. Om allt arbete utförs av gästarbetare till låga löner som efter avslutat arbete återvänder till sitt hemland blir följdverkningarna i den svenska ekonomin av de extra investeringarna mindre. Krav om arbetstillstånd, kollektivavtalsenliga löner eller skattskyldighet i Sverige liksom kontroller och kraftfulla sanktioner mot fuskande arbetsgivare är inte bara viktiga för att skydda arbetstagarnas villkor och svenska skatteintäkter. De är också viktiga för att ge svenska företag och arbetare en schysst möjlighet att konkurrera på

⁹³ <https://www.dn.se/debatt/infor-ett-underskottsmal-for-att-betala-klimatsatsningar/>

⁹⁴ Konjunkturinstitutet (2021), Finanspolitiska multiplikatorer i Sverige.

lika villkor och på så sätt säkerställa att en större del av det välstånd som skapas i arbetet med att bygga ny infrastruktur kommer den svenska ekonomin till del.

För att dessa investeringar ska få fullt genomslag i form av ökad sysselsättning och minskad arbetslöshet är det nödvändigt att det samtidigt görs omfattande satsningar på utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken. Samtidigt som arbetslösheten är hög så råder det i dag brist på yrkesutbildade personer i flera branscher.

10.3 Klimatsmarta och trygga boenden

Det gröna samhällsbygget förutsätter trygga och klimateffektiva bostäder i hela landet. Det svenska miljonprogrammet har givit oss välbyggda och välplanerade flerfamiljshus. Dessutom finns det mycket som tyder på att de robusta miljonprogramshusen lämpar sig väl för omfattande klimatanpassningar. Vänsterpartiet söker mandat för en politik som skulle föra miljonprogrammet in i vår tid och genom flera åtgärder bli ett verkligt miljöprogram.

Enligt Boverket är ca 140 000 bostäder i miljonprogrammet i akut behov av renovering. Nästan lika många är i behov av renovering inom kort. Vänsterpartiet vill att de renoveringar som görs också ska bidra positivt till klimatomställningen. Det handlar om allt från nya materialval till energieffektiviseringsåtgärder, solpaneler på taket och system för en lokal cirkulär ekonomi. Genom smarta och ändamålsenliga renoveringar kan allt från dragiga fönster till droppande kranar åtgärdas, moderna materialval och varsamma restaureringar gör badrum och kök hållbara över lång tid.

Vänsterpartiet vill investera 100 miljarder kronor de kommande tio åren för att åstadkomma effektiva och ändamålsenliga klimatreoveringar av det befintliga bostadsbeståndet, utan att betalningsbördan tynger hyresgästerna i allt för hög utsträckning. Investeringarna åstadkommer stor klimatnytta samtidigt som hyresgästernas boendestandard stärks väsentligt. Investeringsmedel ska kunna sökas av såväl allmännyttiga som privata fastighetsägare, i likhet med ett investeringsstöd, och täcka en del av omkostnaderna för att göra nödvändiga renoveringar med tydligt satta klimat och miljökrav.

Trygghet i arbetslivet måste åtföljas av trygghet på bostadsmarknaden och i bostadsområdena. De senaste decenniernas utförsäljningspolitik och växande underinvesteringar på bostadsområdet har inneburit svår bostadsbrist på de flesta platser i landet. Den utvecklingen måste brytas. Trygghet behöver tillskapas genom att bygga bostäder till överkomliga priser, att renoveringar inte innebär chockhöjningar av

hyrorna och att samhällets stöd riktas om från det ägda till det hyrda boendet. Den situation som råder i dag med kraftiga subventioner, bidrag och skattelättnader till hus- och bostadsrättsägare är i hög utsträckning oförenlig med en social bostadspolitik till gagn för löntagarkollektivet.

För att minska bostadsbristen är det uppenbart att fler hyresrätter med överkomlig hyra behöver byggas. Ett effektivt sätt att stimulera nyproduktionen av hyresrätter är genom investeringsstöd.

Om hälften av Sveriges flerbostadshus byggdes i trä i stället för i andra material år 2025 skulle klimatpåverkan i byggskedet kunna minskas med så mycket som 40 procent per år. Vänsterpartiet föreslår därför 30 miljarder kronor över en tioårsperiod för investeringar i hållbar nyproduktion. Medel ska kunna sökas, som ett komplement till investeringsstödet, för att stärka klimatnyttan för nybyggnationen.

Tidigare generationers ansträngningar för att bygga sammanhållna bostadsområden med samhällsfastigheter i nära anslutning till bostadsfastigheter är i färd med att gå om intet genom en växande underhållsskuld. Detta har lett till att många samhällsfastigheter är slitna med omfattande renoveringsbehov. Svaret på utmaningen med de stora renoveringsbehoven har från kommun- och regionledningar runtom i landet allt för ofta varit att privatisera fastigheterna och sedan hyra in sig för att fortsätta bedriva verksamhet. Det är både kortsiktigt och oekonomiskt. När samhället ger upp rådigheten över dessa fastigheter så försätts det allmänna i en beroendesituation gentemot privata fastighetsägare för lång tid framöver. Det underminerar möjligheterna till att göra nödvändiga klimatinvesteringar men också möjligheten för samhället att göra justeringar av fastigheterna för att möta framtidens behov.

För att kunna göra nödvändiga investeringar och renoveringar i samhällsfastigheterna vill Vänsterpartiet instifta en ny typ av investeringsstöd. Det nya investeringsstödet ska möjliggöra investeringar i samhällsfastigheter på kommunal och regional nivå utan att det oproportionerligt tynger den kommunala ekonomin. Genom investeringar på 5 miljarder kronor per år kan regioner och kommuner söka stöd för att göra renoveringar och underhåll i syfte att bevara, utveckla och klimatanpassa befintliga samhällsfastigheter.

I kombination med detta vill Vänsterpartiet införa en stopplag som gör det olagligt att sälja ut samhällsfastigheter. Förutom i enstaka undantagsfall ska kommuner, regioner och staten förvalta och utveckla sitt fastighetsbestånd. I de fall en utförsäljning motiveras av att investeringar behöver göras på en annan plats inom kommunen eller

regionen ska ansvarig länsstyrelse göra en bedömning av situationen och medge eventuella undantag.

Vänsterpartiets förslag:

- Investera 2,56 miljarder kronor 2023 och sedan 5,9 miljarder kronor 2024 och 7,5 miljarder kronor 2025 i upprustning och klimatanpassning av befintligt hyresrättsbestånd.
- Stärk investeringsstödet för tillskapandet av fler hyresrätter med överkomlig hyra och stärkt det kontinuerligt under de kommande tre åren.
- Investera 3 miljarder kronor i hållbar nybyggnation fr.o.m. 2024.
- Inrätta ett nytt investeringsstöd för samhällsfastigheter om 2 miljarder kronor 2023, 3 miljarder kronor 2024 och 4 miljarder kronor 2025. Investeringsstödet ska sedan permanentas på 5 miljarder kronor per år.
- Inför en stopplag som generellt förbjuder utförsäljning av samhällsfastigheter.
- Inrätta en särskild pott för kommuner att söka medel ur i syfte att upprusta, utveckla och bygga nya lekparkar, bemannade parklekar och områden för spontanidrott.

10.4 Förnybar energi

För att åstadkomma en snabb och omfattande klimatomställning behöver vi elektrifiera delar av samhället. När fordonsflottan ska ställas om från fossilberoende till i huvudsak el, samtidigt som tåginfrastrukturen byggs ut och industrins tillverkningsprocesser skiftar till fossilfritt, kommer tillgången på el behöva öka betydligt, i vissa scenarion förutspås användningen öka mångdubbelt gentemot i dag. Sannolikt innebär denna process den största utbyggnaden av produktion och distribution av el i modern tid i Sverige.

Trots att det finns en stor potential för havsbaserad vindkraft i Sverige har byggandet ännu inte tagit fart. Förutom de uppenbara klimatvinsterna ger havsbaserad vindkraft dessutom fler jobb i Sverige, eftersom mycket arbete måste utföras på plats. En utbyggd havsbaserad vindkraft i södra Sverige skulle också minska belastningen på överföringskapaciteten från de norra till de södra delarna av landet.

Havsbaserad vindkraft är emellertid inte möjligt på alla platser i landet. Därför behöver utbyggnaden på land också accelereras. Kommunerna har i dag i praktiken vetorätt mot vindkraft. Detta genom att en kommun som är negativt inställd till

vindkraft helt enkelt kan låta bli att ta upp sådana ärenden och därmed helt bromsa utbyggnaden. Kommunernas åsikt ska väga tungt, men i ett läge där Sverige på energiområdet ska gå från fossil energi och kärnkraftsenergi till förnybar och lägre energianvändning är ett kommunalt veto orimligt. Möjligheten till kommunalt veto mot vindkraft bör avskaffas.

Det behövs bättre incitament för utbyggnad av vindkraft, både land- och havsbaserad, genom att gynna den kommun och de boende i närområdet där vindkraften ska byggas. Vänsterpartiet vill öka acceptansen för vindkraft genom att lagstifta om en produktionsbaserad ekonomisk ersättning som går till de lokalsamhällen där vindkraft byggs.

Regeringens elprisstöd till hushåll och företag har en fördelning som både är orimlig och ologisk. Regeringen planerar att betala tillbaka 55 miljarder kronor till hushåll och företag för perioden oktober 2021 till september 2022. Det förslag som regeringen gått fram med innebär att alla elavtal, hushåll som företag, får i praktiken ett pristak på 75 öre. Staten betalar mellanskillnaden mellan 75 öre och det medelpris som gällt i elprisområdet. Det betyder att södra Sverige får elkunderna 79 öre per kilowatt de förbrukat och i mellersta Sverige får de 50 öre. I norra Sverige får man ingenting då medelpriset varit lägre än 75 öre. För att få ned elpriserna framåt krävs att vi tar tillbaka kontrollen över den misslyckade elmarknaden. Vänsterpartiets förslag om Sverigepriser är den naturliga lösningen: att hindra kontinentens höga elpriser att smitta av sig här. Men det är just en lösning framåt. För de som redan har drabbats av de höga elpriserna behövs också en kompensation för den tid som varit. Vänsterpartiet vill därför också ha en elpriskompensation, men föreslår att regeringens förslag förändras. Skillnaden mellan regeringens förslag och Vänsterpartiets blir att en villa som förbrukar takgränsen på 25 000 kWh i södra Sverige får ca 20 000 kronor/år med regeringens förslag, medan med vårt förslag kommer de få ca 30 000 kronor/år. I norra Sverige kommer det utgå samma stöd, men på lägre nivå, då skillnaden är mindre mellan normalpris och krisens marknadspris. Vänsterpartiets förslag ger mer till vanliga hushåll men är inte dyrare än förslaget från regeringen – tvärtom. På totalen kommer det framför allt ske en omfördelning av elprisstödet, dvs. en betydligt större andel kommer gå till hushåll som faktiskt stått för kostnaden när elpriserna skenat.⁹⁵

Vänsterpartiets förslag:

⁹⁵ <https://www.vansterpartiet.se/wp-content/uploads/2022/11/elpriskompensation-v221113.pdf>

- Investera 2,5 miljarder kronor 2024 samt 4,0 miljarder kronor 2025 i utbyggnaden av transmissionsnätet för elöverföring
- Investera 2,0 miljarder kronor 2024 samt 3,0 miljarder kronor i stöd till lokal produktion av förnybar energi.

10.5 Hållbara transporter

Framtidens infrastruktur måste styras av klimatmålet för planering, inriktning och ekonomiska ramar för samtliga satsningar i transportinfrastruktur. Inrikestransporter utgör den enskilt största delen av de territoriella utsläppen i Sverige. Därför är transportsektorns klimatmål att minska utsläppen med 70 procent till 2030 en avgörande del av riksdagens beslutade klimatpolitiska ramverk för Sverige.

Vänsterpartiet menar att vi måste genomföra ett systemskifte inom transportinfrastrukturen. En ny politisk inriktning för infrastrukturpolitiken där våra politiska mål, främst klimatmålen, blir styrande i stället för prognoser om ständigt ökande bilresande. Det innebär att fler människor ska ha möjlighet att färdas med hållbara transporter och att fler företag kan frakta sina varor med en godstrafik som minimerar utsläppen och har snabba, leveranssäkra transporter.

Vi vill därför investera 170 miljarder kronor mer än regeringen på upprustning och utbyggnad av transportinfrastrukturen de kommande tio åren. Därtill föreslår Vänsterpartiet att satsningen på nya stambanor för höghastighetståg lånefinansieras och att hållbara transporter prioriteras före nybyggnation av motorvägar.

10.5.1 Nytt elbilstöd som når fler hushåll

I samband med presentationen av budgetpropositionen för 2023 meddelade regeringen att den avskaffar klimatbonusen vid köp av personbil med omedelbar verkan. Från den 9 november 2022 får man ingen bonus vid köp eller beställning av en klimatsmart bil. Beslutet motiveras med att ”kostnaden för att äga och köra en klimatbonusbil börjar bli jämförbar med kostnaden för att äga och köra en bensin- eller diesebil.”

Det är en uppfattning som uppenbarligen inte delas av bilköparna. Mellan oktober 2021 och oktober 2022 nyregistrerades 295 646 bilar. Av dem är endast 29 procent elbilar. Det är en alldeles för låg andel. Åtta av tio bilar i Sverige ägs av hushållen, resten av företag. Medellivslängden för personbilar i Sverige är ca 17 år. Det innebär att om klimatmålen ska nås, och inte en betydande andel relativt nya bilar ska skrotas i framtiden, behöver nybilsförsäljningen snabbt ställa om till 100 procent fossilfria bilar.

Stocken av bilar förändras sålunda långsamt över tid och styrs av nybilsförsäljningen. Med nuvarande struktur på nybilsförsäljningen kommer fossildrivna bilar rulla på svenska vägar under långt tid framöver. Det är därför helt centralt att fortsätta stödja köp av elbilar och förbättra laddinfrastrukturen. Ungefär hälften av de nya bilar som sålts under det senaste året har köpts av företag. Av dem, totalt 157 594 bilar, var endast 23 procent elbilar. Att företagen underpresterar avseende köp av elbilar bör delvis hanteras med skärpt reglering, där det ställs högre krav på tjänstebilar. Det bör exempelvis ställas krav på att företag som erbjuder anställda tjänstebil måste erbjuda ett alternativ som är fossilfritt. På längre sikt bör tjänstebilar endast undantagsvis tillåtas att vara fossildrivna.

På hushållssidan är reglering inte ett praktiskt möjligt alternativ. Hushållen behöver transportera sig och kan i normalfallet endast i begränsad omfattning påverka sina inkomster. Hushållen måste därför möta fossilfria alternativ som är ekonomiskt möjliga. Att initialt tillåta att mycket dyra bilar subventioneras, så som gjorts och vars kunder sannolikt har råd att bära hela kostnaden, kan bara motiveras i ett tidigt utvecklingsläge där ny teknik introduceras och är dyr. Elbilsmarknaden är dock så mogen i dag att stödet måste utformas så att det ger incitament till att utveckla bilar som vanliga hushåll har råd med. Den nuvarande utformningen har inte stimulerat till prispress och att marknaden producerat elbilar till ett pris som är överkomligt för hushållen.

Vänsterpartiet anser att klimatbonusen bör behållas, men reformeras så att det i större utsträckning kan utnyttjas av dem med lägre inkomster och ger incitament för prispress på marknaden.

Vårt förslag innebär att det pristak som en bil måste ligga under för att omfattas av stödet sänks från 700 000 kronor till 550 000 kronor. Bilar som kostar upp till 350 000 kronor bör ge en bonus motsvarande 30 procent av bilens pris. För bilar som kostar över 350 000 kronor betalas 105 000 kronor minus 25 procent av bilens pris som överstiger 350 000. Det innebär att en bil som kostar 450 000 kronor ger en bonus på 80 000 kronor och en bil som kostar 550 000 kronor ger en bonus på 55 000 kronor.

Även begagnade bilar bör omfattas, men då med ett pristak på 400 000 kronor och med en ersättningsgrad om 10 procent oavsett prisnivå. Detta för att öka efterfrågan på begagnade elbilar, som i dag ofta säljs utomlands där efterfrågan är större. En begagnad bil ska enligt vårt förslag ge klimatbonus först tre år efter det att den nybilregistrerades och den måste säljas av den ursprungliga ägaren. Begagnade bilar kan bara ge klimatbonus en gång. Detta för att förhindra att systemet utnyttjas.

Som mest uppgår bonusen till 105 000 kronor. Det gäller bilar som kostar 350 000 kronor. Förändringarna i systemet beräknas vara kostnadsneutrala för staten i förhållande till det system som gällde före den 8 november 2022.

Vänsterpartiet vill också införa ett klimatomställningsstöd för personbilar bestående av en skrotningspremie samt ett stöd till konvertering från bensin- och diesebil till drift med förnybara bränslen. Vi avsätter 250 miljoner kronor 2023 och 550 miljoner kronor per år från 2024 för satsningen.

Vänsterpartiets förslag:

- Behåll klimatbonusen, men reformera den enligt beskrivningen ovan.
- Inför ett klimatomställningsstöd för personbilar bestående av en skrotningspremie samt ett stöd till konvertering från bensin- och diesebil till drift med förnybara bränslen.

10.6 Underhåll befintlig transportinfrastruktur

Sett i ett livscykelperspektiv finns det klimatfördelar med att vårda den infrastruktur som redan finns. Vänsterpartiet delar regeringens bedömning att det finns behov av ökade medel till drift och underhåll för såväl järnvägar som vägar, främst på landsbygd och i glesbygd. För klimatomställningen är det nödvändigt att återställa allmänhetens och näringslivets förtroende för järnvägstrafiken. Att åtgärda brister i och öka robustheten av järnvägsinfrastrukturen är en viktig del av detta.

Regeringens anslag till järnvägsunderhållet är dock otillräckliga. Nuvarande anslagsnivåer för järnvägsunderhållet i nationell plan 2022–2033 räcker inte för att upprätthålla dagens standard i järnvägssystemet. De kommer dessutom att innebära ett antal nedläggningar av regionala järnvägsbanor.

Enligt Trafikverkets egen bedömning kommer både väg och järnväg vara i ett sämre skick vid slutet av transportinfrastrukturens planperiod 2033 på grund av otillräcklig finansiering och en avreglerad marknad som försämrar den statliga styrningen. Med detta följer ökade förseningar och ökad risk för olyckor.

10.6.1 Lånefinansiera de nya stambanorna – höghastighetsbanorna

Det är redan nu fullt på spåren mellan våra tre största städer och det är svårt att i någon större utsträckning öka järnvägstransporterna för personer och gods. När den två mil långa Fehmarn bält-tunneln mellan Danmark och Tyskland står färdig senast 2029 kommer vi att kunna resa snabbare till Hamburg från Malmö (på 3 timmar jämfört med

dagens 5,5) än till Stockholm. Både gods- och persontransporterna väntas öka kraftigt. I dag finns inte plats för detta. Bygger vi inte ut kapaciteten på våra spår nu kommer hela Sverige att förvandlas till en flaskhals; människor och gods kommer att resa med flyg och på väg. Därför måste de nya stambanorna byggas.

När vi bygger ny järnväg anser Vänsterpartiet att det är rimligt att vi bygger för höga hastigheter, dvs. 320 km/h. Kostnaden jämfört med att bygga för långsammare tåg är liten och vinnns igen mångfalt när fler tåg kan köras i högre hastighet. Erfarenheterna från andra höghastighetsbanor är att om restiden blir under tre timmar väljer resenären tåget framför flyget.

Det behövs ökade investeringar i främst järnväg och underhåll. Vänsterpartiet satsar därför mest av alla partier på hållbara infrastrukturinvesteringar för perioden 2022–2033. Vi kräver också en infrastrukturplanering i linje med vårt klimatmål för transportsektorn, minskade utsläpp med 70 procent till 2030. Det gör att ett antal storskaliga motorvägsprojekt måste plockas bort från planeringen.

Vänsterpartiets förslag:

- Ökade ekonomiska ramar. Vi föreslår 170 miljarder kronor utöver regeringens förslag till investeringar i järnväg och utbyggd cykelinfrastruktur.
- Varav 60 miljarder kronor mer än regeringen till en finansierad underhållsplan för järnvägssystemet, så att all järnväg kan rustas upp. På så sätt kan underhållsskulden arbetas av.
- Varav 9 miljarder kronor mer än regeringen till bättre vägunderhåll, i synnerhet i glesbygd.
- Ökade anslag om 15,4 miljarder 2024 och 2025 i syfte att stärka befintlig transportinfrastruktur inklusive nya bansträckningar.
- Tillskjutna medel för realiserandet av höghastighetsbanan, 7,5 miljarder per 2024 och 10 miljarder per 2025.

Exempel på projekt som vi finansierar utöver regeringens anslag:

- Norrbotniabanan
- Nya ostkustbanan (dubbelspåret Gävle-Härnösand), fyrspåret Uppsala-Stockholm (vi tidigarelägger och föreslår även ny station i Märsta)
- Fyrspår Alingsås-Göteborg
- Dubbelspår genom Skåne: Helsingborg-Hässleholm

Exempel på banor som vi vill åtgärda snarast är:

- Inlandsbanan (den viktiga 110 mil långa järnvägen från Gällivare till Kristinehamn i Värmland) och Dalabanan, Bohusbanan/Lysekilsbanan, Kinnekullebanan, Stångadalsbanan och Tjustbanan samt Kust-till-kust-banan och Västkustbanan liksom ny järnväg till Sälenfjällen
- Nya godsspår till hamnar, som Ystad och dubbelspår till nybyggda Norviks hamn, söder om Stockholm
- Ytterligare förstärkningar och förbispår på Malmbanan
- Nya järnvägsförbindelser Göteborg-Oslo och Stockholm-Oslo
- Nya stambanor, s.k. höghastighetsbanor

10.6.2 Kollektivtrafikens roll i omställningen

Möjligheten att röra sig mellan olika platser – till och från arbetet, fritidsaktiviteter, vänner och familj – är en grundförutsättning för levande städer och orter.

Kollektivtrafiken spelar en särskild roll i trafiken eftersom dess syfte är att möjliggöra mobilitet för fler. Sverige har på många platser en väl utbyggd kollektivtrafik med god kvalitet, men tillgänglighet, turtäthet och pris varierar kraftigt över landet. Det är naturligt att turtätheten är som högst där det bor flest människor men kollektivtrafiken behöver byggas ut generellt. Den klimatnytta som uppnås av att fler ställer bilen och i stället åker kollektivt är mycket stor. Sammantaget behöver samhället stärka sitt engagemang för att möjliggöra kollektivt åkande för fler.

Ett stort hinder för många, förutom turtätheten, är priset på kollektivtrafik. Vänsterpartiet vill att kollektivtrafiken ska betraktas som en del av det moderna samhällets mest självklara infrastruktur. På sikt är det rimligt att kollektivtrafiken görs helt avgiftsfri för att alla, oavsett inkomst, för att vi ska kunna göra oss betydligt mindre bilberoende. Men, redan i närtid bör samhället se till att över hela landet justera ned priset så att det blir avsevärt billigare att åka kollektivt.

Vänsterpartiet vill därför i ett första steg halvera biljettpiserna och samtidigt säkerställa utbyggnaden av kollektivtrafiken. Genom etablerandet av ett nytt investeringsstöd för kollektivtrafiken avsätter Vänsterpartiet 5 miljarder kronor årligen, varav 1 miljard kronor särskilt avsätts för en elbusspremie, i syfte att bidra till en utbyggnad samtidigt som biljettpiserna hålls nere.

Prisutvecklingen inom kollektivtrafiken har varit oproportionerlig under lång tid. Biljettpriserna har skenat och är i dag långt över priset på drivmedel eller konsumentprisindex.

Vänsterpartiet vill utreda en ny modern lagstiftning som säkerställer kollektivtrafikens roll i klimatomställningen och som samtidigt förbjuder huvudmännen att höja priset mer än KPI. En modern klimatlag som syftar till att värna kollektivtrafikens tillgänglighet skulle garantera rätten till en överkomlig kollektivtrafik även framgent. Dessutom skulle lagen säkerställa att biljettpriserna inte används som ett sätt för regioner och kommuner att i övrigt öka sina intäkter. Genom stiftandet av denna nya prislage för kollektivtrafiken etablerar vi kollektivtrafikens roll som en omistlig del av klimatomställningen.

Regeringens avvisande av den nya modellen för reseersättning har tydligt negativa klimatkonsekvenser. Vänsterpartiet stödjer ett förslag om reseersättning som är färdmedelsneutralt och som skapar positiva incitament för klimatomställningen inom transportsektorn. Vårt förslag utvecklas mer under avsnitt 11.3 Miljöskatter.

Vänsterpartiets förslag:

- Halvera biljettpriserna i svensk kollektivtrafik 2023 och 2024, till en kostnad om 12 miljarder årligen.
- Inför ett investeringsstöd om 5 miljarder kronor årligen för att säkerställa nyinvesteringar och utbyggnad i kollektivtrafiken.
- Utred en modern klimatlag för kollektivtrafiken var syfte är att säkra kollektivtrafikens tillgänglighet och del i omställningen.

10.7 Värnet om naturen/skydda miljön

En fungerande natur med rik biologisk mångfald och ett ekosystem i balans är grunden för liv på jorden och framtida välfärd. Skydd av värdefull natur är en förutsättning för att uppnå krav inom EU och enligt globala åtaganden för biologisk mångfald.

Klimatkrisen och artkrisen måste mötas gemensamt. FN:s klimatpanel konstaterar i sin senaste rapport att åtgärder för att bevara ekosystem är ett förhållandevis billigt sätt att minska utsläppen.⁹⁶ Skydd och restaurering av naturliga ekosystem erbjuder stora möjligheter genom att suga upp och låsa in koldioxid från atmosfären.

⁹⁶ FN:s IPCC-rapport (2022), Att begränsa klimatförändringen.

Den kända arealen av värdefull skog som behöver skyddas omfattas av 1 180 000 hektar varav ca hälften (525 000 hektar) är fjällnurskog. Den samlade kostnaden för att ge markägaresättning beräknas till 4 miljarder kronor per år under minst 7 år. En stor mängd avverkningsanmälningar görs i dag för fjällnära skogar och de som får nekat tillstånd att avverka då skogarna har höga naturvärden kan då få ersättning istället och naturreservat kan bildas. Bara i Västerbotten har skogsägare inkommit med önskemål om att skydda skog för ett värde av 1,5 miljarder kronor. Om inte anslaget kraftigt ökas riskerar markägare att hamna i kläm (kan varken avverka eller avsätta sin skog för naturvård och rekreation), höga naturvärden förloras genom avverkning, samt möjligheten för utvecklad naturturism på landsbygden gå förlorad. Vänsterpartiet anser att de stora sammanhängande fjällnära naturskogarna långsiktigt bör skyddas genom formellt skydd. Besöksnäringen är den snabbast växande näringen i världen och potentialen i framtiden för friluftsliv och naturturism i den fjällnära regionen bedöms som stor. Satsningen omfattar skydd av områden i form av naturreservat och nationalparker.

Mindre skogsområden med höga naturvärden lämpar sig inte som naturreservat, men det är viktigt att staten kan ge dessa markägare ersättning för att formellt skydda även dessa områden. Skogsstyrelsen kan i dessa fall bilda naturvårdsavtal och biotopskyddsområden. Särskilt viktigt är det att resurser finns till skogsägare med mindre skogsinnehav men med hög andel höga naturvärden. Därutöver är behovet stort för hantering av ersättningar till de fjällnära skogar där nekade avverkningstillstånd ges för att skydda skogar med höga naturvärden.

Att restaurera våtmarker och återväta torvmarker ger många vinster för miljön och klimatet. Genom att binda kol i våtmarker kan utsläppen av växthusgaser minska. Att anlägga våtmarker har även stor betydelse för den biologiska mångfalden, då stora delar av landet tidigare dikats ut. Våtmarker stärker även landskapets skydd mot torka, översvämning och brand, vilket är av stor betydelse ut klimatpassningsperspektiv. Vänsterpartiet vill därför öka satsningar på återskapande av våtmarker och genomföra dessa långsiktigt.

Klimat- och miljöfrågan är betjänt av att forskningen kring hur en rättvis och hållbar omställning kan gå till stärks. Vänsterpartiet värnar det akademiska oberoendet som en grundbult i all forskning och inrättar ett anslag för att kunna möjliggöra en expansiv klimat- och miljöforskning med fokus på social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet.

Vänsterpartiets förslag:

- Öka ambitionsnivån för att värna värdefull natur och naturliga kolsänkor, investera 5,32 miljarder kronor 2023 för det ändamålet.
- Återskapa våtmarker i syfte att stärka de naturliga kolsänkorna i naturen.
- Öka skyddet av mindre skogsområden och ökade resurser för ersättning till fjällnära skog.
- Stärk forskningsanslagen för en rättvis och hållbar klimatomställning.

10.8 Institutionaliserad klimatinvesteringspolitiken

Omställningstakten och volymerna i investeringarna utgör en förvaltningspolitisk utmaning. Frågan om prioritering, regional och lokal förankring och en samlad handelspolitik som gynnar omställningens ansträngningar innebär att det finns ett behov av central samordning.

Samhällets samlade resurser behöver ställas till förfogande för att omställningen ska genomföras effektivt och ändamålsenligt. Vänsterpartiet föreslår därför två huvudsakliga åtgärder för att institutionalisera omställningen.

Dels vill vi inrätta en klimatinvesteringsmyndighet med det explicita uppdraget att planera, samordna och prioritera inom ramen för det omfattande investeringsprogram som vi söker mandat för att genomföra. Myndigheten behöver inleda sitt arbete omgående för att 2023 effektivt ska tas tillvara i syfte att planera för en fullskalig klimatinvesteringsplan 2024. Men, en myndighetsförstärkning med det syftet förutsätter också en gedigen politisk förankring. Därför avser Vänsterpartiet att etablera en omställningsminister, ett statsråd med ansvar för den politiska styrningen avseende klimatinvesteringar.

Vänsterpartiets förslag:

- Inrätta en klimatinvesteringsmyndighet, en satsning på 70 miljoner kronor 2023, 75 miljoner kronor 2024 och 80 miljoner kronor 2025.
- Inrätta en omställningsministerpost.

10.9 Reformtabell

Tabell 7 Reformtabell: Hållbara investeringar för en hållbar framtid (miljarder kr)

	2023	2024	2025
<i>Investeringsplanen</i>	2,56	35,4	42,9

<i>Befintlig transportinfrastruktur, inkl. nya sträckningar</i>	0,0	15,4	15,4
<i>Höghastighetsbana*</i>	0,0	7,5	10,0
<i>Stärkt elöverföringskapacitet</i>	0	2,5	4,0
<i>Investeringar lokal förnybar elproduktion</i>	0	2,0	3,0
<i>Klimatanpassningar befintligt bostadsbestånd</i>	2,56	5,0,	7,5
<i>Klimatanpassningar nytt bostadsbestånd</i>	0	3,0	3,0
Övriga satsningar	24,28	32,25	25,03
Halverade biljettpriser i kollektivtrafiken	12,0	12,0	0,0
Investeringsstöd kollektivtrafiken	5,0	5,0	5,0
Klimatbonusmodellen	-2,99	2,97	2,97
Inför ett klimatomställningsstöd för personbilar	0,25	0,55	0,55
Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande	0,0	0,29	2,63
Investeringsstöd samhällsfastigheter	2,0	3,0	4,0
Stöd till lekparker, parklekar och spontanidrott	0,5	0,5	0,5
Additionellt klimatbistånd	0,5	0,75	1,0
Stöd till forskning	1,0	1,0	1,0
Skydd av värdefull natur	5,32	5,44	6,58
Klimatinvesteringsmyndighet	0,7	0,75	0,8
Totalt samtliga satsningar	26,84	67,65	67,93

* Höghastighetsbanorna redovisas inte som del av tabellverket i statsbudgeten.

11 Vänsterpartiets skattepolitik

11.1 Skatt på kapital och egendom

Sverige hör till ett av få OECD-länder som varken har en förmögenhetsskatt, arvs- och gåvoskatt eller en fastighetsskatt som är kopplad till bostadens (fulla) värde.

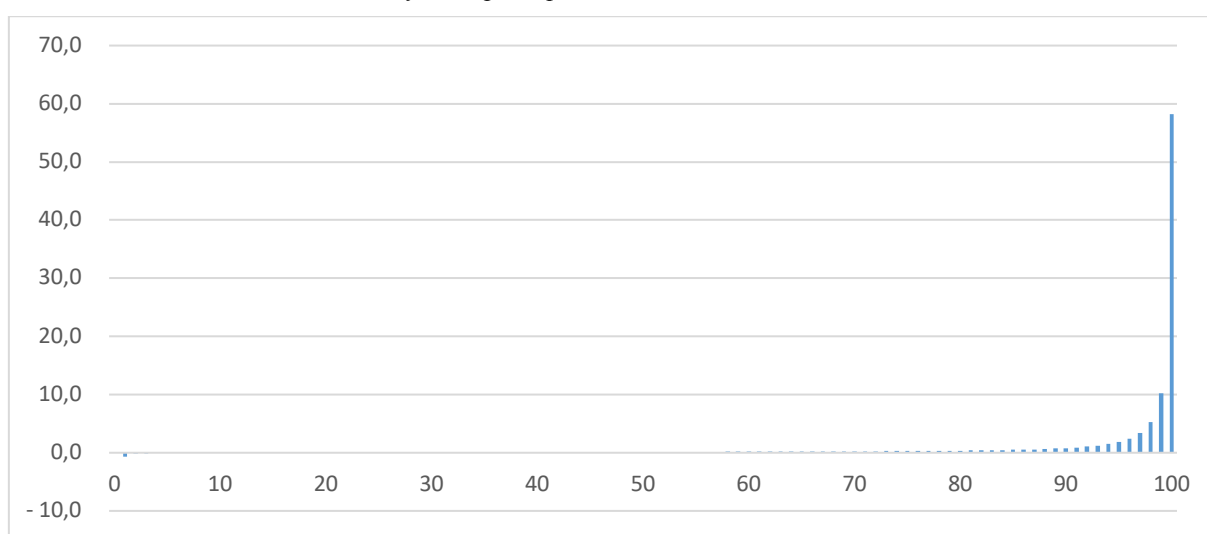
Konjunkturinstitutet har på SNS:s uppdrag studerat de svenska skatterna i en internationell jämförelse. Egendomsskatter utgörs, enligt OECD:s klassificering, av fastighetsskatter (och avgifter), förmögenhetsskatt, arvs- och gåvoskatt samt skatt på transaktioner av ägande (främst stämpelskatt). De svenska egendomsskatterna ligger klart under genomsnittet jämfört med såväl OECD som EU15. Sverige egendomsskatter

motsvarar 1 procent av BNP, medan inkomsterna från egendomsbeskattningen inom OECD och EU15 motsvarar cirka 2 respektive 2,25 procent av BNP.⁹⁷

Kapitalinkomsternas utveckling och fördelning en central faktor bakom den växande ojämlikheten. Inkomsterna från kapital har ökat markant sedan mitten av 1990-talet och uppgick 2019 till drygt 360 miljarder kronor, och eftersom fördelningen av dessa är mycket ojämn har det lett till ökade klyftor. I figuren nedan visas kapitalinkomsterna per percentil som andel av hushållens totala inkomster av kapital.

Figur 11 Inkomst av kapital per percentil, 2020

Andel av hushållens totala inkomster från kapital, procent

Källa: SCB

Av de totala kapitalinkomsterna gick drygt 58 procent till den hundradel av befolkningen som hade de högsta inkomsterna. I Konjunkturrådets (SNS) rapport för 2018 görs bedömningen att ungefär hälften av de ökade klyftorna sedan 1995 kan härledas till kapitalinkomsterna.⁹⁸ Kapitalinkomsterna är också ojämnt fördelade mellan kvinnor och män, där kvinnors andel av de totala kapitalinkomsterna uppgår till cirka 30 procent.⁹⁹

11.1.1 Enhetlig kapitalbeskattning

En gång i tiden beskattades kapitalinkomster med 30 procent av avkastningen. Även fastigheter omfattades av denna skattenivå (via taxeringsvärden och fastighetsskatt). I dag har vi ett sammelsurium av regler för att gynna olika former av kapitalläggande.

⁹⁷ Konjunkturinstitutet (2019), "Svenska skatter i internationell jämförelse".

⁹⁸ SNS (2018), Konjunkturrådets rapport 2018, "Kapitalbeskattningens förutsättningar".

⁹⁹ Ownershift (2019), "Vem äger Sverige?".

Utdelning från fåmansbolag beskattas endast med 20 procent. Utdelning från onoterade aktier med 25 procent. Vänsterpartiet föreslår i denna budget ett första steg mot en mer enhetlig kapitalbeskattning.

Investeringsparkonto (ISK) är en sparform för privatpersoner som infördes i Sverige 2012. Skillnaden mellan konventionell beskattning av sparande och beskattning av sparande i ISK består i vad som ska tas upp och vad som får dras av. Konventionell beskattning innebär att utdelning och kapitalvinst tas upp till beskattning. Kapitalvinster får kvittas mot kapitalförluster. Beskattningen av ISK sker i form av s.k. schablonbeskattning på kontots värde i stället för på den vinst man gör. Normalt sett är detta en mycket gynnsam beskattning. Skattesatsen på ISK bygger implicit på att värdet på innehaven i genomsnitt stiger med 1 procentenhet utöver avkastningen på riskfria statsobligationer. Den historiska avkastningen på börsen ligger betydligt högre än så, vilket innebär att över tid är ISK en mycket attraktiv sparform. Under 2021, då börsen gick bra, bedömde regeringen att beskattningen av ISK resulterade i ett skattebortfall på hela 72 miljarder kronor jämfört med om tillgångarna på ISK hade beskattats med den vanliga kapitalinkomstskatten på 30 procent.¹⁰⁰

Vänsterpartiet föreslår att det införs ett tak för sparande på ISK. Sparande utöver taket ska beskattas med den vanliga skatten på kapitalinkomster, som i dag ligger på 30 procent. Vänsterpartiet föreslår att taket sätts till 2 miljoner kronor. Förslaget beräknas stärka de offentliga finanserna med cirka 6 miljarder kronor per år.¹⁰¹

I sammanhanget bör det noteras att tillgångarna inom ISK är mycket ojämnt fördelade. Det är drygt 3,8 miljoner individer som har investerat kapital i ISK. Cirka 44 procent av dessa har ett sparande som understiger 50 000 kronor. Andelen sparare som har tillgångar som överstiger 2 miljoner kronor uppgår till 3,7 procent. Samtidigt står dessa 3,7 procent för 54 procent av de samlade tillgångarna som placerats inom ISK.¹⁰²

De s.k. 3:12-reglerna ger arbetande ägare i fåmansbolag betydligt lägre skatt på sina inkomster än vanliga löntagare. Det beror på att skatten på utdelning från dessa bolag endast är 20 procent. Området regleras av en lagstiftning för att förhindra att ägare av fåmansägda företag fritt ska kunna välja om de ska ta ut vinst som lågbeskattade kapitalinkomster eller högre beskattad lön – i form av ett gränsbelopp för hur mycket delägare till fåmansbolag maximalt får ta ut i utdelning.

¹⁰⁰ Regeringens skrivelse 2020/21:98 Redovisning av skatteutgifter 2021.

¹⁰¹ RUT, Dnr 2022:838

¹⁰² Ibid.

Dessa regelverk blev dock väsentligt generösare efter en reform 2006, där skatten på utdelning sänktes från 30 procent till 20 procent, samtidigt som gränobeloppen för utdelningen höjdes.¹⁰³ Reformen syftade till att ”förbättra den skattemässiga behandlingen av riskfyllda investeringar”.

Empiriska undersökningar visar dock att de ökade utdelningarna som följde av förändringarna inte kan tolkas komma från ökade företagsvinster och mer entreprenörskap. De nya reglerna ledde heller inte till ökad sysselsättning (även om lönerna bland anställda ökade). Den huvudsakliga effekten har i stället blivit en omfattande inkomstomvandling bland höginkomsttagare samt ökade möjligheter till skatteplanering för de som tjänar mest. Vänsterpartiet vill se reformering av 3:12-reglerna. Vi föreslår bl.a. att skattesatsen på utdelningar och kapitalvinst höjs till den gängse kapitalskattesatsen på 30 procent.

Vänsterpartiets förslag:

- Utdelning och kapitalvinst från noterade aktier ska beskattas med 30 procent.
- Inför ett tak på 2 miljoner kronor på sparande inom ISK. Sparande utöver taket ska beskattas med den vanliga skatten på kapitalinkomster.
- Utdelning och kapitalvinst från fåmansbolag ska beskattas med 30 procent.
- Begränsat utdelningsutrymme. Sänk gränobeloppet och det lönebaserade utrymmet.
- Begränsa det sparade utdelningsutrymmet genom en årsspärr och sänkning av uppräkningsräntan.

11.1.2 Arvs- och gåvoskatt

Arv är ett tydligt exempel på hur kapital påverkar en individs livschanser. Arvsflödena har dessutom ökat i betydelse i Sverige, framför allt under de senaste 25–30 åren. Sedan 1990-talet har de mer än fördubblats.

Arvs- och gåvoskatter finns i många OECD-länder, Vänsterpartiet föreslår att en arvs- och gåvoskatt införs också i Sverige. Vi vill dock ha ett ganska stort fribelopp. Hur stort ett sådant fribelopp ska vara behöver utredas, men vi vill ha ett fribelopp som gör att vanliga hushåll som även äger sin bostad inte påverkas.

Riksdagens utredningstjänst har inte kunnat räkna på något konkret förslag (de har inte underlaget). Därför har vi sagt att vi vill utforma en skatt som drar in 1 procent av

¹⁰³ Reformen baserades på förslag i utredningen av Edin, Hansson, Lodin (2005). ”Reformerad ägarbeskattning – effektivitet, prevention, legitimitet”, Finansdepartementet. (2005).

det årliga arvs- och gåvoflödet. SNS har i en rapport uppskattat det årliga (2016) arvs- och gåvoflödet till cirka 370 miljarder kronor. Skatten skulle således inbringa cirka 3,7 miljarder kronor per år.

Vänsterpartiets förslag:

- Inför en arvs- och gåvoskatt.
- Ett stort fribelopp som gör att vanliga hushåll som äger sin bostad inte drabbas.

11.1.3 Beskattning av fastigheter

Avkastningen av att bo i egen villa eller bostadsrätt är en kapitalinkomst. Det är en kapitalinvestering som motsvaras av det dagsaktuella värdet på bostaden. Avkastningen på investeringen består både i det löpande värdet av själva boendet¹⁰⁴ och av det faktum att bostaden också kan stiga i värde. År 2007 avskaffades den gamla fastighetsskatten och ersattes med en kommunal fastighetsavgift.¹⁰⁵ Den tas ut som en avgift på 0,75 procent av taxeringsvärdet, med ett tak på (för 2022) 8 874 kronor. Dagens fastighetsavgift har ingen synlig koppling till avkastning, övriga kapitalskatter eller till ränteavdragen. Taket innebär att man betalar ”full” fastighetsavgift upp till ett taxeringsvärde på cirka 1,2 miljoner kronor. På taxeringsvärden därutöver betalas ingen avgift. Detta leder till att den genomsnittliga skatten blir lägre ju mer värdet på en fastighet överstiger 1,2 miljoner kronor. Fastighetsavgiften är därmed starkt regressiv.

Vänsterpartiet vill därför komplettera den kommunala fastighetsavgiften med en statlig fastighetsskatt. Skatten ska tas ut med 1,5 procent på den del av taxeringsvärdet som överstiger 5 miljoner kronor och med 2,5 procent på den del av taxeringsvärdet som överstiger 7 miljoner kronor. Vi föreslår också att dagens begränsningsregel, som innebär att pensionärer inte ska behöva betala mer än 4 procent av sin inkomst i avgift, utökas till att omfatta alla inkomster. Vänsterpartiets förslag till fastighetsskatt bedöms stärka de offentliga finanserna med drygt 4 miljarder kronor per år. Fastighetsskatten beräknas omfatta ca 140 000 småhus, vilket motsvarar cirka 5,6 procent av Sveriges samtliga småhus och maximalt 3,5 procent av den vuxna befolkningen¹⁰⁶

Fastighetsbeskattning baseras på taxeringsvärden. Dessa skiljer sig åt mot dagsaktuella marknadsvärden. Hus med taxeringsvärden på 5 miljoner kronor kostar i

¹⁰⁴ Boendetjänsten kan jämföras med den hyra som betalas för boende i hyresbostad.

¹⁰⁵ Den kommunal fastighetsavgiften har dock alla drag av en skatt.

¹⁰⁶ RUT, Dnr 2022:659 och <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/fastighetstaxeringar/fastighetstaxeringar/pong/tabell-och-diagram/fastighetsbestandet/>.

dag cirka 9,7 miljoner kronor.¹⁰⁷ Det är alltså endast hus som kostar så mycket som omfattas av Vänsterpartiets fastighetsskatt.

Vänsterpartiets förslag:

- En statlig fastighetsskatt införs på villor med ett marknadsvärde på 9–10 miljoner kronor.
- Dagens begränsningsregel, som innebär att pensionärer inte ska behöva betala mer än 4 procent av sin inkomst i avgift, utökas till att omfatta alla inkomster.

11.2 Skatt på förvärvsinkomst

Den svenska skattedebatten har präglats av ett tydligt fokus på att sänka skatten på arbetsinkomster, framför allt på de högsta inkomsterna.¹⁰⁸ Beskattningen av arbetsinkomster innehåller i dag mer än tio olika former av skattereduktioner – däribland RUT-avdrag, ROT-avdrag och olika former av jobbskatteavdrag. Ingen av dem med tydliga påvisbara positiva effekter. Enbart jobbskatteavdraget innebär en skattereduktion med 140 miljarder kronor per år.

En viktig skatteprincip bör vara att lika inkomster ska beskattas lika. Denna princip slogs sönder av den borgerliga regeringen i och med införandet av de olika jobbskatteavdragen. Detta eftersom jobbskatteavdragen endast omfattar arbetsinkomster. Detta innebär att den som t.ex. är arbetslös och får 20 000 kronor i månaden från a-kassan betalar ca 1 500 kronor mer i skatt varje månad än den som har en arbetsinkomst på 20 000 kronor i månaden.¹⁰⁹ Den föregående regeringen har sedan tidigare i praktiken slutit skatteklyftan för ålderspensionärer. Riksdagen har också genomfört Vänsterpartiets krav om att sluta skatteklyftan för personer som erhåller sjuk- och aktivitetsersättning. Vänsterpartiet föreslår i denna budgetmotion att skatteklyftan sluts för alla inkomster, t.ex. sjuk- och rehabiliteringspenning, a-kassan och föräldraförsäkringen. Detta innebär sänkt skatt för grupper med små ekonomiska marginaler. Förslaget beräknas kosta 7 miljarder kronor 2023.¹¹⁰

I budgetpropositionen för 2023 går den nya regeringen vidare på spåret med jobbskatteavdrag, den här gången i form av ett förstärkt jobbskatteavdrag för äldre.

¹⁰⁷ RUT, Dnr 2022:659

¹⁰⁸ 2019 slopades värnskatten och brytpunkten för statlig inkomstskatt höjdes, sammanlagt till en kostnad på 10 miljarder kronor, men det har inte minskat kraven.

¹⁰⁹ RUT, Dnr 2022:614.

¹¹⁰ Ibid.

Vänsterpartiet avvisar förslaget, vilket stärker de offentliga finanserna med 0,77 miljarder kronor för 2023.

Gränsen för statlig inkomstskatt brukar normalt räknas upp med KPI + 2 procentenheter. Tanken är att uppräkningsen i grova drag ska följa nominella löneökningar så att andelen löntagare som betalar statlig inkomstskatt är någorlunda konstant över tiden. I budgetpropositionen följer regeringen denna praxis. På grund av den höga inflationen räknas skiktgränserna upp med drygt 10 procentenheter, vilket höjer gränsen för statlig inkomstskatt från ca 46 200 kr/mån till ca 51 150 kr/mån. I den nuvarande ekonomiska situationen menar Vänsterpartiet att ett sådant förfarande är orimligt. För det första kommer inga normala löntagare att få löneökningar på 10 procent. För det andra menar vi att det är orimligt att lägga 13 miljarder kronor på skattesänkningar för höginkomsttagare i ett läge då välfärden saknar stora resurser.

Vänsterpartiet föreslår också att en ny skatt på 5 procentenheter införs på månadsinkomster över 62 000 kronor. Vi föreslår också att jobbskatteavdragen trappas av på inkomster över 43 000 kronor i månaden, för att vara helt utfasade på månadsinkomster över 100 000 kronor i månaden. De båda förslagen bedöms sammantaget stärka de offentliga finanserna med drygt 16 miljarder kronor 2023.¹¹¹

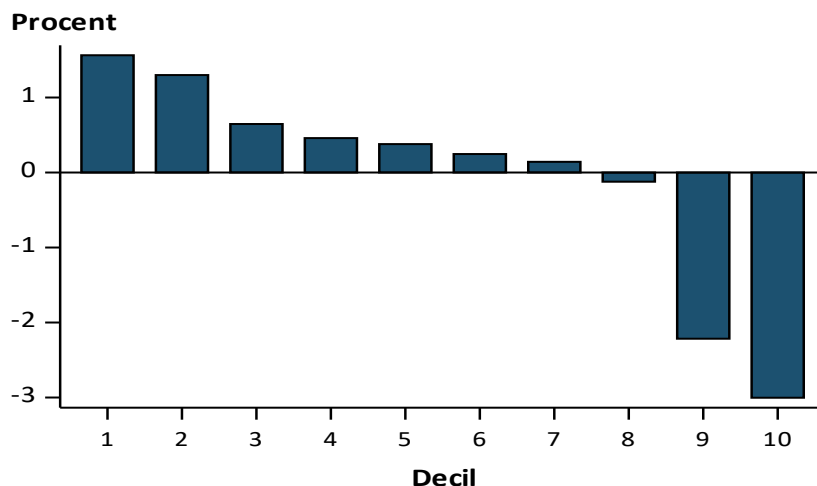
Figur 12 nedan visar utredningstjänstens fördelningsanalys av Vänsterpartiets förslag till ändrade inkomstskatter.¹¹² Analysen visar att cirka 70 procent får sänkt skatt med Vänsterpartiets förslag, medan individer i de tre högsta inkomstdecilerna får höjd skatt.

Figur 12 Fördelningsanalys av Vänsterpartiets förslag till ändrade inkomstskatter

Effekt på genomsnittlig individuell disponibel inkomst av samtliga förslag efter decil, år 2023

¹¹¹ Ibid.

¹¹² De förslag som ingår i analysen är: (i) Ny skatt på inkomster över 62 000 kr/mån, (ii) Avtrappat jobbskatteavdrag från 43 000 kr/mån, (iii) Lika skatt på lika inkomst och (iv) Brytpunkten för statlig inkomstskatt behålls på 2022 års nivå.

Källa: RUT, Dnr 2022:1227

De som tjänar under 43 000 kr i månaden får inga skatthöjningar med Vänsterpartiets förslag. En person med en arbetsinkomst på 45 000 kr i månaden får en skatthöjning på 100 kr/mån och en person som tjänar 70 000 kr i månaden får en skatthöjning på 2 500 kr/mån.¹¹³

Vänsterpartiet noterar att riksdagen har tagit till sig vårt krav om att införa en skattereduktion för a-kasseavgifter. Vänsterpartiet föreslår också att en skattereduktion på 25 procent av fackföreningsavgifter införs. En skattereduktion för fackföreningsavgift sänker kostnaden för fackligt medlemskap och möjliggör för fler att gå med i facket, vilket kan leda till högre organisationsgrad och en högre facklig närvaro. Därmed kan den svenska arbetsmarknadsmodellen stärkas, som historiskt tjänat såväl löntagarkollektivet som samhällsekonomin väl.

Vänsterpartiets förslag:

- En ny rättviseskatt på inkomster över 62 000 kr/månad.
- Avtrappat jobbskatteavdrag.
- Tillfälligt oförändrad skiktgräns för statlig inkomstskatt.
- Lika skatt på lika inkomst, vilket innebär sänkt skatt för sjuka, arbetslösa m.fl.
- Nej till regeringens förslag om förstärkt jobbskatteavdrag för äldre
- Skattereduktion för avgift till fackförening.

¹¹³ RUT, Dnr 2022:1227.

11.2.1 RUT och ROT

Avdragen för s.k. RUT- och ROT-tjänster är ytterligare exempel på skattereduktioner på inkomstskatteområdet. Skattereduktion för hushållsnära tjänster, det s.k. RUT-avdraget, innebär att den som köper hushållsnära tjänster kan göra avdrag från sin skatt för 50 procent av arbetskostnaden för ett antal tjänster utförda i en bostad. Vänsterpartiet har inget emot hushållsnära tjänster. Det vi vänder oss emot är att dessa ska skattesubventioneras. Riksrevisionen visar att 40 procent av det totala rutavdragsbeloppet 2017 gick till den tiondel av befolkningen som har de högsta inkomsterna.¹¹⁴ Det innebär i praktiken att låg- och medelinkomsttagare subventionerar höginkomsttagares städhjälp. Detta är inte bara orimligt och orättfärdigt, utan det är också ett slöseri med skattebetalarnas pengar. Vänsterpartiet föreslår därför att RUT-avdraget avskaffas. Detta beräknas stärka statskassan med cirka 8 miljarder kronor per år, vilket motsvarar den totala lönekostnaden för knappt 15 000 undersköterskor inom äldreomsorgen.¹¹⁵

Av samma skäl är vi emot skattereduktionen för renovering, ombyggnad och tillbyggnad (det s.k. ROT-avdraget). Det kan i vissa lägen vara lämpligt som konjunkturåtgärd, men inte som en permanent skattereduktion. ROT-avdraget har också ändrat karaktär till att i mångt och mycket subventionera dyra köksrenoveringar m.m. när det gått ifrån att vara en konjunkturåtgärd till att bli en permanent skattesubvention. I jämlikhetskommissionens rapport konstateras att argumenten för att behålla rotavdraget är svaga.¹¹⁶ Det finns inget behov av ett permanent branschstöd till byggsektorn. Samtidigt kan vi konstatera att arbetslösheten ser ut att bita sig fast på höga nivåer, samtidigt som konjunkturen viker. Vänsterpartiet föreslår därför att ROT-avdraget behålls under de närmaste fyra åren, men att taket för hur mycket man får dra av halveras.

Vänsterpartiets förslag:

- Avskaffa RUT-avdraget.
- Behåll ROT-avdraget under en 4-årsperiod som en konjunkturåtgärd (med sänkt tak), men avskaffa ROT-avdraget som en permanent skattesubvention.

¹¹⁴ Riksrevisionen (2020), Rutavdraget – konsekvenser av reformen, RiR 2020:2.

¹¹⁵ Beräkningen baseras på SCB:s lönestrukturstatistik för 2021, genomsnittslöner för undersköterskor inom äldreomsorgen m.m. Lönekostnaderna har räknats upp med en faktor 1,5 för att inkludera arbetsgivaravgifter, avtalsförsäkringar och avtalspensioner.

¹¹⁶ SOU 2020:46. Jämlikhetskommissionen. En gemensam angelägenhet.

11.2.2 Sociala avgifter

Arbetsgivaravgifterna utgör cirka 27 procent av de totala skatteintäkterna. Den generella arbetsgivaravgiftssatsen är 31,42 procent. Även på detta område finns i dag en stor mängd undantag. Både unga och äldre i vissa åldersgrupper omfattas av nedsatta arbetsgivaravgifter, liksom personer som arbetar med forskning och utveckling, personer som bor i vissa stödområden och vissa enmansföretag.

Nedsatta arbetsgivaravgifter har blivit ett populärt politiskt verktyg för att signalera olika typer av satsningar. Utvärderingar av nedsatta arbetsgivaravgifter visar att effekterna på sysselsättningen är små eller obefintliga. Som exempel kan nämnas den nedsättning av arbetsgivaravgifterna med drygt 10 procentenheter för personer i åldern 19–25 år som regeringen Reinfeldt genomförde. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) kom i sin utvärdering av reformen fram till att intäktsbortfallet per jobb av sänkningen uppgick till mellan 1–1,6 miljoner kronor, vilket då var omkring fyra gånger högre än den genomsnittliga anställningskostnaden för 19–25-åringar.¹¹⁷ Den största effekten av skattesänkningen blir ökade vinster för företag med en stor andel unga arbetstagare.

Stöd till verksamheter och politikområden sker mest effektivt på utgiftssidan. Arbetsgivaravgifterna ska användas för att finansiera offentlig verksamhet och offentliga försäkringar. Vänsterpartiet anser därför att dagens nedsättningar och undantag ska begränsas.

Vänsterpartiet föreslår att följande nedsättningar avskaffas:

- Sänkta arbetsgivaravgifter för personer 19–23 år¹¹⁸
- Sänkta arbetsgivaravgifter för unga (15–18 år)
- Nedsättning av arbetsgivaravgifter för personer som arbetar med FoU
- Nedsättning av arbetsgivaravgifter för den först anställda

11.2.3 Ränteavdragen och kreditrestriktionerna för bolånetagarna

Ett annat område som behöver reformeras är ränteavdragen. Ränteutgifter ingår i kapitalförluster. Kapitalförluster får kvittas mot kapitalinkomster och kapitalvinster. Avdragsrätten för ränteutgifter gäller för alla typer av lån, både blancolån och bostadslån. Den som har kapitalutgifter som överstiger kapitalinkomsterna kan få

¹¹⁷ Egelbark, J och N. Kaunitz (2013), ”Sänkta arbetsgivaravgifter för unga”, IFAU Rapport 2013:26.

¹¹⁸ Tillfällig nedsättning. Nedsättningen av arbetsgivaravgifterna för denna grupp upphör den 31 mars 2023.

skattereduktion på upp till 30 procent av räntebeloppet. För ränteutgifter upp till 100 000 kronor kan avdrag göras med 30 procent.¹¹⁹ Den stora delen av underskott av kapital utgörs av räntor på bostadslån.

Innan avskaffandet av den gamla fastighetsskatten fanns det en logik med dagens ränteavdrag på 30 procent. Då gick det att hävda att även fastigheter beskattades med 30 procent (via taxeringsvärden och fastighetsskatten). Det fanns då en symmetri i beskattningen genom att kapitalinkomster beskattades med 30 procent samtidigt som man fick göra avdrag för kapitalutgifter med 30 procent. Vänsterpartiets förslag till ny fastighetsskatt är dock tämligen modest och den faktiska skattenivån i förslaget är inte i närheten av 30 procent. Det blir då rimligt att minska ned på ränteavdragen. Vänsterpartiet föreslår att ränteavdragen trappas ned med 5 procentenheter under en 3-årsperiod. Vi väljer att tidigast börja avtrappning 2025, detta då många hushåll i dagsläget är pressade av stigande räntekostnader och hög inflation.

Sverige har mycket strama kreditrestriktioner för bolån. För det första finns det s.k. bolånetaket, som innebär att man som mest får ha ett bolån som motsvarar 85 procent av värdet på sin bostad. Resten behöver man betala med en kontantinsats. Därutöver finns amorteringskravet. Det innebär att man ska amortera 1 procent av lånet per år om belåningsgraden är mellan 50 och 70 procent. Om belåningsgraden är över 70 procent ska man amortera 2 procent per år. Sedan finns ytterligare en regel som säger att om lånet är större än 4,5 gånger vad man tjänar per år, innan skatt, så ska man amortera ytterligare 1 procentenhet per år.¹²⁰ Den sammantagna effekten av dessa krav är mycket kännbara för många bolånekunder. Kraven försvårar påtagligt förstagångsköparens möjligheter att ta sig in på bolånemarknaden. När nu räntorna och priserna stiger blir situationen för Sveriges bolånetagare än mer pressad. Vänsterpartiet kräver därför att regeringen skyndsamt gör en samlad översyn av kreditrestriktionerna som är riktade mot de svenska bolånetagarna.

11.3 Miljöskatter

Klimatförändringarna är ett akut hot för människans framtida livsmöjligheter. I kapitel 10 redovisar vi vår politik för den gröna omställningen av ekonomin som snabbt måste komma på plats. Reformeringen av miljö- och klimatskatter bör ske inom ramen för en

¹¹⁹ För den del av ränteutgifterna som överstiger 100 000 kronor får avdrag göras med 21 procent.

¹²⁰ <https://www.fi.se/sv/publicerat/nyheter/2021/fragor-och-svar-om-amorteringskravet-som-borjar-galla-igen-fran-och-med-i-morgon/>

samlad och genomtänkt miljöpolitik. Sveriges territoriella klimatutsläpp är med ca 1/3 vardera koncentrerad till industrin och inrikes transporter. Det är således dessa två områden som behöver stå i centrum om Sverige ska klara av att nå sina höga klimatmål. För att klimat- och miljöpolitiken ska få ett brett folkligt stöd måste den också ha en god fördelningsprofil, som tar hänsyn till människors olika ekonomiska förmåga och alternativ för att ställa om.

I linje med Januariavtalet genomförde den förra regeringen s.k. grön skatteväxling. Problemet är att det inte är möjligt att långsiktigt sänka skatten på en stabil skattebas (arbete) och ersätta detta med höjd skatt på en instabil skattebas (utsläpp) utan att försvaga skatteintäkterna. Skatter är antingen finansierande eller styrande – att kombinera två syften ger upphov till målkonflikter. Punktskatter ska användas för styrande ändamål. Dessa intäkter kan inte varaktigt växlas mot andra skatter, eftersom målet med punktskatterna är att skattebasen ska minska.

Vänsterpartiet ser behov av en genomgripande skattereform som utjämnar de ekonomiska och regionala klyftorna och främja hållbart resursutnyttjande med låg miljö- och klimatpåverkan i enlighet med våra klimat- och miljömål.

På skatteområdet, liksom i politiken i stort, lägger dessvärre den nya regeringen förslag som motverkar den gröna omställningen. De sänker skatten på bensin och diesel och stoppar en omfattande reform för att göra reseavdragen avståndsbaserade och färdmedelsneutrala. Vänsterpartiet avvisar förslaget om sänkt skatt på drivmedel och anser att reseavdraget bör vara avståndsbaserat och färdneutralt. Vänsterpartiet välkomnar den höjda ersättningen för resor till och från jobbet, men anser att dessa bör vara färdmedelsneutrala i enlighet med vad som föreslogs i Finansdepartementets promemoria Utökad skattelättnad för arbetsresor och justerade avdrag för tjänsteresor och hemresor (Fi2022/01470). Vänsterpartiet presenterade i följdmotion 2021/22:4706 några förslag på förändringar av det system som den föregående regeringen presenterade. Vi ansåg där att höjningen av kilometersatsen bara skulle gälla för glesbygden – där alternativen till bilen är betydligt mer begränsade. Vi menade också att den ordningen bara skulle gälla så länge det inte finns en utbyggd infrastruktur som alternativ till fossilbilen. Vi menar fortsatt att systemet för reseavdrag bör utredas och justeras i enlighet med detta. De kostnader vi redovisar i denna budgetmotion motsvarar dock ett rakt införande av ett färdmedelsneutralt system i enlighet med det som den föregående regeringen lade fram. Klimatomställningen kommer att kräva stora investeringar i infrastruktur, förnybar energi, energieffektivisering och andra utsläppsminskande åtgärder. Principen om att förorenaren betalar för sin miljöpåverkan

har länge varit och bör fortsatt vara ett riktmärke i den svenska miljö- och klimatpolitiken. Utsläppspriset ger en tydlig styrande signal till alla aktörer och gör det mer lönsamt att investera i åtgärder som minskar utsläppen. Koldioxidskatten är ett centralt styrmedel i vår nationella klimatpolitik.

Beskattning av drivmedel är viktigt verktyg för att minska transportsektorns klimatpåverkan. Men den är också ett exempel på trubbigt verktyg som inte gör skillnad på höginkomsttagare med god tillgång till kollektivtrafik och en låginkomsttagare i glesbygd utan tillgång till alternativ till bilen. Vänsterpartiet anser det angeläget att styrmedel utformas för att minska klyftor mellan stad och landsbygd och att det vid behov införs kompensatoriska åtgärder för att beakta rättviseperspektivet när t.ex. skatter ger negativa fördelningseffekter. För att möta en ökad elektrifiering av vägtrafiken med stärkt regional rättvisa anser vi det angeläget att arbetet med en reform av vägtrafikbeskattning redan nu inleds. En differentierad vägbeskattning ger förutsättningar för låg/slopad vägs katt på landsbygd där alternativ till bil saknas och hög vägs katt i storstäder med tillgång till kollektivtrafik.

Den tunga lastbilstrafiken betalar i dag inte för den påverkan den har genom sina externa kostnader för samhället i form av t.ex. miljö- och klimatpåverkan och slitage på vägarna. Vänsterpartiet har under lång tid förespråkat en avståndsbaserad skatt på tunga lastbilar som ska vara möjlig att differentiera. Förutom klimatnyttan med en sådan beskattning ser vi stora vinster med att svenska och utländska lastbilar skulle kunna beskattas på lika villkor och att myndigheter skulle ges bättre möjligheter, genom automatiserat avläsningsbart system, att upptäcka den illegala lastbilstrafiken. Även utredningen Godstransporter på väg – vissa frågeställningar kring ett nytt miljöstyrande system (SOU 2022:13) förordar ett avståndsbaserat system med geografisk differentiering för en mer rättvisande prissättning.

Vänsterpartiet anser att de klimatskadliga subventionerna bör fasas ut och avvecklas skyndsamt. Regeringen har tidigare avvecklat några få av dessa subventioner, och vi anser att det brådskar med ytterligare åtgärder för att Sverige inte ska tappa styrfart för att nå nollutsläpp. Vänsterpartiet anser därför att regeringen bör presentera en handlingsplan för hur övriga klimatskadliga subventioner kan avvecklas i närtid.

Under 2017 sänktes energiskatten för datorhallar i Sverige. Med en kostnad upp till 230 miljoner kronor per år har satsningen inte lett till de ökade antalet anställda som utlovades. Vänsterpartiet har länge krävt att stödet ska avskaffas och välkomnar att regeringen i budgetpropositionen lägger fram ett förslag om att slopa den nedsatta energiskatten.

Resandet med flyget behöver kraftigt minska för att vi ska klara av våra klimatmål. Tack vare Vänsterpartiets investeringspolitik för klimatet kan vi inom bara ett decennium avveckla inrikesflyget i södra Sverige och kraftigt minska behovet i norra Sverige. Men även utrikesflyget behöver minska i omfattning. Vänsterpartiet vill se en progressiv flygbeskattning som innebär att resenärerna betalar mer skatt ju mer de flyger. Vid den första flygresan ska skatten vara tämligen låg för att sedan successivt höjas i takt med att flygresorna ökar i antal. Den progressiva flygskatten behöver tillgodose högt ställda krav på personlig integritet samt vara utformad på ett sätt som innebär att den effektivt tjänar sitt syfte att minska flygandet.

Utöver den progressiva flygskatten vill Vänsterpartiet att kommande regering utreder frågan om lojalitetsprogrammen inom flygbranschen. De medlemsförmåner som i dag existerar stimulerar till extensivt flygande och motverkar därmed klimatmålen. Huruvida lojalitetsprogram behöver regleras genom lagstiftning eller skatteåtgärder behöver utredas grundligt men inriktningen för reformeringen bör vara att göra lojalitetsprogrammen obsoleta.

Vänsterpartiets förslag:

- Anta handlingsplan för att avveckla klimatskadliga subventioner.
- Inför ett färdmedelsneutralt reseavdrag.
- Nej till regeringens förslag om sänkt bensin- och dieselskatt.
- Inför en progressiv flygskatt.
- Utred förutsättningarna för en geografiskt anpassad vägskatt för personbilar.
- Inför en avståndsbaserad skatt för godstransporter på väg.

11.4 Vänsterpartiets skatteförslag

Tabell 8 Vänsterpartiets skatteförslag, 2023-2025

Avvikelse mot regeringen, offentligfinansiella effekter, miljarder kr

	2023	2024	2025	Källa/referens
För ökad rättvisa				
Höjd skatt för de över 62 000 kr/mån	8,30	8,30	8,40	RUT 2022:614
Arvs- och gåvoskatt	3,70	3,70	3,70	SNS (2018)
Nej till sänkt bensin- och dieselskatt	6,70	6,90	6,90	BP23
Oförändrad skiktgräns statlig inkomstskatt	12,90	11,80	12,40	RUT 2022:1219
Ja till avståndsbaserat reseavdrag	5,50	5,50	5,50	BP23
Nej till kostnadsbaserat reseavdrag	-5,50	-5,50	-5,50	BP23
Ja till skattelättnad för arbetsresor med avståndsbaserat reseavdrag	-4,25	-4,25	-4,25	Fi 2022/01470
Nej till att enbart höja avdragen för resor med bil	1,61	1,61	1,61	BP23

Nej till justerade avdrag för tjänsteresor	0,18	0,20	0,20	BP23
Nej till avskaffad avfallsförbränningsskatt	0,41	0,45	0,47	BP23
Nej till höjd moms på reparationer	-0,06	-0,08	-0,08	BP23
Summa nya skatteförslag	29,49	28,63	29,35	
För ökad likformighet				
Skattereduktion för fackföreningsavgift	-2,60	-2,60	-2,60	RUT 2022:612
Sänkt skatt för sjuka, arbetslösa m.fl.	-7,00	-7,20	-7,40	RUT 2022:614
Slopad nedsättning av arbetsgivaravgifterna för 19-23 år	1,42			RUT 2021:673
Slopad nedsättning av arbetsgivaravgifterna för 15-18 år	0,70	0,70	0,70	RUT 2022:969
Slopa nedsättning arbetsgivaravgifter FoU	2,16	2,33	2,33	RUT 2022:970/1189
Arbetsgivaravgifter för den första anställd	0,20	0,40	0,40	RUT 2022:700
Avskaffa RUT-avdraget	7,70	8,00	8,40	RUT 2022:616
Sänkt tak ROT-avdraget	2,60	2,90	3,20	RUT 2022:617
Utdelning och kapitalvinst fåmansbolag	10,31	11,68	11,68	Skr. 2021/22:98
Utdelning och kapitalvinst onoterade bolag	1,80	1,70	1,80	RUT 2022:716
Tak ISK	5,70	5,90	6,10	RUT 2022:838
Avtrappat jobbskatteavdrag, från 43 000 kr/mån	7,90	8,20	8,70	RUT 2022:614
Nej till utökat jobbskatteavdrag för äldre	0,77	0,77	0,77	BP23
Fastighetsskatt på villor med över ca 10 mnkr i marknadsvärde	4,20	4,20	4,20	RUT 2022:659
Avtrappade ränteavdrag			4,00	RUT 2022:668
Tak och uppskovsränta avyttring bostad	1,74	1,74	1,74	RUT 2021:693
Nej till slopad koldioxidskatt på bränsle inom EU ETS	0,10	0,10	0,10	BP23
Nej till tillfälligt sänkt skatt diesel inom jord- och skogsbruk	0,38			BP23
Summa reducera skattesubventioner	38,08	38,82	44,12	
SUMMA ÄNDRADE SKATTER (avrundat)	68	67	73	

12 Långsiktigt hållbar finanspolitik

12.1 Klimatomställningen och behovet av ett reformerat ramverk

År 2016 slöts en överenskommelse om det finanspolitiska ramverket mellan samtliga riksdagspartier, förutom Sverigedemokraterna. De viktigaste delarna i överenskommelsen var att nivån på överskottsmålet för de offentliga finanserna sänktes från 1 procent till 0,33 procent över en konjunkturcykel och att ett skuldankare för den offentliga skulden infördes. Dessa regler trädde i kraft 2019. En annan central komponent i överenskommelsen var att man skrev in att det finanspolitiska ramverket skulle ses över i slutet av varannan mandatperiod så att eventuella reviderade mål skulle kunna träda i kraft första året efter ett ordinarie val. I utredningen som föregick det nya

överskottsmålet skissade man på en beslutsordning där en översyn görs 2025 och där beslut fattas i samband med behandlingen av budgetpropositionen för 2026.¹²¹ De nya reglerna skulle då kunna börja gälla från och med 2027.

Vänsterpartiet har länge drivit frågan om att tidigarelägga denna översyn. Det som vi framför allt lyft fram är att nivån på överskottsmålet och det nya skuldankaret inte är konsistenta med varandra och att överskottsmålet står i vägen för de stora statliga investeringar som måste till för att möjliggöra och snabba på klimatomställningen. Den gröna omställningen kan inte vänta till 2027, den måste ske omedelbart.

Klimatomställningen kommer att innebära att omfattande investeringar behöver göras i en rad samhällsviktiga verksamheter. Det rör sig om investeringar i transportinfrastruktur, elöverföring och -produktion och en upprustning samt klimatanpassning av bostadsbeståndet. Investeringarnas storlek är beroende av en rad faktorer och tidsaspekten är en viktig sådan. Ju längre världens stater avstår från att vidta åtgärder och genomföra omfattande investeringar desto högre kommer kostnaden att bli för att hantera effekterna av klimatförändringarna. Att återställa, förhindra och reparera skador i efterhand är en betydligt dyrare väg att gå än att i möjligaste mån förebygga klimatförändringarnas negativa inverkan på samhället. Dessutom förutsätter en offensiv klimatomställningspolitik som är lika eller mer ambitiös än de konventionsbundna åtaganden som Sverige förbundit sig att följa att investeringarna behöver genomföras i relativ närtid och i betydande summor.

12.2 Ett ramverk för ett rikare Sverige

De ursprungliga skälen bakom överskottsmålet är sedan länge uppfyllda och/eller överspelade. Sverige har bland de starkaste offentliga finanserna i västvärlden och löpande och stora överskott i bytesbalansen. I Konjunkturinstitutets senaste hållbarhetsrapport beräknas den offentliga bruttoskulden sjunka till 29,1 procent av BNP 2023, vilket är mycket lågt i ett internationellt perspektiv (se figur 13 nedan).¹²² Samtidigt står världen inför ett klimatnödläge, där vi har ca tio år på oss att vända utvecklingen. De tillfälliga utsläppsminskningar som skett under pandemin har endast haft en marginell betydelse på den globala uppvärmningen och våra möjligheter att nå de nationella klimatmålen. Klimatkrisen innebär att staten måste ta ansvar för ett stort investeringsprogram. Rätt hanterat kan detta investeringsprogram bli en katalysator för

¹²¹ Ibid.

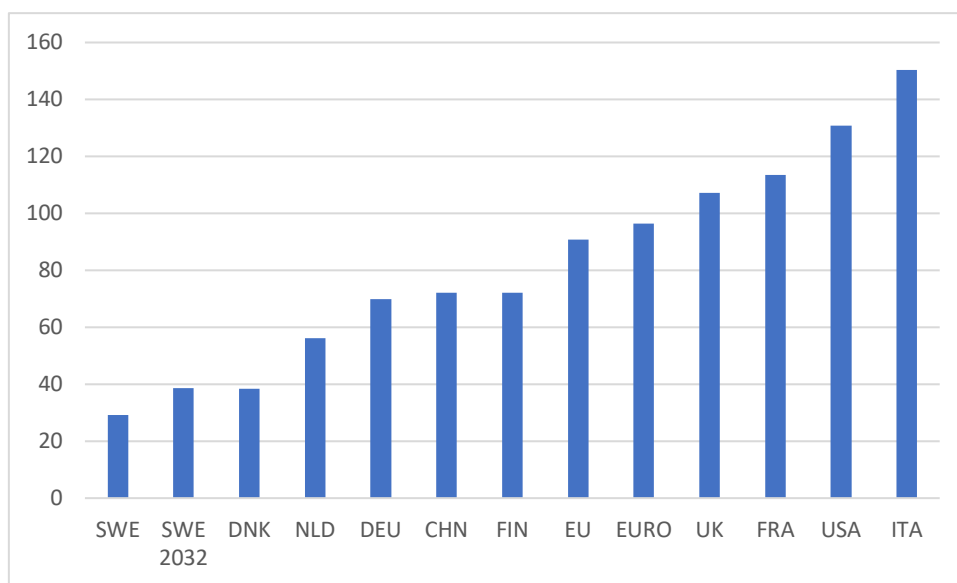
¹²² Konjunkturinstitutet (2022), "Hållbarhetsrapport 2022 för de offentliga finanserna".

ökad produktivitet, minskad arbetslöshet och en modernisering av det svenska samhället.

För att finansiera detta investeringsprogram föreslår Vänsterpartiet att ett 10-årigt moratorium införs för det finanspolitiska ramverket, med start 2023. Vänsterpartiet föreslår att dagens överskottsmål ersätts med ett underskottsmål för de offentliga finanserna under moratoriet. Vi föreslår att saldomålet för de offentliga finanserna sätts till -1 procent av BNP över en konjunkturcykel. Vänsterpartiet har bitt riksdagens utredningstjänst att räkna på hur den offentliga skulden skulle utvecklas med ett sådant underskottsmål. Analysen visar att den offentliga bruttoskulden beräknas landa på 38,7 procent av BNP år 2032. Om Sverige skulle haft en bruttoskuld på den nivån i dag, skulle vi fortfarande ha bland de starkaste offentliga finanserna inom EU och bland andra jämförbara länder, se figur 13 nedan.

Figur 13 Den offentliga sektorns bruttoskuld i utvalda länder, 2022

Procent av BNP

Källa: IMF, KI och RUT 2022:33.

Anm (i) Stapeln SWE 2032 visar Sveriges bruttoskuld 2032 med ett underskottsmål på -1 %.

Anm (ii) Värdet på SWE är prognos för 2023, detta för att på ett korrekt sätt åskådliggöra effekterna av Vänsterpartiets underskottsmål som föreslås börja gälla 2023.

Ett underskottsmål på -1 procent frigör ett budgetpolitiskt utrymme på ca 800 miljarder kronor under en 10-årsperiod jämfört med dagens överskottsmål.¹²³ I relation till ett balansmål för de offentliga finanserna skapar underskottsmålet ett ekonomiskt utrymme på ca 600 miljarder kronor. Vänsterpartiet föreslår att underskottsmålet används för att

¹²³ Baserat på Konjunkturinstitutets (september 2022) BNP-prognos för 2023 på 6 135 miljarder kronor.

finansiera ett stort statligt investeringsprogram för att snabba på och möjliggöra klimatomställningen. Det utrymme som skapas ska inte användas för löpande statliga utgifter utan ska öronmärkas till investeringar som behövs för att ställa om ekonomin i en för miljön hållbar utveckling.

Moratoriets finansieringsmöjligheter innebär att medel frigörs för att säkerställa en långsiktigt hållbar klimatomställning. På så sätt kan staten säkerställa att nödvändig infrastruktur bidrar till att Sverige även framgent har en innovativ industrisektor, att klimatomställningen kan äga rum i hela landet samt att den betydande exportsektorn i Sverige ges förutsättningar att konkurrera med en världsmarknad som sannolikt kommer se betydande klimatinvesteringar de närmaste åren. Moratoriet skulle innebära en omfattande kapitalisering av klimatomställningen med offentliga medel, något som är en förutsättning för att inte privata kapitalintressen ska föregå det offentliga och förvärva viktig infrastruktur eller andra delar som är nödvändig i klimatomställningen. Klimatomställningen som helhet behöver säkerställas genom en lång rad reformer på i stort sett alla politikområden, men ett moratorium för det finanspolitiska ramverket möjliggör ett svar på frågan hur några av de största investeringsbehoven ska finansieras.

12.3 Realekonomiska mål bör komplettera de finansiella målen

Syftet med det finanspolitiska ramverket är att säkerställa att de offentliga finanserna inte äventyras på lång sikt – att inte de offentliga underskotten blir för stora eller att skulden ökar snabbt under en längre tidsperiod. Ramverket i sig är inte målet med den ekonomiska politiken. Dock har det periodvis fungerat begränsande för möjligheten att öka resurser till välfärden i takt med behoven, eller för att öka de offentliga satsningarna för att pressa ner arbetslösheten.

Den ekonomiska politiken bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, rättvis fördelning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella- och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen. Vänsterpartiet föreslår därför att det finanspolitiska ramverket kompletteras med mål för arbetsmarknaden om full sysselsättning och ett mål för offentliga investeringar i linje med våra klimatåtaganden.

Finanspolitiska rådet är den myndighet som har satts att vaka över det finanspolitiska ramverket. Rådet ska bedöma om finanspolitiken är förenlig med långsiktigt hållbara offentliga finanser och bedöma om finanspolitiken är i linje med konjunkturutvecklingen, långsiktigt uthållig tillväxt och långsiktigt hållbar sysselsättning. Dessa variabler är dock i sig inte ensidigt tekniska, utan i stor

utsträckning beroende av antaganden om ekonomins funktionssätt. Rådet har i uppdrag att verka för en ökad offentlig diskussion i samhället om den ekonomiska politiken. Sedan inrättandet 2007 har dock rådet inte bidragit till att bredda diskussionen om ramverket. Finanspolitiska rådet har i sin ekonomiska modell anslutit sig till den nationalekonomiska mittfåran, som exempelvis innebär en syn på finanspolitikens begränsade roll för den totala efterfrågan. Finansiella mål anses därmed inte stå i konflikt med reala. Vänsterpartiet anser att den ekonomiska politiken i stället bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella mål blir verktyg för att uppnå de reala målen. Vänsterpartiets slutsats är att Finanspolitiska rådet i sin nuvarande utformning saknar kompetens att föra en diskussion om den ekonomiska politiken utanför de ramar som en ensidig nationalekonomisk modell innebär.

Vänsterpartiet anser därför att Finanspolitiska rådet kan avvecklas. Myndigheten kan med fördel ersättas av ett institut med en betydligt bredare kompetens. Vi föreslår ett inrättande av Stockholmsinstitutet för tvärvetenskaplig samhällsekonomisk forskning. Denna myndighet bör få i uppdrag att bidra till diskussionen om finanspolitiken utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv. Detta innebär att analysen tar i beaktande såväl ekonomiska effekter som sociala och institutionella. Institutet ska på så vis bidra till en ökad öppenhet och tydlighet kring den ekonomiska politiken, dess syfte, effektivitet och effekter på samhället i stort.

13 Utgiftsramar och fördelning av utgifter i statsbudgeten

Tabell 9 Vänsterpartiets förslag till utgiftsramar för 2023

Tusental kronor

Utgiftsområde	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
01 Rikets styrelse	18 270 004	-479 900
02 Samhällsekonomi och finansförvaltning	19 021 399	744 000
03 Skatt, tull och exekution	12 923 291	-45 000
04 Rättsväsendet	68 305 854	-151 000
05 Internationell samverkan	2 094 669	±0
06 Försvar och samhällets krisberedskap	93 952 930	±0
07 Internationellt bistånd	47 206 227	7 719 001
08 Migration	16 019 745	140 000
09 Hälsovård, sjukvård och social omsorg	110 429 732	-552 700

10	Ekonomisk trygghet vid sjukdom och funktionsnedsättning	106 427 304	8 025 000
11	Ekonomisk trygghet vid ålderdom	55 394 136	±0
12	Ekonomisk trygghet för familjer och barn	105 159 584	4 325 000
13	Jämställdhet och nyanlända invandrades etablering	5 565 206	1 007 000
14	Arbetsmarknad och arbetsliv	90 103 686	13 040 000
15	Studiestöd	27 912 395	1 797 000
16	Utbildning och universitetsforskning	94 991 971	2 783 500
17	Kultur, medier, trossamfund och fritid	16 667 948	1 702 400
18	Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik	6 099 158	3 378 000
19	Regional utveckling	4 534 201	70 000
20	Allmän miljö- och naturvård	19 542 691	5 573 000
21	Energi	4 944 849	225 000
22	Kommunikationer	78 952 417	19 530 000
23	Areella näringar, landsbygd och livsmedel	19 373 352	3 364 000
24	Näringsliv	11 407 773	-2 022 000
25	Allmänna bidrag till kommuner	157 545 359	18 241 000
26	Statsskuldräntor m.m.	13 155 200	10 000
27	Avgiften till Europeiska unionen	45 869 852	±0
Summa utgiftsområden		1 251 870 933	88 423 301
Minskning av anslagsbehållningar inkl. SSR		-4 392 792	±0
Summa utgifter		1 247 478 141	88 423 301
Riksgäldskontorets nettoutlåning		-52 379 301	±0
Kassamässig korrigerering		370 837	±0
Summa		1 195 469 677	88 423 301

Tabell 10 Vänsterpartiets förslag till utgiftsramar för 2024-2025

Miljoner kronor

Utgiftsområde	Avvikelse från regeringen	
	2024	2025
01 Rikets styrelse	-852	-719
02 Samhällsekonomi och finansförvaltning	2 924	5 099
03 Skatt, tull och exekution	-193	-173
04 Rättsväsendet	-454	-1 845
05 Internationell samverkan	10	20
06 Försvar och samhällets krisberedskap	±0	±0
07 Internationellt bistånd	10 120	13 580
08 Migration	60	60
09 Hälsovård, sjukvård och social omsorg	6 091	5 591
10 Ekonomisk trygghet vid sjukdom och funktionsnedsättning	9 665	11 013
11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom	225	10 450
12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn	3 455	4 793
13 Jämställdhet och nyanlända invandrades etablering	1 390	1 619
14 Arbetsmarknad och arbetsliv	17 823	22 766
15 Studiestöd	1 847	1 857

16	Utbildning och universitetsforskning	3 913	9 621
17	Kultur, medier, trossamfund och fritid	1 820	1 737
18	Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik	9 210	14 150
19	Regional utveckling	70	30
20	Allmän miljö- och naturvård	12 079	15 374
21	Energi	4 675	6 900
22	Kommunikationer	34 156	22 416
23	Areella näringar, landsbygd och livsmedel	3 499	3 061
24	Näringsliv	530	530
25	Allmänna bidrag till kommuner	24 051	42 361
26	Statsskuldräntor m.m.	10	10
27	Avgiften till Europeiska unionen	±0	±0
Summa utgiftsområden		146 123	190 299
Minskning av anslagsbehållningar inkl. SSR		±0	±0
Summa utgifter		146 123	190 299
Riksgäldskontorets nettoutlåning		±0	±0
Kassamässig korrigerering		±0	±0
Summa		146 123	190 299

Tabell 11 Fördelning av utgifter i statsbudgeten 2023-2025

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 01 Rikets styrelse

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 01 Rikets styrelse			
1:1 Kungliga hov- och slottsstaten	-24	-16	-17
2:1 Riksdagens ledamöter och partier m.m.	-135	-135	-135
3:1 Sametinget	49	49	47
4:1 Regeringskansliet m.m.	-500	-900	-900
5:1 Länsstyrelserna m.m.	100	100	100
7:1 Åtgärder för nationella minoriteter	±0	10	140
7:2 Åtgärder för den nationella minoriteten romer	30	40	46
Summa	-480	-852	-719

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 02 Samhällsekonomi och finansförvaltning

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 02 Samhällsekonomi och finansförvaltning			
1:6 Finanspolitiska rådet	-6	-11	-11
1:11 Finansinspektionen	10	20	20
99:1 Klimatinvesteringsmyndighet (KLIMA)	70	75	80
99:2 Stockholmsinstitutet	20	40	60

99:3 Avgifter staten som arbetsgivare	50	100	150
99:4 Ökade lönekostnader, inkl. arbetsgivaravgifter	600	600	600
99:5 avskaffa produktivitsavdraget i pris- och löneomräkningsmodellen	±0	2 100	4 200
Summa	744	2 924	5 099

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 03 Skatt, tull och exekution

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 03 Skatt, tull och exekution			
1:1 Skatteverket	-75	-178	-178
1:2 Tullverket	30	-15	5
Summa	-45	-193	-173

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 04 Rättsväsendet

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 04 Rättsväsendet			
1:1 Polismyndigheten	-30	-160	-160
1:2 Säkerhetspolisen	-97	-232	-292
1:3 Åklagarmyndigheten	10	-38	-111
1:4 Ekobrottsmyndigheten	±0	-20	-20
1:5 Sveriges Domstolar	-3	±0	±0
1:6 Kriminalvården	±0	±0	-1 257
1:11 Rättsliga biträden m.m.	-30	±0	±0
1:15 Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten	±0	-4	-4
Summa	-151	-454	-1 845

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 05 Internationell samverkan

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 05 Internationell samverkan			
1:2 Freds- och säkerhetsfrämjande verksamhet	-10	-10	-10
1:11 Samarbete inom Östersjöregionen	10	20	30
Summa	±0	10	20

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 06 Försvar och samhällets krisberedskap

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 06 Försvar och samhällets krisberedskap			
Summa	±0	±0	±0

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 07 Internationellt bistånd

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 07 Internationellt bistånd			
1:1 Biståndsverksamhet	7 043	9 183	12 390
1:2 Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida)	157	163	166
1:3 Nordiska Afrikainstitutet	1	1	1
1:4 Folke Bernadotteakademien	17	23	23
1:6 Utvärdering av internationellt bistånd	1	1	1
99:1 Additionellt klimatbistånd	500	750	1 000
Summa	7 719	10 120	13 580

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 08 Migration

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 08 Migration			
1:1 Migrationsverket	40	40	40
1:2 Ersättningar och bostadskostnader	150	70	70
1:3 Migrationspolitiska åtgärder	-20	-20	-20
1:6 Offentligt biträde i utlänningsärenden	-30	-30	-30
Summa	140	60	60

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 09 Hälsovård, sjukvård och social omsorg

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 09 Hälsovård, sjukvård och social omsorg			
1:4 Tandvårdsförmåner	2 350	5 600	6 500
1:5 Bidrag för läkemedelsförmånerna	250	500	500
1:6 Bidrag till folkhälsa och sjukvård	-2 300	-800	-2 300
1:8 Bidrag till psykiatri	1 300	1 300	1 300
1:11 Prestationsbundna insatser för att korta vårdköerna	-3 000	-3 000	-3 000
1:12 Inspektionen för vård och omsorg	31	75	75
4:1 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd	6	6	6
4:4 Kostnader för statlig assistansersättning	170	170	170
4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet	±0	1 700	1 700
4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m.	421	210	210
99:1 TBE-vaccin med högkostnadskydd för vuxna och avgiftsfritt för barn	100	200	300
99:2 Nationellt center för post-covid och ME/CFS	10	20	20
99:3 Nationellt vaccinprogram för äldre	110	110	110
Summa	-553	6 091	5 591

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 10 Ekonomisk trygghet vid sjukdom och funktionsnedsättning

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 10 Ekonomisk trygghet vid sjukdom och funktionsnedsättning			
1:1 Sjukpenning och rehabilitering m.m.	3 925	5 265	6 613
1:2 Aktivitets- och sjukersättningar m.m.	4 100	4 400	4 400
Summa	8 025	9 665	11 013

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom			
1:1 Garantipension till ålderspension	±0	-2 850	-4 500
1:3 Bostadstillägg till pensionärer	±0	-900	-1 425
1:5 Inkomstpensionstillägg	±0	-250	-900
99:1 Höjd inkomstpension	±0	4 225	17 275
Summa	±0	225	10 450

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn			
1:1 Barnbidrag	2 100	±0	±0
1:2 Föräldraförsäkring	2 325	3 555	4 893
1:8 Bostadsbidrag	-100	-100	-100
Summa	4 325	3 455	4 793

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 13 Jämställdhet och nyanlända invandrares etablering

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 13 Jämställdhet och nyanlända invandrares etablering			
1:2 Kommunersättningar vid flyktmottagande	957	1 340	1 569
3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder	50	50	50
Summa	1 007	1 390	1 619

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 14 Arbetsmarknad och arbetsliv

Miljoner kronor

Avvikelse från regeringen

	2023	2024	2025
Utgiftsområde 14 Arbetsmarknad och arbetsliv			
1:1 Arbetsförmedlingens förvaltningskostnader	1 500	2 500	3 000
1:2 Bidrag till arbetslöshetsersättning och aktivitetsstöd	8 230	9 980	10 410
1:3 Kostnader för arbetsmarknadspolitiska program och insatser	2 535	2 206	3 238
1:4 Lönebidrag och Samhall m.m.	±0	500	1 500
1:13 Nystartsjobb, etableringsjobb och stöd för yrkesintroduktionsanställningar	±0	1 000	2 300
1:14 Etableringsersättning till vissa nyanlända invandrare	535	1 397	2 078
2:1 Arbetsmiljöverket	220	220	220
2:6 Regional skyddsombudsverksamhet	20	20	20
Summa	13 040	17 823	22 766

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 15 Studiestöd

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 15 Studiestöd			
1:2 Studiemedel	±0	40	50
1:4 Statens utgifter för studiemedelsräntor	-477	-481	-481
1:7 Studiestartsstöd	300	300	300
99:1 Avsättning för kreditförluster	1 974	1 988	1 988
Summa	1 797	1 847	1 857

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning			
1:1 Statens skolverk	56	80	80
1:3 Specialpedagogiska skolmyndigheten	5	10	10
1:5 Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet	-166	-135	-127
1:7 Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet samt kvalitetshöjande åtgärder inom förskola	2 200	2 400	4 400
1:15 Statligt stöd för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling	±0	115	2 115
1:17 Statligt stöd till vuxenutbildning	300	30	30
2:2 Universitets- och högskolerådet	20	20	20
2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor	324	1 348	2 048
2:67 Särskilda bidrag inom högskoleområdet	30	30	30
3:1 Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation	15	15	15

99:1 Ny kompensatorisk resursfördelningsmodell i gymnasieskolan	±0	±0	1 000
Summa	2 784	3 913	9 621

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid			
1:2 Bidrag till allmän kulturverksamhet, utveckling samt internationellt kulturutbyte och samarbete	533	718	725
1:4 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet	1	1	1
2:2 Bidrag till vissa teater-, dans- och musikändamål	55	5	5
4:3 Nämnden för hemslöjdsfrågor	3	3	3
4:4 Bidrag till bild- och formområdet	15	5	5
5:2 Ersättningar och bidrag till konstnärer	5	5	5
7:1 Riksantikvarieämbetet	9	9	9
7:2 Bidrag till kulturmiljövård	50	50	50
7:4 Bidrag till arbetslivsmuseer	2	2	2
8:1 Centrala museer: Myndigheter	130	130	130
8:2 Centrala museer: Stiftelser	38	38	38
10:1 Filmstöd	27	±0	±0
13:1 Stöd till idrotten	40	40	40
13:2 Bidrag till allmänna samlingslokaler	50	50	50
14:1 Bidrag till folkbildningen	560	550	550
14:3 Särskilda insatser inom folkbildningen	120	150	60
99:1 Digitaliseringssatsning för kulturarvsinstitutioner	65	65	65
Summa	1 702	1 820	1 737

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik			
1:4 Boverket	3	5	5
1:7 Energieffektivisering av flerbostadshus	2 560	2 560	2 560
1:8 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande	±0	290	2 630
2:1 Konsumentverket	100	100	100
2:2 Allmänna reklamationsnämnden	5	5	5
2:4 Åtgärder på konsumentområdet	10	10	10
99:2 Statliga topplån för byggande av hyresrätter	200	300	400
99:4 Klimatanpassningar befintligt bostadsbestånd	±0	2 440	4 940
99:5 Klimatanpassningar nytt bostadsbestånd	±0	3 000	3 000

99:6 investeringsstöd för att upprusta, utveckla och bygga nya lekparkar, bemannade parklekar och områden för spontanidrott	500	500	500
Summa	3 378	9 210	14 150

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 19 Regional utveckling

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 19 Regional utveckling			
1:1 Regionala utvecklingsåtgärder	70	70	30
Summa	70	70	30

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård			
1:1 Naturvårdsverket	25	30	100
1:2 Miljöövervakning m.m.	122	130	135
1:3 Åtgärder för värdefull natur	1 870	1 990	2 090
1:4 Sanering och återställning av förorenade områden	80	84	118
1:7 Avgifter till internationella organisationer	±0	20	20
1:8 Klimatbonus	-2 985	2 970	2 970
1:9 Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	16	6	±0
1:11 Åtgärder för havs- och vattenmiljö	335	370	591
1:13 Internationellt miljösamarbete	10	10	10
1:14 Skydd av värdefull natur	3 150	3 150	4 185
1:16 Klimatinvesteringar	±0	±0	1 755
1:17 Klimatpremier	1 000	1 000	1 000
1:19 Åtgärder för ras- och skredsäkring längs Göta älv	100	100	100
1:21 Kompetenslyft för klimatomställningen	50	19	100
99:1 Investeringsstöd för produktion av förnybara drivmedel samt laddinfrastruktur	800	1 200	1 200
99:2 Forskning för klimatomställning	1 000	1 000	1 000
Summa	5 573	12 079	15 374

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 21 Energi

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 21 Energi			
1:4 Energiforskning	-50	-100	-100
99:1 Stärkt elöverföringskapacitet	±0	2 500	4 000
99:2 Investeringar till lokal förnybar elproduktion	±0	2 000	3 000
99:3 Vindkraft ersättningsmodell till kommuner	275	275	±0
			125

Summa	225	4 675	6 900
--------------	------------	--------------	--------------

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 22 Kommunikationer

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 22 Kommunikationer			
1:1 Utveckling av statens transportinfrastruktur	4 590	13 111	13 601
1:2 Vidmakthållande av statens transportinfrastruktur	1 770	7 400	7 400
99:1 Halverade biljettpriser i kollektivtrafiken	12 000	12 000	±0
99:2 Anslagsstöd Sjöfartsverket	700	925	745
99:3 Utbildningssatsning järnväg och sjöfart	120	120	120
99:4 Godspendlar	100	50	±0
99:5 Klimatomställningsstöd för personbilar	250	550	550
Summa	19 530	34 156	22 416

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel			
1:1 Skogsstyrelsen	55	55	78
1:2 Insatser för skogsbruket	1 560	1 560	1 035
1:4 Bidrag till veterinär fältverksamhet	21	22	23
1:6 Bekämpning av smittsamma djursjukdomar	50	50	50
1:7 Ersättningar för viltskador m.m.	40	40	40
1:8 Statens jordbruksverk	10	20	20
1:14 Livsmedelsverket	21	15	68
1:23 Sveriges lantbruksuniversitet	85	85	85
1:30 Nationell medfinansiering till den gemensamma jordbrukspolitiken 2023-2027	1 522	1 652	1 662
Summa	3 364	3 499	3 061

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 24 Näringsliv

Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 24 Näringsliv			
1:3 Institutens strategiska kompetensmedel	30	30	30
1:5 Näringslivsutveckling	122	122	122
1:8 Sveriges geologiska undersökning	76	78	78
1:24 Elstöd	-2 400	±0	±0
99:1 Program för grön omställning inom pappersindustrin	150	300	300
Summa	-2 022	530	530

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner
Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner			
1:1 Kommunalekonomisk utjämning	18 241	24 051	42 361
Summa	18 241	24 051	42 361

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 26 Statsskuldräntor m.m.
Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 26 Statsskuldräntor m.m.			
1:1 Räntor på statsskulden	10	10	10
Summa	10	10	10

Avvikelser gentemot regeringen för utgiftsområde 27 Avgiften till Europeiska unionen
Miljoner kronor

	Avvikelse från regeringen		
	2023	2024	2025
Utgiftsområde 27 Avgiften till Europeiska unionen			
Summa	±0	±0	±0

14 Den offentliga sektorns finanser m.m.

Tabell 12 Den offentliga sektorns finanser

Miljoner kronor - avvikelse från regeringen

	2023	2024	2025
Offentlig sektors inkomster	75 725	76 570	79 610
Offentlig sektors utgifter	86 643	158 933	195 909
Finansiellt sparande i offentlig sektor	-10 918	-82 363	-116 299
Staten	-25 298	-90 563	-135 899
Ålderspensionssystemet	16 400	10 020	21 220
Kommunsektorn	-2 020	-1 820	-1 620
Finansiellt sparande i procent av BNP (nivå)	-0,00 %	-0,92 %	-0,34 %

Tabell 13 Kommunsektorns finanser

Miljoner kronor - avvikelse från regeringen

	2023	2024	2025
--	------	------	------

Kommunernas inkomster	34 201	51 611	78 846
Kommunal inkomstskatt	12 600	21 010	25 210
Kapitalinkomster och övriga inkomster	±0	±0	±0
Statsbidrag under utgiftsområde 25	18 241	24 051	42 361
därav ekonomiska regleringar	-11 000	-11 700	-12 000
Statsbidrag från övriga utgiftsområden	3 360	6 550	11 275
Utgifter	36 221	53 431	80 466
Finansiellt sparande i kommunsektorn	-2 020	-1 820	-1 620

Tabell 14 Statens budgetsaldo och statsskulden

Miljoner kronor - avvikelser från regeringen

	2023	2024	2025
Inkomster i statens budget	63 125	55 560	54 400
därav inkomster av försåld egendom	±0	±0	±0
Utgifter i statens budget	88 423	146 123	190 299
därav statsskuldsräntor	10	10	10
Riksgäldskontorets nettoutlåning	±0	±0	±0
Kassamässig korrigerings	±0	±0	±0
Statens budgetsaldo	-25 298	-90 563	-135 899
Statsskuld vid årets slut	25 298	115 861	251 760

Tabell 15 Inkomster i statens budget

Miljoner kronor - avvikelser från regeringen

	2023	2024	2025
Direkta skatter på arbete	177 720	192 610	205 155
Indirekta skatter på arbete	-136 850	-152 130	-166 030
Skatt på kapital	26 265	26 540	30 730
Skatt på konsumtion och insatsvaror	7 990	8 800	8 880
Offentliga sektorns skatteintäkter	75 125	75 870	78 810
avgår skatter till andra sektorer	-12 600	-21 010	-25 210
Statens skatteintäkter	62 525	54 860	53 600
Periodiseringar	±0	±0	±0
Statens skatteinkomster	62 525	54 860	53 600
Övriga inkomster	600	700	800
Inkomster i statens budget	63 125	55 560	54 400

Tabell 16 Utgiftstak för staten

Miljoner kronor - avvikelser från regeringen

	2023	2024	2025
Takbegränsade utgifter	88 413	164 538	229 764
Budgeteringsmarginal	587	462	1 236
Utgiftstak för staten	89 000	165 000	231 000

15 Beräkning av statsbudgetens inkomster

Tabell 17 Beräkning av statsbudgetens inkomster 2023

Tusental kronor

Inkomsttitel	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
1100 Direkta skatter på arbete	738 820 481	177 720 000
1111 Statlig inkomstskatt	53 723 921	21 520 000
1115 Kommunal inkomstskatt	881 308 597	12 600 000
1120 Allmän pensionsavgift	151 593 946	±0
1130 Artistskatt	±0	±0
1140 Skattereduktioner	-347 805 983	143 600 000
1200 Indirekta skatter på arbete	711 505 613	-136 850 000
1210 Arbetsgivaravgifter	697 492 373	-136 650 000
1240 Egenavgifter	12 664 870	±0
1260 Avgifter till premiepensionssystemet	-48 492 443	-200 000
1270 Särskild löneskatt	57 769 404	±0
1280 Nedsättningar	-8 538 232	±0
1290 Tjänstegruppiv	609 641	±0
1300 Skatt på kapital	345 261 868	26 265 000
1310 Skatt på kapital, hushåll	77 585 859	23 250 000
1320 Skatt på företagsvinster	178 077 471	-3 085 000
1330 Kupongskatt	10 146 640	±0
1340 Avkastningsskatt	19 323 373	±0
1350 Fastighetsskatt	37 959 490	6 100 000
1360 Stämpelskatt	14 612 035	±0
1390 Riskskatt för kreditinstitut	7 557 000	±0
1400 Skatt på konsumtion och insatsvaror	735 754 854	7 990 000
1410 Mervärdesskatt	594 498 829	600 000
1420 Skatt på alkohol och tobak	30 364 205	±0
1430 Energiskatt	47 252 516	6 790 000
1440 Koldioxidskatt	22 468 217	120 000
1450 Övriga skatter på energi och miljö	8 045 910	480 000
1470 Skatt på vägtrafik	25 226 695	±0
1480 Övriga skatter	7 898 482	±0
1500 Skatt på import	9 434 324	±0
1600 Restförda och övriga skatter	13 366 208	±0
1700 Avgående poster, skatter till EU	-9 434 324	±0
Offentliga sektorns skatteintäkter (periodiserat)	2 544 709 024	75 125 000

1800 Avgående poster, skatter till andra sektorer	-1 216 502 231	-12 600 000
Statens skatteintäkter (periodiserat)	1 328 206 793	62 525 000
1900 Periodiseringar	-15 533 163	±0
1000 Statens skatteinkomster	1 312 673 630	62 525 000
Övriga inkomster (kassamässigt)	-33 200 417	600 000
2000 Inkomster av statens verksamhet	42 613 203	600 000
3000 Inkomster av försåld egendom	5 000 000	±0
4000 Återbetalning av lån	527 980	±0
5000 Kalkylmässiga inkomster	19 134 000	±0
6000 Bidrag m.m. från EU	32 477 456	±0
7000 Avräkningar m.m. i anslutning till skattesystemet	-132 953 056	±0
8000 Utgifter som redovisas som krediteringar på skattekonto	±0	±0
Statsbudgetens inkomster (kassamässigt)	1 279 473 213	63 125 000

Tabell 18 Beräkning av statsbudgetens inkomster 2024-2025

Miljoner kronor

Inkomsttitel	Avvikelse från regeringen	
	2024	2025
1100 Direkta skatter på arbete	192 610	205 155
1111 Statlig inkomstskatt	20 900	21 945
1115 Kommunal inkomstskatt	21 010	25 210
1120 Allmän pensionsavgift	±0	±0
1130 Artistskatt	±0	±0
1140 Skattereduktioner	150 700	158 000
1200 Indirekta skatter på arbete	-152 130	-166 030
1210 Arbetsgivaravgifter	-151 930	-165 830
1240 Egenavgifter	±0	±0
1260 Avgifter till premiepensionssystemet	-200	-200
1270 Särskild löneskatt	±0	±0
1280 Nedsättningar	±0	±0
1290 Tjänstegruppliv	±0	±0
1300 Skatt på kapital	26 540	30 730
1310 Skatt på kapital, hushåll	23 720	28 020
1320 Skatt på företagsvinster	-3 280	-3 390
1330 Kupongskatt	±0	±0
1340 Avkastningsskatt	±0	±0

1350 Fastighetsskatt	6 100	6 100
1360 Stämpelskatt	±0	±0
1390 Riskskatt för kreditinstitut	±0	±0
1400 Skatt på konsumtion och insatsvaror	8 800	8 880
1410 Mervärdesskatt	680	680
1420 Skatt på alkohol och tobak	±0	±0
1430 Energiskatt	7 470	7 530
1440 Koldioxidskatt	120	120
1450 Övriga skatter på energi och miljö	530	550
1470 Skatt på vägtrafik	±0	±0
1480 Övriga skatter	±0	±0
1500 Skatt på import	±0	±0
1600 Restförda och övriga skatter	50	75
1700 Avgående poster, skatter till EU	±0	±0
Offentliga sektorns skatteintäkter (periodiserat)	75 870	78 810
1800 Avgående poster, skatter till andra sektorer	-21 010	-25 210
Statens skatteintäkter (periodiserat)	54 860	53 600
1900 Periodiseringar	±0	±0
1000 Statens skatteinkomster	54 860	53 600
Övriga inkomster (kassamässigt)	700	800
2000 Inkomster av statens verksamhet	700	800
3000 Inkomster av försåld egendom	±0	±0
4000 Återbetalning av lån	±0	±0
5000 Kalkylmässiga inkomster	±0	±0
6000 Bidrag m.m. från EU	±0	±0
7000 Avräkningar m.m. i anslutning till skattesystemet	±0	±0
8000 Utgifter som redovisas som krediteringar på skattekonto	±0	±0
Statsbudgetens inkomster (kassamässigt)	55 560	54 400

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Jessica Wetterling (V)

Ali Esbati (V)

